

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ХАРКІВСЬКИЙ
ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ» (м. Харків)
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ,
МЕНЕДЖМЕНТУ ТА МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ БІЗНЕСУ ТА МІЖНАРОДНИХ
ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН**

**NATIONAL TECHNICAL UNIVERSITY
«KHARKIV POLYTECHNIC INSTITUTE» (Kharkiv)
EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC INSTITUTE OF CONOMICS,
MANAGEMENT AND INTERNATIONAL BUSINESS
DEPARTMENT OF BUSINESS ECONOMICS AND INTERNATIONAL
ECONOMIC RELATIONS**

МАТЕРІАЛИ

міжнародної науково-практичної конференції

**«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ.
СТАЛИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ,
ПЕРСПЕКТИВИ, ЕФЕКТИВНІСТЬ.
ФЕНІКС-2023»**

19 грудня 2023 року, м. Харків

**«INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS:
SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE IN
THE CONTEXT OF GLOBALIZATION AND
EUROPEAN ECONOMIC INTEGRATION:
PROBLEMS, PROSPECTS, EFFICIENCY.
PHOENIX-2022»**

December 19, 2023, Kharkiv

ХАРКІВ-2023 KHARKIV-2023

Редакційна колегія: Сокол Є.І. д.т.н., професор, Посохов І.М., д.е.н., професор; Краснокутська Н. С., д.е.н., професор; Перерва П.Г. д.е.н., професор; Ілляшенко С.М. д.е.н., професор; Дюжев В.Г. д.е.н., професор.

Міжнародні економічні відносини. Сталий розвиток України в умовах глобалізації та Європейської економічної інтеграції: проблеми, перспективи, ефективність. ФЕНІКС-2023: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (19 грудня 2023 року, м. Харків). Х. : Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Навчально-науковий інститут економіки, менеджменту та міжнародного бізнесу, кафедра економіки бізнесу та міжнародних економічних відносин, 2023, 156 с.

«International economic relations: sustainable development of Ukraine in the context of globalization and European economic integration: problems, prospects, efficiency. PHOENIX-2023»: materials of the international scientific-practical conference (December 19, 2023, Kharkiv). K. : National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» (Kharkiv) Educational and Scientific Institute of Economics, Management and International Business Department of Business Economics and International Economic Relations, 2023, 156 p.

© Кафедра економіки бізнесу та міжнародних економічних відносин
Навчально-наукового інституту економіки, менеджменту та міжнародного бізнесу
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»,
2023
© Колектив авторів, 2023

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1 МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

САНКЦІЇ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ США ТА ЄС ПО ВІДНОШЕННЮ ДО РФ

Лежельокова В. Г., кандидат економічних наук, доцент кафедри світової економіки, **Гарькава А. О.**, бакалавр міжнародних економічних відносин, Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна.....10

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ

Посохов І.М., доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», **Рева А.Д.**, бакалавр міжнародних економічних відносин, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна15

СЕКЦІЯ 2 НАПРЯМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

НАПРЯМКИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Федотова І.В., д. е. н., професор кафедри менеджменту, **Бочарова Н.А.**, к. е. н., доцент кафедри менеджменту, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, м. Харків, Україна.....19

НАПРЯМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Посохов І.М., доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», **Чухно В.А.**, бакалавр міжнародних економічних відносин, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна24

ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ

Рожко В.І., кандидат економічних наук, доцент, **Патока Д.С.**, магістр, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, **Куценко Д.О.**, аспірант, НТУ «ХПІ», м. Харків, Україна26

*СУЧАСНИЙ СТАН ТА СПОСОБИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙСЬКОГО СТАНУ*
ПОТЬОМКІН Л.М., доктор економічних наук, професор, професор
кафедри економіки і міжнародних економічних відносин, Міжнародний
гуманітарний університет, м. Одеса, Україна30

*ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПОКАЗНИКІВ
ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ*
Куценко Д.О., аспірант, НТУ «ХПІ», м. Харків, Україна36

СЕКЦІЯ 3 МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

*МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ УКРАЇНИ В КРАЇНИ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ*
Посохов І.М., доктор економічних наук, професор, професор кафедри
економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин, Національний
технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
Дюжев В.Г., доктор економічних наук, професор, професор кафедри
економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин, Національний
технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
Капленко Т., бакалавр міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний
інститут», м. Харків, Україна40

*ОЦІНКА МОЖЛИВОСТЕЙ ІНВЕСТИЦІЙ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ
СФЕРІ ДЛЯ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ*
Новік І.О., кандидат економічних наук, доцент, **Чирвон А.С.**, бакалавр,
міжнародних економічних відносин, Національний технічний
університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків,
Україна.....44

*СУЧАСНІ ГЛОБАЛЬНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ
ЛОГІСТИКИ,*
Чугієв Ю.О., аспірант, Український державний університет
залізничного транспорту, м. Харків, Україна.....47

СЕКЦІЯ 4 МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС

*СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ ЯК КЛЮЧ ДО
УСПІХУ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ*
Дикань О. В., д.е.н, проф., завідувачка кафедри менеджменту,
публічного управління та HR-технологій, **Бела О. О.**, аспірант кафедри
менеджменту, публічного управління та HR-технологій, Український
державний університет залізничного транспорту, **Черномаз П. О.**,
к.геогр.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин, інженер,

ДП «Харківський регіональний науково-виробничий центр стандартизації, метрології та сертифікації», м. Харків, Україна50

ЦИФРОВИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ ТРАНСПОРТУ

Каличева Н.Є., доктор економічних наук, професор, Український державний університет залізничного транспорту, м. Харків, Україна.56

FOREIGN PRACTICE OF BUSINESS DEVELOPMENT DURING THE WAR

Petrenko Z., student, **Havrys O.**, senior lecturer of Department of Business Economics and International Economic Relations NTU "KhPI", Ukraine..57

TRENDS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

Ischejkin T.E., PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management named after I. A. Markina Poltava State Agrarian University.....62

КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК КЛЮЧОВИЙ ВИКЛИК СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

Щегель В.В., бакалавр, ФРГТБ, **Лежетьокова В. Г.**, к.е.н., доц. Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна....67

СЕКЦІЯ 5 МІЖНАРОДНИЙ МАРКЕТИНГ

STUDY OF TYPES OF MODERN INTERNATIONAL MARKETING

Lesia Marchuk, PhD in Economic Sciences, senior lecturer of the Department of Business Economics and International Economic Relations National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"72

ПІДХОДИ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНОЮ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ІТ-ПРОДУКТУ

Ходирєва О.О., доктор філософії з економіки, асистент кафедри економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна73

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В МАРКЕТИНГОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ЗАГРОЗА ЧИ МОЖЛИВІСТЬ?

Калініченко Людмила Леонідівна, д.е.н., професор, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, **Котвицька Вікторія Олексіївна**, **Котлярова Яна Костянтинівна**, здобувачі вищої освіти економічного факультету, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна.....76

СЕКЦІЯ 6 МІЖНАРОДНІ ФІНАНСИ

ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС УКРАЇНИ

Посохов І.М., доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
Білоус Я.Є., бакалавр міжнародних економічних відносин, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна79

СЕКЦІЯ 7. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ДИПЛОМАТІЯ

ПРІОРИТЕТИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА КАНАДИ У КОНТЕКСТІ ЗАГОСТРЕННЯ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ

Ладиченко К.І., канд.екон. н-к, доц., доцент кафедри світової економіки Державного торговельно-економічного університету,
Кулай Д.О., Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна82

ЕКОНОМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У ВИРІШЕННІ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

Посохов І.М., доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна.....86

СЕКЦІЯ 8. УПРАВЛІНСЬКІ ТА ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

ПОВЕДІНКОВА ЕТИКА БІЗНЕСУ У ЗАПОБІГАННІ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЗАБЕСПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БІЗНЕС-ОРГАНІЗАЦІЙ

Компанієць В. В., д.е.н, проф., професор кафедри економіки та права, Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»,
Макасеєв О. В., аспірант кафедри економіки та права, Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»91

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ У ПЕРІОД ВІЙНИ

Новік І.О., кандидат економічних наук, доцент, **Корабельникова С.М.**, бакалавр міжнародних економічних відносин, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харків, Україна ..96

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Потьомкіна А.Л., бухгалтер ТОВ «Власта КП», м. Одеса, Україна...102

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ТА СПОСОБИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОГО СТАНУ

Потьомкін М. Л., аспірант Херсонського національного технічного університету, Одеський обласний Клініко-медичний центр, м. Одеса, Україна103

СЕКЦІЯ 11. УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ У СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: СТРАТЕГІЧНИЙ АСПЕКТ

Корінь М.В., д.е.н., професор, професор кафедри економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом, Український державний університет залізничного транспорту, **Романюк А.В.**, здобувач третього рівня вищої освіти, Український державний університет залізничного транспорту, м. Харків, Україна110

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ

Білокопитова М.О., бакалавр міжнародних економічних відносин Державного торговельно-економічного університету, м. Київ, Україна
Лежетько В.Г., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри світової економіки Державного торговельно-економічного університету, м. Київ, Україна112

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ІННОВАЦІЙ НА ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

Новік І.О., кандидат економічних наук, доцент,
Сахно А.С., бакалавр міжнародних економічних відносин, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна118

АКТИВІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Цибульська Е. І., к. е. н., доц., доцент кафедри економіки та права Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
Лічман С. С., магістрант факультету «Бізнес-управління», Харківський

гуманітарний університет «Народна українська академія»,
м. Харків, Україна122

*ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР УСПІХУ СУЧАСНИХ
КОМПАНІЙ*

Косінцева П. Ю., аспірантка, Український державний університет
залізничного транспорту, м. Харків, Україна125

**СЕКЦІЯ 12. МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ ТА ГОТЕЛЬНО-
РЕСТОРАННА СПРАВА**

*СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ В УМОВАХ
ПРИСКОРЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ*

Корнієнко О. М. к.е.н., доцент, доцент кафедри туристичного,
готельного та ресторанного бізнесу

Цвілій С. М. к.е.н., доцент, доцент кафедри туристичного, готельного
та ресторанного бізнесу, Національний університет «Запорізька
політехніка», м. Запоріжжя, Україна.....127

*СТРАТЕГІЧНІ ПАРТНЕРСЬКІ ВІДНОСИНИ В СФЕРІ ТУРИЗМУ В
КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ*

Шаповаленко Д.О., к.е.н., доцент ХНУМГ ім. О.М. Бекетова

Сохань А.С., здобувач освіти НУМГ ім. О.М. Бекетова

Фесенко О.М., здобувач освіти ХНУМГ ім. О.М. Бекетова131

*ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВАМИ
ГОТЕЛЬНО–РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ*

Шаповаленко Д.О., к.е.н., доцент, ХНУМГ ім. О.М. Бекетова

Лучковський О.І., здобувач освіти ХНУМГ ім. О.М. Бекетова

Бурлуцький В.М., здобувач освіти ім. О.М. Бекетова134

**СЕКЦІЯ 13 ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВЕ
САМОВРЯДУВАННЯ**

*СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ І ГРОМАД В УКРАЇНІ:
МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ISO*

Маматова Т.В., д.держ.упр., професор, професор кафедри
державного управління і місцевого самоврядування,

Чикаренко І.А., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри державного
управління і місцевого самоврядування, НТУ «Дніпровська
політехніка», м. Дніпро, Україна138

*ЦИФРОВЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ: ПЕРШІ РЕЗУЛЬТАТИ ПРОГРАМИ ЄС ТА
УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ*

Скляр І.В., аспірант Національного технічного університету
«Дніпровська Політехніка», м. Дніпро, Україна.....144

**СЕКЦІЯ 14 МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА, МІЖНАРОДНА
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА**

*МЕТОД «5-ЧОМУ?» У ВИЗНАЧЕННІ ПРИЧИН ВІДМОВИ ВІД
ВИКОРИСТАННЯ ЗІЗОД*

Голінько В.І., д.т.н., професор кафедри охорони праці та цивільної
безпеки, **Чеберячко С.І.**, д.т.н., професор кафедри охорони праці та
цивільної безпеки, **Кравченко Б.Д.**, аспірант кафедри охорони праці та
цивільної безпеки, Національний технічний університет «Дніпровська
політехніка», м. Дніпро, Україна.....147

*THE FIGHT AGAINST FRAUD IS ONE OF THE DIRECTIONS OF
MANAGING THE INTERNATIONAL ECONOMIC SECURITY OF
BUSINESS*

Novik I.O., associate professor, candidate of economic sciences
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Kharkiv,
Ukraine150

ВПЛИВ ВВЕДЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ НА ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ

Лепський Р. С., аспірант кафедри економіки бізнесу і міжнародних
економічних відносин, Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,

Посохов І.М., доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки бізнесу і міжнародних економічних
відносин, Національний технічний університет «Харківський
політехнічний інститут», Харків, Україна.....152

РИЗИКИ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Лепський Р. С., аспірант кафедри економіки бізнесу і міжнародних
економічних відносин, Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,

Посохов І.М., доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки бізнесу і міжнародних економічних
відносин, Національний технічний університет «Харківський
політехнічний інститут», Харків, Україна.....153

СЕКЦІЯ 1. МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.924

САНКЦІЇ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ США ТА ЄС ПО ВІДНОШЕННЮ ДО РФ

**Гарькава А. О., бакалавр міжнародних економічних відносин,
Лежешькова В. Г., к.е.н., доцент кафедри світової економіки
Державний торговельно-економічний університет
Київ, Україна**

Збройна агресія з боку росії проти України у 2014 році змінила життя багатьох українців. Безумовно змінилося наше ставлення до країни-сусіда, а також змінилося те, як міжнародна спільнота ставиться до російської федерації та їхньої політики.

Україна була та залишається суверенною державою, що має свою територію, свої закони, свою владу та не може контролюватися ззовні. Проте росією було використано тогочасні хвилювання у суспільстві, нестабільну ситуацію, Революцію Гідності та втечу президента. В цей час сталося вторгнення в Крим та його анексія, а трохи пізніше почалася війна на сході України із подальшою окупацією частини територій російськими силовиками.

Представники інших країн діяли швидко та без зволікань: 20 лютого 2014 року почалося захоплення Кримського півострова Збройними Силами рф, а вже 6 березня 2014 року було прийнято перший етап міжнародних санкцій проти росії.

Враховуючи інформацію, викладену вище, ми вважаємо, що тема, обрана нами, є надзвичайно актуальною та релевантною, оскільки напряму стосується мене та кожного українця.

Санкції – це індивідуальні або колективні заходи примусового характеру, які застосовуються проти держави, яка вчиняє неправомірні дії, та їх метою є покарання цієї держави або примус до припинення порушень. В міжнародному праві санкції зазвичай вводяться тоді, коли було використано всі мирні методи впливу на державу-порушницю [1].

Примусові невоєнні заходи впливу застосовуються давно. Перший випадок застосування санкцій було зафіксовано ще у 423 році до н.е. у Стародавній Греції. Тоді було накладено санкції на купців з області Мегара та введено заборону на відвідування Афін та торгівлі там. З того часу санкції активно застосовуються у міжнародних відносинах та мають різні причини та наслідки. При цьому поняття міжнародних санкцій почало застосовуватися відносно нещодавно [2].

Варто відмітити, що питання доцільності та ефективності санкцій постає постійно та стає причиною багатьох суперечок, проте прийнято вважати, що результативність санкційної політики залежить від того, що саме розуміється під санкціями, а також причин застосування цього методу впливу.

Для більш ґрунтовного дослідження теми видів санкцій можна звернутися до Закону України «Про санкції» від 14.08.2014 року. Стаття 4 цього закону наводить перелік видів санкцій, що постійно доповнюється. На даний момент їх 25, серед яких економічні (блокування активів; стягнення в дохід держави активів; обмеження торговельних операцій), дипломатичні (анулювання офіційних візитів, засідань, переговорів з питань укладення договорів чи угод; припинення культурних обмінів, наукового співробітництва, освітніх та спортивних контактів, розважальних програм з іноземними державами та іноземними юридичними особами; припинення дії міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України) та торговельні санкційні заходи (обмеження торговельних операцій; обмеження, часткове чи повне припинення транзиту ресурсів, польотів та перевезень територією України; припинення дії торговельних угод, спільних проєктів та промислових програм у певних сферах, зокрема у сфері безпеки та оборони; заборона передання технологій, прав на об'єкти права інтелектуальної власності), а також такі, що передбачають відмову у в'їзді на територію України, заборону користування радіочастотним спектром України, поширення медіа та інші [3].

При розгляді наслідків санкційної політики краще розглядати наслідки кожного виду санкцій окремо. Аналізуючи наслідки економічних санкцій стає зрозуміло, що на результативність впливає багато факторів, зокрема кандидат економічних наук О. Чугаєв посилаючись на аналіз Г. Хафбауера, Дж. Шотта, К. Еліота та Б. Оугга виділяє такі, як розмір країни проти якої ведеться санкційна політика, рішучість чи поступовість введення санкцій, наявність чи відсутність паралельного проведення військового втручання чи таємних операцій тощо. При цьому економічні санкції вводяться тоді, коли треба досягнути первинної цілі (наприклад, покарати державу за військову агресію проти іншої суверенної держави), а також послабити позицію держави на міжнародній арені (наприклад, зменшити її ВВП, завдати репутаційних втрат цільовій країні чи досягнути її ізоляції) [4]. Наведені вище можливі цілі і можуть стати наслідками введення економічних санкцій за умови коректного ведення санкційної політики та врахування всіх можливих чинників впливу.

Ембарго так само є ненасильницьким методом впливу, проте може завдати шкоди не тільки економіці, але і людям. При цьому наслідки введення цього виду санкцій можуть відчувати обидві сторони. Держава, на яку накладають ембарго, може втратити можливість імпортувати важливі для цивільного населення товари та послуги, але і підприємства та підприємці в державі, яка накладає ембарго, можуть понести збитки, оскільки не матимуть можливості торгувати та інвестувати в державі, на яку поширюється ембарго. Варто зауважити, що ембарго може відіграти і позитивну роль, наприклад, тоді, коли вводиться санітарне ембарго з метою обмеження торгівлі людьми або для того, аби припинити вивіз тварин чи рослин, які знаходяться на межі зникнення [5].

Міжнародні санкції є найбільш поширеним видом обмежень, оскільки у цього виду санкцій є три способи впливу. Наприклад, міжнародні санкції можуть бути комплексними (по відношенню до цілої країни), секторальними (заборона здійснення транзакцій щодо конкретного виду товарів чи послуг), а також індивідуальними (щодо конкретних фізичних або юридичних осіб (замороження активів чи заборона на здійснення транзакцій з такими особами)). Наслідки також будуть різними. Дослідження Гутманна Єрга, Нойенкірха Матіаса та Ноймаєра Флоріана показало значний негативний вплив на зростання ВВП та його компоненти (споживання та інвестиції), а також на торгівлю та прямі іноземні інвестиції [6].

Наслідками дипломатичних санкцій такі ж, як і їх сутність. Відповідно у випадку введення дипломатичних санкцій може статися розрив дипломатичних та (не обов'язково) консульських відносин, що призведе до зменшення присутності певної країни на міжнародній арені та зменшить здатність до діалогу між країною, яка вводить санкції, та країною, проти якої ведеться така політика [7].

Розглянувши теоретичну інформацію, що дає ґрунтовну базу для подальшого дослідження, перейдемо до теми санкційної політики США та ЄС проти російської федерації.

Як ми вже вказувала, країни не зволікали та швидко вводили все нові і нові обмеження: проти окремих осіб, компаній, пізніше забороняли імпорту та експорту конкретних товарів та послуг. Всі ці дії призвели до таких наслідків (за звітністю Державного департаменту США) [8]:

- знерухомилення активів російського Центрального банку на суму близько 300 мільярдів доларів та обмеження здатності ЦБ пом'якшувати наслідки санкцій;
- російські олігархи та фінансові установи, які потрапили під санкції, були змушені відмовитися від давніх активів за межами росії;
- санкції змусили банки в кількох країнах перервати зв'язки з російським фінансовим сектором;
- втрачені інвестиції, експортний контроль і обмеження реальної економіки Росії гальмуватимуть перспективи зростання росії на довгі роки;
- санкції США та експортний контроль перекрили доступ росії до ключових технологій і промислових ресурсів, що підриває її військовий потенціал.

То ж, у звітності ми бачимо, що санкційна політика працює так, як планувалось, тобто зменшується присутність росії на міжнародній арені, пригнічується становище їхньої економіки та вона починає занепадати, проте чи дійсно це так? Ми вважаємо, що ні. Наша думка є такою через те, що показники ВВП росії не тільки не падають, а ще й зростають (зокрема Міністерство Економіки України прогнозує зростання на 1,2% у 2023 році, а Центральний Банк рф називає цифри близько 2,5% у тому ж періоді). Це дає підстави для висновку, що росія добре адаптується до життя у таких умовах.

В лютому 2022 року США ввели заборону на імпорту російських нафтопродуктів, а за рік це зробив і Євросоюз. Здавалося б, це зроблено

зادля того, аби обмежити використання російської нафти та продуктів нафтопереробки, припинити платити росії мільярди доларів за цей товар, що потягнуло б за собою зниження темпів розвитку російської економіки, а то і досягнення її занепаду, проте фактично працює це не так.

Зокрема, в листопаді 2022 року одне з найбільших та найвпливовіших видань США The Wall Street Journal випустило розслідування, що проводилося протягом декількох місяців, містило товарні накладні та супутникові знімки. В ньому йдеться, що одна з найбільших російських компаній «Лукойл» хоч і не напряму, але постачає газ американським компаніям за такою схемою [9]:

- завод в росії виробляє потрібні товари та підготовує вантаж;
- цей вантаж їде в іншу країну (в нашому випадку це Італія), де є нафтопереробний завод-партнер;
- товар відвантажується в Сицилії (Італія) на завод ISAB та з цього моменту газ, нафта чи інші продукти вважаються італійськими;
- далі італійські нафтопродукти (що насправді є російськими) їдуть в США та продаються там.

Таким чином росія де-юре не порушує жодних заборон, але де-факто продає товари, продаж яких обмежено санкціями, в країнах, що ці санкції і наклали.

Оцінити перспективи санкційної політики США та ЄС по відношенню до російської федерації складно, оскільки часто поштовхом до анонсу та введення в дію нових санкційних пакетів стають певні події. Наприклад, в 2015 році ЄС та США анонсували нові санкційні пакети на тлі збиття російськими військовими Малайзійського цивільного літака над тимчасово окупованими росією територіями Донецької області.

російські високопосадовці кажуть про те, що вони підготовлені до життя під міжнародними санкціями, а Девід О'Салліван, спецпредставник ЄС щодо санкцій, в свою чергу заявляє про те, що росії треба готуватися до тривалого життя під санкціями [10]. Цю заяву можна взяти за основу аналізу перспектив політики ЄС та США щодо рф.

Темпи накладання санкцій не будуть зменшуватися, але і росія адаптується до існування в такому режимі. Навіть зараз обсяги державного боргу рф по відношенню до ВВП продовжують зменшуватися, сам ВВП не те що не падає, а ще й зростає. Це досягнуто завдяки штучному утриманню курсу валют та інших показників, проте результат один.

Очікується, що санкції, що будуть накладені в перспективі, охоплюватимуть все більше сфер та пригнічуватимуть розвиток російської економіки. За підрахунками німецької статистичної компанії «Statista» можливе невелике зменшення частки росії у світовому ВВП за паритетом купівельної спроможності, проте в рейтингах рф стабільно займає позицію серед першого десятку країн [11].

В червні 2023 року було затверджено 11-й санкційний пакет ЄС проти рф, що включав в себе інструменти для боротьби із тим, що росія ухиляється від введених заборон. 9 листопада 2023 року також було схвалено резолюцію

щодо посилення санкцій Євросоюзу проти росії і це може свідчити про наміри максимізувати урон російській економіці та зменшити їхній вплив на світовому ринку. Європарламент закликає до вживання конкретних заходів, а саме:

- посилити нагляд за дотриманням санкцій та розробити механізм, що допоможе запобігти обходу санкцій;
- ввести санкційних заходів проти всіх великих нафтових компаній росії;
- зобов'язати компанії з ЄС вийти з ринку росії [12].

Ці заходи є логічними і правильними, проте варто розуміти і те, що росія є постачальником великої кількості товарів, зокрема нафтопродуктів. Якщо купляти ті ж товари в інших країнах, то часто наслідком стає зростання вартості продукції, що призводитиме до зниження купівельної спроможності громадян ЄС та США (в разі вживання таких заходів), а значить може спровокувати невдоволення населення. Цілком реальним ми бачимо сценарій визнання Державним департаментом США росії державою-спонсором тероризму. З боку Європарламенту ця подія вже сталася та була дійсно значущою, оскільки це є серйозне рішення, що найкраще показує ставлення міжнародної спільноти до рф, офіційно визнає, що росія-це держава-спонсор тероризму та має велику кількість наслідків для держави, яку визнають спонсором тероризму.

Перспективи санкційної політики проти рф є доволі позитивними та очікується, що вже введені обмеження не будуть зняті чи ослаблені ще протягом п'яти-десяти років, а нові санкції будуть постійно посилюватися та уряди країн робитимуть все задля того, щоб росія відчула наслідки своїх дій. При цьому треба розуміти, що росія добре адаптується до життя в таких умовах та, на жаль, має можливість контролювати економічні спади.

Список використаних джерел

1. Definition: What is a Sanction? URL: <https://internationalsales.lexisnexis.com/glossary/compliance/sanctions>
2. Історія санкцій у світі: до чого приводили і що чекає Росію. Маліцька В. 2018. URL: <https://cutt.ly/EwYPG5Fd>
3. Закон України «Про санкції» від 14.08.2014 № 1644-VII
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18/ed20230922#Text>
4. Чугаєв О.А. Наслідки та ефекти економічних санкцій: КНЕУ імені Тараса Шевченка., 2018. – 4 с.
5. Ембарго (Embargo) – що це таке, чому, коли, до кого і за що застосовується. URL: <https://termin.in.ua/embarho-embargo/>
6. Міжнародні санкції: що потрібно знати бізнесу? Смець Р, Бородкін О. 2022. URL: <https://cutt.ly/OwYS4mIV>
7. Наслідки розриву дипломатичних відносин. Зеркаль Л. 2022.
URL: <http://surl.li/nihbr>

8. The Impact of Sanctions and Export Controls on the Russian Federation. 2022. URL: <https://www.state.gov/the-impact-of-sanctions-and-export-controls-on-the-russian-federation/>

9. Russian Oil Is Fueling American Cars Via Sanctions Loophole. 2022.

URL: <http://surl.li/ndzvm>

10. EU to continue sanctions on Russian oil for at least 5-10 years, envoy says. Adel A. 2023. URL: <https://infobrics.org/post/39690/>

11. Russia: Share of global gross domestic product (GDP) adjusted for Purchasing Power Parity (PPP) from 2018 to 2028. URL: <http://surl.li/nijab>

12. Офіційний сайт Міністерства реінтеграції України. URL: <https://minre.gov.ua/>

УДК 339

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ

Посохов І.М.,

**доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки бізнесу і
міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,**

Рева А.Д.,

**бакалавр міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
Харків, Україна**

Світовий ринок послуг – це сфера, яка під впливом глобалізаційних процесів динамічно розвивається та знаходиться на стадії активного формування. Про це свідчить той факт, що темпи зростання торгівлі послугами в світовому торговельному обігу у півтора раза перевищують темпи зростання товарних обсягів експортно-імпортних операцій. Країни з розвинутою економікою зосереджують увагу на розвитку сектору послуг, оскільки за вартісними характеристиками та кількістю зайнятих сфера послуг займає лідируючі позиції, обійшовши товарну сферу. Закономірним та загальноновизнаним є факт існування прямого зв'язку між часткою послуг в загальному обсязі експорту країни та рівнем її економічного розвитку.

При цьому потенціал світової торгівлі послугами важко переоцінити. До основних факторів, що стимулюють розвиток світового ринку послуг належить технологічний прогрес, поглиблення спеціалізації країн, лібералізація торгівлі послугами, зміна структури споживання населення та збільшення кількості міжнародних корпорацій [1].

До послуг часто відносять всі види корисної діяльності, що не створює матеріальних цінностей, тобто головним критерієм віднесення тієї чи іншої

діяльності до сфери послуг є нематеріальний характер виробленого в цій сфері продукту. Послуги мають усі ознаки товару: створюються працею, виробляються для інших, тобто мають громадську споживчу вартість і надходять у користування інших осіб або споживаються останніми в процесі обміну. Головна роль послуги як товару – у можливості задоволення потреб покупців. Основна відмінність послуги від фізичного товару полягає у тому, що:

- 1) будь-яка послуга – це процес. Використання терміна «процес» дає змогу провести розмежування між послугами та фізичними товарами, які за своєю природою процесом бути не можуть;
- 2) невід’ємною частиною послуг є люди. Процеси виробництва, доставки та споживання відбуваються одночасно.

Світовий ринок послуг сьогодні охоплює широкий спектр різноманітних сфер надання послуг на міжнародному рівні. Особливим у такого ринка є те, що «в міжнародній торгівлі послугами існує більше протекціоністських перешкод і конкурентних бар’єрів, ніж у торгівлі товарами» [2].

Статистична організація Європейської комісії (надалі – Євростат) класифікує послуги за таким основними категоріями:

- послуги з переробки матеріальних ресурсів;
- послуги з технічного обслуговування та ремонту;
- транспортні послуги, туристичні послуги;
- послуги з будівництва, страхові та пенсійні послуги;
- послуги у сфері телекомунікації, комп’ютерні та інформаційні послуги, інші бізнес-послуги;

Вищезазначена класифікація підлягає періодичному перегляду, оскільки структура сфери послуг постійно змінюється. Насамперед зміни в класифікації відбуваються через виникнення абсолютно нових видів послуг або через виділення у самостійну галузь тих видів послуг, які раніше були допоміжними і з часом стали самостійними сферами діяльності [3; 5; 6; 7; 8].

За останні десятиліття фіксується значне зростання обсягів міжнародної торгівлі послугами. Під впливом лібералізації торгівлі та глобалізаційних процесів в більшості країн світу відбувається масштабування сфери послуг як для внутрішнього споживання, так і для експортно-імпортних операцій. Особливо це стосується країн з розвинутою економікою. Для розуміння кон’юнктури світового ринку послуг важливо проаналізувати структуру експорту послуг, 73% яких надавалися з розвинених країн і лише 27% світового експорту послуг припадає на країни з економіками, що розвиваються.

Для країн з розвинутою економікою характерним є те, що більш як 50% структури експорту послуг припадає на бізнес-послуги. До них відносять послуги зі страхування, фінансові послуги, послуги з захисту інтелектуальної власності та інші бізнес-послуги. Для країн з економіками, що розвиваються цей показник становить майже 36%. Впродовж 2019–2022 рр. обсяги надання телекомунікаційних, комп’ютерних та інформаційних

послуг зростали щорічно завдяки значному попиту під час пандемії. Ці послуги є основою внутрішньофірмової співпраці, зв'язку між компаніями та між компаніями та клієнтами, а також цифрової торгівлі. Тому, в перспективі, даний сегмент експортних послуг буде розширюватися як для країн з розвинутою економікою, так і для країн з економікою, що розвивається [1; 5; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15].

Отже, міжнародна торгівля послугами стає все більш важливим чинником економічного розвитку. Це пов'язано передусім із розширенням використання у господарстві усіх країн широкого асортименту ділових послуг, основним споживачем яких є підприємницький сектор, що прагне таким шляхом підвищити ефективність діяльності своїх підприємств за рахунок залучення кваліфікованих іноземних фахівців. Розвиток зовнішньоторговельної сфери послуг України відбувається досить динамічно. Сальдо торговельного балансу за останні роки є стабільно позитивним, проте структура експорту послуг є незбалансованою. Понад 50% усього експорту припадає на транспортні послуги, що зумовлено географічним положенням України, розвинутою мережею залізничного сполучення та конкурентоспроможними цінами на транспортування вантажів українськими перевізниками порівняно з іноземними.

Список використаних джерел

1. Дернова І. А. Світовий ринок послуг: сучасний стан та тенденції розвитку/ І. А. Дернова// Економіка та суспільство – 2023. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-45>.

2. Танасієнко Н. П. Особливості розвитку міжнародної торгівлі послугами України з державами світу / Н. П. Танасієнко // Східна Європа: економіка, бізнес та управління випуск 6 (11). – 2017. – С. 78-79.

3. Олефір А. О. Тенденції розвитку міжнародної торгівлі послугами в умовах динамізації конкурентного середовища / А. О. Олефір// Сутність міжнародної торгівлі послугами. – 2008. – С. 181-190.

4. Мангушев Д. В. Аналіз сучасного стану міжнародної торгівлі послугами України / Д. В. Мангушев // Серія Економічні науки Випуск 16. Частина 4. – 2016. – С. 30-33.

5. Посохов І. М. Особливості розвитку міжнародної торгівлі витворами мистецтва та антикваріатом [Електронний ресурс] / І. М. Посохов, Д. Якімова // Innovations and prospects of world science : proc. of 5-th Intern. Sci. and Practic. Conf., 29-31 December 2021, Vancouver, Canada. – Electron. text data. – Vancouver, 2021. – P. 982-986.

6. Посохов І. М. Зона вільної торгівлі України та ЄС: сучасні результати та перспективи розвитку / І. М. Посохов // Угода про асоціацію з ЄС як інструмент забезпечення стійкості економіки України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 листопада 2021 р. : у 2-х ч. Ч. 1 = Association agreement with the EU as a resilience tool for Ukrainian economy : proc. of the intern. sci. and practical conf., November 25-26, 2021. : in 2 vol. Vol. 1. – Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2021. – С. 32-35.

7. Posokhov, I. M. (2016). Suchasni tendentsiyi mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn. Ekonomichna intehratsiya Ukrayiny u svitove hospodarstvo [Contemporary trends in international economic relations. Economic integration of Ukraine into the world economy]. Kharkiv: NTU "KHPI" [in Ukrainian].

8. Посохов І. М. Проблеми участі України в міжнародній торгівлі послугами в умовах євроінтеграції [Електронний ресурс] / І. М. Посохов, М. Є. Рябко // Світ наукових досліджень. Вип. 15 : матеріали Міжнар. мультидисциплін. інтернет-конф., м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 19-20 грудня 2022 р. – Електрон. текст. дані. – Тернопіль, 2022. – 2 с. – URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/4172/>, вільний (дата звернення 30.12.2022 р.). – Назва з екрану. <https://repository.kpi.kharkov.ua/items/fcbcd36-e3aa-400b-b7e7-6b0286a5e18b>

9. Міжнародні економічні відносини: бакалаврський курс : навч. посібник. Ч. 1 / І. М. Посохов [та ін.] ; ред. кол.: І. М. Посохов [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. інт". – Харків : Іванченко І. С., 2018. – 606 с.

10. Міжнародні економічні відносини: бакалаврський курс : навч. посібник. Ч. 2, т. 1 / І. М. Посохов [та ін.] ; ред. кол.: І. М. Посохов [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків : Іванченко І. С., 2019. – 762 с.

11. Міжнародні економічні відносини: бакалаврський курс : навч. посібник. Ч. 2, т. 2 / С. І. Архієреєв [та ін.] ; ред. кол.: І. М. Посохов [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків : Іванченко І. С., 2020. – 702 с.

12. Посохов І. М. Діджиталізація світового ринку праці [Електронний ресурс] / І. М. Посохов, О. В. Федоренко // Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути : матеріали 23-ї міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 10 грудня 2021 р. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2021. – С. 76-78.

13. Посохов І. М. Теоретичні та практичні аспекти управління ризиками корпорацій : монографія / І. М. Посохов. – Харків : ПВПП "СЛОВО", 2014. – 499 с.

14. Посохов І. М. Показник якості як основоположний елемент рівня конкуренції в міжнародній торгівлі / І. М. Посохов, О. В. Петриченко // Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я = Information technologies: science, engineering, technology, education, health : тези доп. 30-ї міжнар. наук.-практ. конф. MicroCAD–2022, [19-21 жовтня 2022 р.] / ред. Є. І. Сокол. – Харків : НТУ "ХПІ", 2022. – С. 593.

15. Посохов І. М. Проблеми та перспективи економічної інтеграції України в ЄС / І. М. Посохов, Є. О. Проскуріна // Актуальні питання науки, освіти та суспільства в умовах сучасних викликів = Current issues of science, education and society in the conditions of modern challenges : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кременчук, 27 грудня 2022 р. : у 2 ч. Ч. 2. – Полтава : Сидоренко А. В., 2022. – С. 45-48.

СЕКЦІЯ 2. НАПРЯМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

УДК 656.1:502.131

НАПРЯМКИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Федотова І.В., д. е. н., професор кафедри менеджменту

Бочарова Н.А., к. е. н., доцент кафедри менеджменту

Харківський національний автомобільно-дорожній університет,
Харків, Україна

Останні роки визначилися важкими випробуваннями для України та її економіки, соціальної та екологічної сфери. Умови воєнного конфлікту ставлять перед країною величезні виклики, зокрема у сфері транспортно-логістичного комплексу (ТЛК). Умови воєнного конфлікту вимагають від ТЛК особливих стратегій для забезпечення виживання та подальшого відновлення. Ці стратегії спрямовані на відновлення та ефективне функціонування в умовах ведення воєнних дій, так і в період післявоєнної відбудови. Перед країною стає важливе завдання не лише подолання наслідків конфлікту, але й забезпечення сталого розвитку.

Україна, раніше приймала активну участь у виконанні цілей сталого розвитку, враховуючи свої зобов'язання перед міжнародною спільнотою. Однак внаслідок воєнних дій, які нанесли серйозні збитки інфраструктурі та економіці країни, викликані конфліктом, Україна стикається із складними викликами у досягненні зазначених цілей.

Вплив військових подій призвів до значних екологічних, соціальних та економічних втрат. В Україні повномасштабні бойові події призвели до великих втрат через руйнування та пошкодження транспортної інфраструктури, промислових та транспортних підприємств тощо. Найбільше постраждали житлові будівлі, транспорт, торгівля та промисловість. З початку вторгнення третина українців були змушені залишити свої домівки. Щодо об'єму прямих збитків, то за оцінками KSE Institute [1], на 1 вересня 2023 року сума завданої шкоди становила \$151,2 млрд.

Розподіл збитків за категоріями:

- житловий фонд: найбільше втрат - \$55,9 млрд. Руйнування та пошкодження 167,2 тис. об'єктів, включаючи 147,8 тис. приватних будинків, 19,1 тис. багатоквартирних будівель та 0,35 тис. гуртожитків.
- інфраструктура: \$36,6 млрд збитків, що стосуються інфраструктури.
- транспортні засоби: \$3,1 млрд втрат.
- промисловість та втрати активів підприємств: \$11,4 млрд втрат від загальної суми збитків.

Зруйновано 18 аеропортів та цивільних аеродромів, 344 мости та мостові переходи, а також понад 25 тис. км автомобільних шляхів. Пошкоджено

щонайменше 426 великих і середніх приватних підприємств і державних компаній. Ці дані свідчать про серйозний вплив воєнних подій на різноманітні сфери життєдіяльності та інфраструктуру України, вимагаючи негайних заходів для відновлення та реконструкції.

Крім економічних та соціальних втрат, країна має також екологічні збитки. За шість місяців повномасштабної війни Україні було завдано збитків на суму 1 трлн. грн. Приблизна сума збитків для навколишнього середовища більше ніж 52 млрд доларів [2]. Таким чином, потрібно не тільки відбудувувати інфраструктуру та підприємства України, а й приділяти особливу увагу соціальним та екологічним аспектам.

Військовий конфлікт, що має величезний вплив на інфраструктуру та підприємства України, вимагає термінового та ретельного розгляду стратегій для сталого відновлення та розвитку. Незважаючи на велику кількість наукових робіт [3-6], а також позитивний досвід та прагнення України до сталого розвитку в минулому, сучасна ситуація вимагає перегляду та адаптації стратегій, враховуючи нові реалії та виклики, що виникають під час воєнного конфлікту. Країна повинна зосередитися на відновленні інфраструктури, забезпеченні безпеки та підтримці постраждалих, щоб знову стати активним учасником світових ініціатив зі сталого розвитку в майбутньому. Це включає в себе:

1. Швидке та технологічне відновлення інфраструктури. Спрямоване відновлення аеропортів, мостів та автомобільних шляхів з використанням передових технологій для забезпечення довгострокової стійкості.

2. Фінансова підтримка та інвестиції в підприємства. Створення програм інвестицій та фінансової підтримки для активізації відновлення великих та середніх підприємств.

3. Соціальна реабілітація та створення робочих місць. Забезпечення підтримки для тих, хто постраждав від конфлікту, через створення нових робочих місць та реалізацію соціальних програм.

4. Екологічна свідомість у відновленні. Врахування принципів зеленої логістики та енергоефективності для зменшення екологічного впливу.

У світлі викликів, що стоять перед Україною, розгляд напрямків сталого розвитку стає необхідністю. Це не лише вимагає негайних заходів, але й визначення чітких та реалізованих стратегій, які допоможуть країні ефективно виправити наслідки конфлікту та забезпечити стійке майбутнє, а саме:

1. Диверсифікація логістичних шляхів та маршрутів:

– розробка альтернативних маршрутів. Важливим етапом відновлення ТЛК є створення нових логістичних маршрутів, які забезпечать безперебійний потік товарів та послуг. Робота над альтернативними маршрутами спрямована на мінімізацію ризиків, пов'язаних з перекриттям чи пошкодженням основних шляхів;

– зменшення вразливості системи. Інтеграція технологічних інновацій для підвищення стійкості та ефективності системи у випадку можливого перекриття чи пошкодження основних транспортних магістралей. Це включає

в себе використання резервних маршрутів та розвиток систем автоматизованого управління.

2. Вдосконалення безпеки. Впровадження сучасних систем моніторингу, які дозволяють в режимі реального часу відстежувати рух та безпеку транспортних засобів. Застосування систем захисту для складських приміщень з метою запобігання можливим атакам та втратам.

3. Партнерства та альянси:

– стратегічні партнерства. Укладення стратегічних партнерств із місцевими та міжнародними підприємствами для спільного рішення труднощів, пов'язаних із відновленням та оптимізацією логістичних процесів;

– співпраця з військовими та гуманітарними організаціями для забезпечення необхідних ресурсів та безпеки в зоні конфлікту.

4. Диверсифікація та ефективне використання ресурсів:

– активна диверсифікація дій. Впровадження стратегій активної диверсифікації для забезпечення сталого розвитку. Це включає використання відновлюваних джерел енергії та оптимізацію використання палива і матеріалів для зменшення негативного впливу на довкілля;

– використання відновлюваних джерел енергії. Перехід до використання відновлюваних джерел енергії для забезпечення екологічно чистих та стійких транспортних операцій.

5. Зелена логістика та ефективне використання транспорту:

– впровадження принципів зеленої логістики для мінімізації екологічного впливу. Оптимізація маршрутів та використання транспорту для зменшення викидів CO₂ та інших шкідливих речовин;

– використання технологій ефективного використання транспорту для зменшення витрат пального та забезпечення ефективності транспортних процесів.

6. Реконструкція інфраструктури:

– технологічні інновації. Відновлення пошкодженої інфраструктури з акцентом на впровадженні технологічних інновацій, таких як сучасні матеріали та будівельні технології;

– швидка реконструкція та модернізація пошкоджених доріг та мостів для забезпечення сталого функціонування.

7. Оптимізація логістичних процесів:

– використання сучасних технологій для оптимізації логістичних схем та забезпечення ефективності підприємств;

– активна оптимізація логістичних процесів для забезпечення своєчасної та ефективної доставки товарів та пасажирів.

8. Розвиток та Навчання Персоналу:

– інвестування в професійний розвиток та навчання персоналу для адаптації до нових умов та технологій;

– навчання для адаптації. Проведення навчальних заходів для персоналу з оновлення та вдосконалення навичок для оптимального функціонування в умовах відновленої транспортної інфраструктури.

9. Інфраструктурне відновлення на визволених територіях:

– модернізація та реконструкція. Особливий акцент на модернізацію та реконструкцію доріг, мостів, аеропортів та залізничних шляхів на визволених територіях;

– підвищення безпеки та ефективності. Зміцнення інфраструктури для підвищення безпеки та ефективності транспортних засобів.

10. Розробка нових маршрутів та транспортних зв'язків. Систематична розробка та впровадження нових маршрутів та транспортних зв'язків для забезпечення доступності транспортних послуг. Врахування різноманітних потреб різних регіонів та галузей для оптимізації транспортно-логістичних потоків.

11. Використання нових технологій:

– інтеграція інноваційних технологій. Впровадження інноваційних технологій, таких як цифрові платформи, системи розумного транспорту, технології блокчейн та безпілотні автомобілі для оптимізації транспортних операцій та забезпечення безпеки;

– інтелектуальні системи моніторингу. Використання систем штучного інтелекту для оптимізації маршрутів та ресурсів для максимізації ефективності вантажоперевезень.

12. Співпраця з міжнародними партнерами. Активне зміцнення співпраці з міжнародними партнерами та отримання їхньої підтримки для відновлення та розвитку транспортної інфраструктури. Обмін досвідом із країнами, що вже пройшли подібні періоди відновлення, для найкращого використання та імплементації кращих практик.

13. Розчищення замінованих територій. Розчищення мінних полів та інших небезпечних об'єктів з використанням сучасних технологій та методів для забезпечення безпеки транспорту та мешканцям.

14. Удосконалення законодавства у сфері транспорту та логістики. В контексті воєнного конфлікту та його наслідків, критично не лише відновити, але й модернізувати законодавство у сфері транспорту та логістики. Це включає в себе врахування особливостей реінтеграції визволених територій та забезпечення адаптації до нових умов. Перегляд і удосконалення законодавчого положення дозволить створити прозорий та ефективний правовий фреймворк для розвитку транспортно-логістичного комплексу.

15. Соціальні програми для ветеранів та постраждалих. Спрямовані соціальні програми є необхідною складовою стратегій сталого розвитку ТЛК. Ці програми включають в себе підтримку освіти для ветеранів та постраждалих від бойових дій, психологічну реабілітацію та надання можливостей для перенавчання. Забезпечення подальшої професійної інтеграції допоможе забезпечити сталість та соціальну відповідальність в сфері ТЛК.

16. Створення робочих місць. Відновлення та розвиток ТЛК повинні бути спрямовані не лише на відновлення існуючих, а й на створення нових робочих місць. Це особливо важливо для ветеранів та місцевого населення, сприяючи економічному розвитку та соціальній стабільності в регіонах.

17. Збільшення використання електротранспорту. Стратегії сталого розвитку ТЛК повинні активно сприяти переходу до «зеленого» транспорту. Збільшення використання електромобілів у логістичних операціях та вантажних перевезеннях сприятиме зменшенню негативного впливу на довкілля та покращить екологічні показники галузі.

18. Програми енергоефективності. Фінансування програм енергоефективності у сфері ТЛК є ключовим елементом стратегії сталого розвитку. Це сприятиме зменшенню викидів та оптимізації споживання енергії, важливого для збереження природних ресурсів та сталого розвитку галузі.

Ці інтегровані стратегії створюють комплексний план дій для ТЛК, який дозволяє ефективно функціонувати в умовах воєнного конфлікту, а також забезпечує стале відновлення та розвиток після завершення воєнних дій. Розробка стратегій для сталого розвитку дозволяє не тільки виживати, але й створювати умови для подальшого росту. Використання зелених технологій, ефективне використання ресурсів та розвиток людських ресурсів – це лише деякі напрямки, які можуть сприяти сталому розвитку підприємств транспортно-логістичного комплексу в складних умовах.

Розвиток транспортно-логістичного комплексу в умовах воєнного конфлікту та його відновлення — завдання важливе та водночас складне. Стратегії та напрямки, описані в даній роботі, мають на меті не лише відновлення існуючої інфраструктури, а й створення основи для сталого та ефективного розвитку в майбутньому. Послідовне впровадження цих заходів сприятиме не лише відновленню економіки, але й забезпечить сталість та стійкість транспортно-логістичного комплексу України.

Список використаних джерел

1. Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну, сягає \$151,2 млрд — оцінка станом на 1 вересня 2023 року. Kyiv School of Economics. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-syagaye-151-2-mlrd-otsinka-stanom-na-1-veresnya-2023-roku/>

2. Демиденко А., Стахів Є. Як правильно рахувати екологічні збитки України від війни? Вокс Україна. URL: <https://voxukraine.org/yak-pravylnorahuvaty-ekologichni-zbytky-ukrayiny-vid-vijny>

3. Novikova I., Zabarna E., Volkova O., Fedotova I., Korolkov V. Economic prospects of post-war recovery: challenges and opportunities for sustainable development in Ukraine. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2023. Volume 3, Issue 50. P. 298 – 307.

4. Буряк, Є. В., Редько, К. Ю., Чорновол, А. О. and Орленко, О. В. Соціально-економічні аспекти сталого розвитку України в умовах війни (євроінтеграційні аспекти). *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія Економічна. Серія Юридична*. 2022. Випуск 34. С. 135-143.

5. Кухтик Н.О., Кухтик В.В. Проблеми сталого розвитку транспорту в Україні. *Society and Science: Interconnection; Proceedings of the 2nd*

International Scientific and Practical Conference (May 6-8, 2023). Porto, Portugal. 2023. №153. С. 349-352.

6. Соколова О. Сталий розвиток України після війни: проблеми та можливі шляхи вирішення. *Фінанси, економіка, право vs війна* [Електронне видання]: збірник тез Міжнародного конгресу (м. Ірпінь, 27 квітня 2022 р.). Ірпінь: Державний податковий університет, 2022. С. 456-462.

УДК 339.9

НАПРЯМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Посохов І.М.,

**доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки бізнесу
і міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,**

Чухно В.А.,

**бакалавр міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
Харків, Україна**

Сталість розвитку України в умовах Європейської економічної інтеграції вимагає комплексного підходу та реалізації ряду стратегічних напрямків. Я виділюю основні та найважливіші напрямки сталого розвитку України в умовах Європейської економічної інтеграції.

Економічні реформи та конкурентноспроможність. Україні потрібно продовжувати та удосконалювати реалізацію економічних реформ. Особливо важливі реформи, це ті що спрямовані на поліпшення інвестиційного клімату та приваблення інвестицій. Поліпшити управління та інвестування в державні підприємства для забезпечення конкурентноспроможності на міжнародному ринку [1].

Екологічна безпека та енергоефективність. Розвиток галузі відновлюваної енергетики, підвищення енергоефективності та впровадження зелених технологій є важливими складовими сталого розвитку. При вирішенні економічних завдань також важливо враховувати екологічні фактори. Енергетика повинна не тільки забезпечувати країну але й бути частиною експорту у ЄС.

Соціальні програми. Інвестування в освіту, найважливіший інструмент для розвитку суспільства, співпраця з іноземними закладами освіти, обмін перспективних студентів, та видача грантів на освіту. Інвестування в охорону здоров'я, це не тільки підвищить рівень тривалості життя, але й зробить економіку більш стійкою.

Інфраструктура і логістика. Розвиток торгової та транспортної інфраструктури (портів, доріг, залізниць, автомагістралів, аеропортів),

сприятиме поліпшенню торгівлі та полегшенню транспортування товарів як у самій країні так і транзитом у більшість країн східної Європи.

Адміністративні реформи та боротьба з корупцією. Створення ефективно системи для боротьби з корупцією, приймання та вдосконалення жорстких антикорупційних реформ, вдосконалення НАБУ. Розробка та створення системи повної прозорості перед громадянами, сприятиме сталому економічному розвитку [2; 3].

Диверсифікація економіки. Розвиток експортного потенціалу, інвестування в експортні проекти та підприємства, сприятиме економічному розвитку на міжнародному ринку. Зменшити залежність від конкретних секторів і ринків зробить економіку більш сталою і незалежною від багатьох зовнішніх факторів.

Розвиток державної промисловості. Інвестування в підприємства які будуть імпортозаміщати країну (нафто та газовидобуваючі компанії, ферми, металургічна промисловість), це зробе економіку більш стійкою та зменшить залежність від країн постачальників. Співпраця з Європейськими партнерами. Україна повинна активно взаємодіяти з європейськими країнами та інституціями для сприяння обміну передовим досвідом та брати участь у спільних ініціативах для сприяння сталому розвитку.

Висновки: Сталий розвиток України в умовах Європейської економічної інтеграції вимагає системного та цільового підходу до ряду ключових сфер. Зокрема, необхідно продовжувати економічні реформи, спрямовані на покращення інвестиційного клімату та підвищення конкурентоспроможності. Розвиток відновлюваної енергетики та зелених технологій, покращення енергоефективності та врахування екологічних аспектів є невід'ємною частиною сталого економічного зростання. Подальша інвестиція в людський капітал, зокрема в освіту та охорону здоров'я, сприятиме соціальній справедливості та підвищить рівень життя громадян. Розвиток інфраструктури, адміністративна реформа та боротьба з корупцією є важливими складовими, які підтримають стійкість економічної системи. Диверсифікації економіки та активна співпраця з європейськими партнерами допоможуть Україні зменшити ризики та забезпечити сталість свого розвитку. Загальна мета полягає в тому, щоб Україна впевнено і ефективно інтегрувалася в європейський економічний простір, забезпечуючи благополуччя та сталість для своїх громадян

Список використаних джерел

1. Україна на шляху до ЄС: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ. Центр Разумкова, с. 25-35.
2. Цілі національного розвитку. Національна доповідь, с.108-116.
3. Посохов І.М. Рябко М.Є. Вплив глобалізаційних процесів в світі на економіку України. Актуальні питання сучасної економіки : матеріали 15-ї Всеукр. наук. конф. за міжнар. участю, [15 листопада 2023 р.] / відп. ред. О. О. Непочатенко ; Уман. нац. ун-т садівництва. – Умань : УНУС, 2023. – С. 266-268. <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/71793>

**ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ДЛЯ
ЗМІЦНЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ**

Рожко В.І., к.е.н., доцент,

Патока Д.С., магістр,

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

Куценко Д.О., аспірант, НТУ «ХП»,

Харків, Україна

Існує дві основні проблеми, з якими наразі стикається система управління кредитними ризиками в Україні. По–перше, в українській економічній науці бракує всебічного розуміння цієї проблеми, що свідчить про відсутність чіткої концепції або розуміння того, як ефективно управляти кредитними ризиками. По–друге, існує очевидний дефіцит практичного застосування переваг добре продуманого механізму управління кредитним ризиком, що свідчить про те, що, незважаючи на можливість наявності концепції або системи, для її успішної реалізації бракує досвіду та знань.

Безумовно, кілька нагальних проблем у сфері управління кредитними ризиками все ще потребують вирішення, а перш за все, необхідно, щоб система управління кредитними ризиками базувалася на точних і чітко визначених принципах, які мають бути кодифіковані та широко визнані в секторі. Ведення ретельної документації та поглиблений аналіз кожного етапу процесу управління кредитним ризиком є ще однією серйозною перешкодою, а для цього необхідно ретельно вивчити і зрозуміти всі нюанси численних процесів, пов'язаних з виявленням і зниженням кредитного ризику. Варто додати, що основним для банків об'єктом управління виступає кредитний ризик, який, в свою чергу, має окремий механізм управління (точніше – всі види такого ризику). В свою чергу, базування механізму цього процесу на чітко сформованих наявних принципах – певна гарантія ефективного управління вищевказаними ризиками. Такі принципи охоплюють усі закони та закономірності, які відкрила сучасна наука, враховуючи ще й емпіричний досвід. Простіше кажучи, це керівні принципи, правила та закономірності, які мають вирішальне значення в процесі управління, на які впливають особливості та розвиток суспільства та його виробничих можливостей, а дотримання цих принципів відіграє важливу роль у досягненні цілей і завдань, поставлених перед суспільством.

Прийнято вважати, що до принципів управління системою кредитних ризиків можна відносити аспекти, серед яких можна виокремити такі:

- цілісність (необхідність розглядати елементи кредитного ризику як сукупну цілісну систему, порушення якої може призвести до змін зв'язків між відповідними частинами та проблемам у механізмі її функціонування);
- цілеспрямованість (припускає постановку конкретних цілей і завдань, яким підпорядкована система кредитних ризиків, і прагнення досягти їх, використовуючи фінансові, матеріальні, інтелектуальні, трудові ресурси);
- гнучкість (тобто певна здатність і схильність системи до змін у

результаті постановки нових завдань, змін у ризиковій, ціновій, кредитній і іншій політиці банку під впливом зовнішніх факторів);

- інтеграція (наявність розуміння того, що властивості системи «кредитний ризик» не просто сума властивостей елементів, що входять до неї, а їх інтеграція, що дає приріст нової якості, синергетичний ефект);

- відкритість (заборона розгляду цієї системи як автономної або відособленої, адже система «кредитний ризик» піддана впливу цілого ряду зовнішніх факторів і вона є підсистемою системи «банківські ризики»);

- ієрархічність (її елементи повинні мати чітку підпорядкованість)

- структуризація (система «кредитний ризик» повинна мати чітку структуру, основний її критерій – єдність стійких взаємозв'язків між елементами та законів даних взаємозв'язків);

- ефективність (вона має прагнути до максимуму своєї ефективності);

- регламентованість (усі процеси, що наявні у системі, повинні бути жорстко регламентовані);

- пріоритетність (чітке розуміння пріоритетів при управлінні кредитним ризиком);

- погодженість (функціонування елементів системи має бути узгоджено на рівні їхньої взаємодії і стратегії організації);

- інформованість (процес управління кредитним ризиком повинний супроводжуватися наявністю об'єктивної, достовірної й актуальної інформації);

- контроль і корегування (виконання рішень про управлінський вплив на кредитні ризики повинно постійно піддаватися моніторингу).

Потужним інструментом у світі бізнесу є механізм управління ризиками, або регулювання ризиків, що покликаний утримувати прибутковість і ризик в ідеальному балансі, зменшуючи при цьому будь-які можливі небезпеки. Це досягається шляхом поєднання низки елементів, спрямованих на запобігання непередбачуваним наслідкам, включаючи оцінку, прогнозування та страхування, а застосовуючи ці стратегії на практиці, можна досягти відносно ідеального рівня прибутковості в умовах невизначеності. Механізм управління кредитним ризиком складається з низки методів, які функціонують узгоджено для стратегічного уникнення будь-яких непередбачуваних наслідків або ризиків, що виникають у процесі кредитування, подібно до добре налагодженого механізму. Його «подвійна мета» полягає в тому, щоб максимізувати вигоди, такі як дохід і прибуток, і захистити від можливих втрат, що досягається шляхом обережного подолання невизначеності, пов'язаної з кредитними операціями, переконавшись, що реальність та очікувані результати не відстають від запланованого курсу.

Загальновідомо, що механізм управління відіграє вирішальну роль у загальній системі управління. Він має значний вплив на різні фактори, які в кінцевому підсумку визначають результат управлінського проекту або діяльності. Механізм також охоплює управлінські функції, методи, принципи та етапи. Опираючись на роботи сучасних дослідників ризик-менеджменту, можна виокремити наступні етапи управління кредитним ризиком в банках:

- ідентифікація ризику;
- оцінка наслідків настання ризику;
- формування, обґрунтування та вибір методів й інструментів управління кредитним ризиком;
- контроль.

Управління кредитним ризиком – безперервний процес, який передбачає чергування його етапів або фаз.

Вищевказані етапи мають свої функції та завдання, сукупність яких, в свою чергу, формують методологію управління кредитними ризиками (рис. 1).

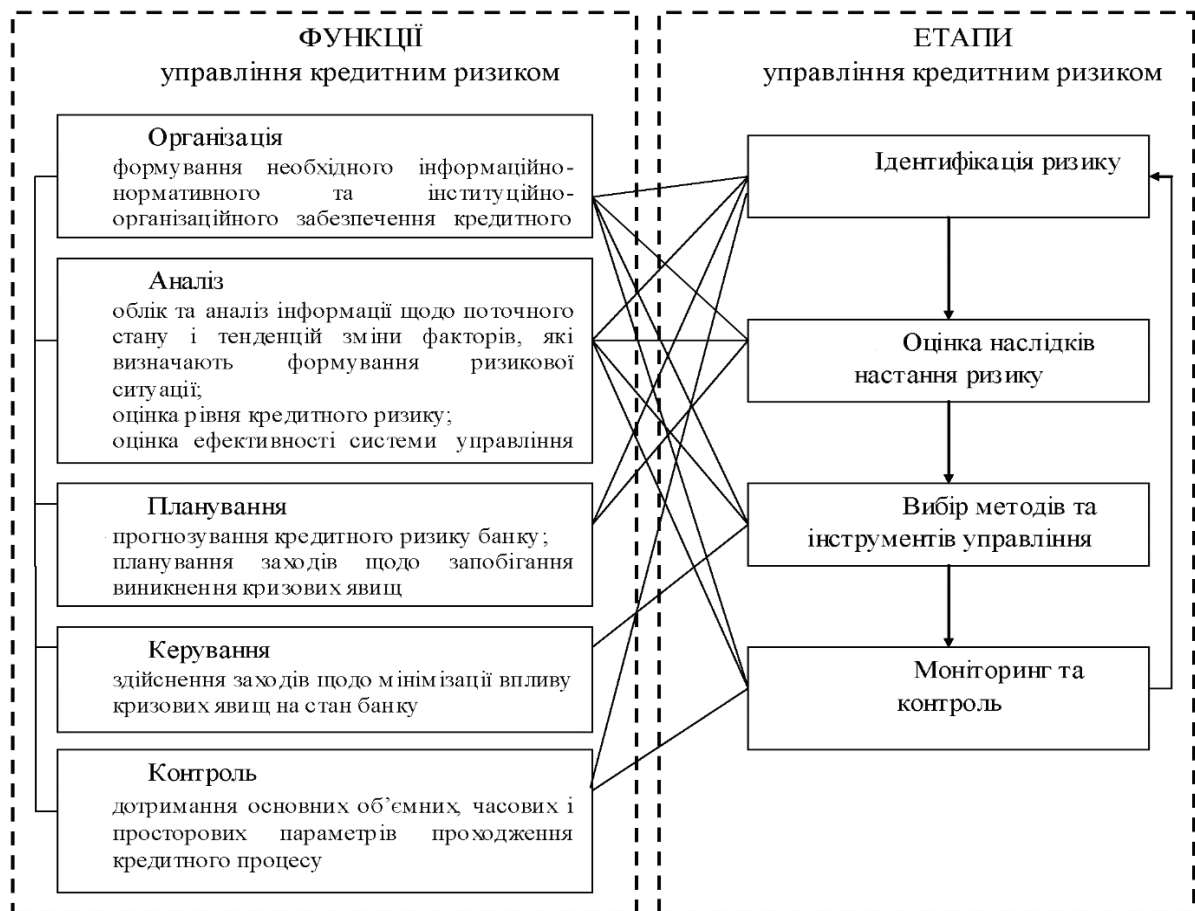

Рисунок 1. – **Взаємозв'язок функцій та етапів управління кредитними ризиками**

Джерело: складено автором за [1, 2]

На рис. 1. показано, що етап ідентифікації ризику охоплює різні управлінські функції. Його мета – оцінити, наскільки добре параметри ризикової позиції відповідають їхнім запланованим характеристикам. На основі цієї оцінки формується якісна оцінка (рейтинг) кредитного ризику, яка допомагає визначити діапазон методів управління та заходів, з яких можна вибрати для ефективного управління ризиками. Ідентифікація ризиків є важливим процесом у будь-якій ситуації, що передбачає розпізнавання потенційних ризиків або небезпек, які можуть трапитися. Для ефективного управління кредитним ризиком важливо визначити його специфічні аспекти,

спрогнозувати потенційні результати та особливості в процесі реалізації, відстежувати зміни ризику в часі, оцінювати його взаємозв'язок з іншими ризиками, а також відстежувати фактори, що визначають кредитний ризик. Успішне управління кредитним ризиком та мінімізації його негативних наслідків вимагає не лише просто усвідомлювати причини, фактори та деталі потенційних небезпек, бо для повного розуміння потенційних наслідків та ймовірності настання кредитного ризику важливо об'єктивно оцінити його наслідки, що передбачає аналіз як ступеня його впливу, так і ймовірності його настання.

Це передбачає визначення потенційних результатів і відповідних фінансових наслідків, з якими може зіткнутися банк. На наступному етапі підрозділи, відповідальні за роботу з проблемною заборгованістю, повинні визначити пріоритети у виявленні основних боргових проблем та оцінити плюси і мінуси різних підходів до їх вирішення.

Для того, щоб ефективно управляти кредитним ризиком, першим кроком є розробка стратегії. Ця стратегія охоплює як організаційні, так і адміністративні аспекти діяльності банку, відображені в його стратегічних документах. Крім того, вона передбачає прийняття стратегічних рішень, тобто вибір варіації стратегій, таких як запобігання, прийняття та ігнорування або прийняття та управління. Управління кредитним ризиком має вирішальне значення для банків і тісно пов'язане з їхньою кредитною політикою. Ця політика відіграє життєво важливу роль у забезпеченні ефективного управління кредитним портфелем банку, ретельного нагляду за кредитами та мінімізації потенційних збитків, пов'язаних з кредитними ризиками. Успіх банку залежить від ефективного управління та стримування ризиків, які знаходяться в межах його фінансових можливостей. Тому управління кредитним ризиком має вирішальне значення для стійкого функціонування комерційних банків та оптимізації діяльності.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : Постанова Правління НБУ №361 від 02.08.2004 р. URL:<http://www.zakon.nau.ua/doc/?uid=1045.5945.1> &nobreak=1#st1.
2. Мацак А. В. Розробка моделі залежності процентного доходу банку від наданих кредитів URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/4587>.
3. Основні показники діяльності банків України URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
4. Шатохін С. Л., Шелест О. Л. Організація кредитування банками фізичних осіб. *Сучасні виклики та актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку та права: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції, Кропивницький, 29 жовтня 2023 р.* Кропивницький: ЦФЕНД, 2023. С. 53-55.

УДК 338.1:658.531

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА СПОСОБИ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА
В УМОВАХ ВІЙСЬКОГО СТАНУ**

ПОТЬОМКІН Л.М.

**доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки і
міжнародних економічних відносин
Міжнародний гуманітарний університет,
Одеса, Україна**

Створення ефективно функціонуючих і конкурентоспроможних підприємств передбачає розвиток технічної бази виробництва. Зазвичай під цим поняттям мають на увазі всебічний розвиток сучасної техніки, а також необхідних основних фондів для становлення національного виробництва. Їх сутність проявляється в зростанні продуктивності праці, зниженні собівартості продукції, що випускається і підвищенні її рентабельності. В кінцевому рахунку, такий похід призведе до зниження рівня інфляції, поліпшення виробничих умов та інших показників.

Обсяг сукупного суспільного продукту залежить від кількості і якості застосовуваних різних природних компонентів в суспільному виробництві, від досконалості знарядь праці, що впливають на його предмети і раціонального використання виробничих засобів. Сучасний прогрес на підприємствах, в основному, повинен бути спрямований на розвиток таких елементів праці як його предмети, знаряддя, робоча сила і технологію [1].

В даний час, проводяться окремі спроби поліпшення матеріально-технічного переозброєння виробництва, створення і випуску конкурентоспроможних машин і устаткування. Ці заходи повинні дозволити поліпшити умови праці та підвищити її продуктивність, мотивувати персонал до економії матеріальних ресурсів на базі підвищення технічного рівня. Його роль особливо зростає в умовах ринкових відносин.

В сучасних умовах доцільно підвищити ефективність заходів щодо максимальному впровадженню у виробництво новітніх досягнень науки і техніки, вдосконалення форм управління, зміцнення господарської та кооперативної взаємозв'язку. Ці заходи не тільки підвищують рівень мотиваційних процесів [2], а й значною мірою зумовлюють підвищення рівня промислового виробництва.

Неодноразові спроби реформування виробничих і економічних відносин закінчувалися, в основному, невдачею, оскільки не була вирішена проблема структурної перебудови підприємств. До теперішнього часу їх функціонування, у своїй виробничо-господарській діяльності, зорієнтоване на отримання прибутку від реалізації продукції на внутрішньому ринку. Зазначена концепція, в умовах переходу до ринкових методів господарювання, призвела до різкого спаду промислового виробництва і внутрішніх інвестицій, а також до деградації виробничо-економічного потенціалу.

Так, наприклад, за сукупністю обстежених підприємств обсяг товарної продукції в 2022 році склав 1085635 тис. грн., в 2021р.-1044851 тис. грн., а в 2020г.-1055336 тис. грн. Обсяги реалізованої продукції дорівнюють 1040289 тис. грн., 1010979 тис. грн. і 1038873 тис. грн. відповідно. Разом з тим їх нормальна потужність дозволяє щорічно виробляти і, налагодивши господарські зв'язки, реалізовувати продукції на 1618353 тис. грн.

Разом з тим лише половина від загальної кількості підприємств в 2021 - 2022 роках має позитивні зрушення в темпах зростання обсягів виробництва. Однак в процентному співвідношенні ці темпи становлять 96,2% і 97,2% в порівнянні з 2020 роком. Тільки за рахунок нереалізованих залишків готової продукції у 2022 році темпи зростання обсягів реалізованої продукції збільшилися на 10485 тис. грн. або 10,0% в порівнянні з аналогічним періодом 2020 року.

Аналіз ланцюгових змін розглянутих показників показує, що в 2021 році 52% їх загальної кількості підприємств мають позитивні темпи зростання обсягу товарної продукції. У 2022 році дванадцять підприємств збільшили обсяг виробництва продукції на загальну суму 39830 тис. грн. або 5,8% в порівнянні з минулим роком.

Про катастрофічне зниження обсягу виробництва і ефективності функціонування аналізованих підприємств свідчать багато економічні показники. Найбільш характерним є коефіцієнт використання виробничої потужності. Наведені дані свідчать про можливість значного розширення обсягу та номенклатури продукції, що випускається, ліквідації непотрібного устаткування, а також деяких інших напрямків. Наприклад, розрахунок кількості підприємств диференційованих залежно від рівня цього коефіцієнта наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Диференціація підприємств за ступенем використання потужності

Рівень коефіцієнта використання нормальної потужності підприємства	Кількість підприємств			Питома вага, у %		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022
До 50%	4	5	4	16	20	16
Від 50,1% до 60%	4	5	5	16	20	20
Від 60,1% до 70%	2	-	2	8	-	8
Від 70,1% до 80%	4	4	4	16	16	16
Від 80,1% до 90%	5	5	5	20	20	20
Понад 90,1%	6	6	5	24	24	20
Всього	25	25	25	100	100	100

Джерело: складено автором на основі первинної звітності промислових підприємств

Зіставлення даних наведених у таблиці дозволяє констатувати, що практично розглянутий коефіцієнт стабілізувався. Власники та господарські керівники підприємств свою діяльність в цьому напрямку не покращують.

Зокрема, в 2020 році вони виробили 67,1%, в 2021р. - 64,6% і в 2022 році - 65,2% продукції від його можливої кількості на збережених виробничих потужностях.

Одне підприємство, що становить 4% їх загальної кількості, підвищило рівень використання виробничої потужності з 10% до 10,1% - 20%. Головною причиною такого становища є орієнтація підприємств на задоволення першочергових національних потреб.

Низький рівень ефективності виробництва в умовах скорочення питомої ваги механізації і автоматизації промислових процесів впливає на рівень поділу і кооперації найманого персоналу. Це обумовлює підвищення функціонування харчових підприємств за рахунок правильного вибору найбільш раціональних форм організації виробництва. Вони повинні забезпечувати ефективне функціонування найманого персоналу. Крім того, синхронізація діяльності на взаємопов'язаних в процесі кооперації робочих місцях, є фактором підвищення його ефективності. Ці нові тенденції в кооперації, суміщенні трудових функцій, ускладненні праці, що не відкидають подальший процес поділу праці. Поділ і кооперація виробничого процесу є силою, що рухає процес підвищення рівня ефективності функціонування підприємств.

Сучасним процесам кооперації та поділу діяльності персоналу на підприємствах властива певна специфіка. В даний час поширені такі основні підходи:

- 1) суміщення професій;
- 2) багатостаттне обслуговування.

Сутність перерахованих вище завдань на практиці полягає в цілеспрямованій систематичній роботі по усуненню невідповідності між рівнем впровадження технічних заходів, організацією кооперації елементів виробництва, а також розвитком форм і систем мотивації. Це пояснюється економічними і соціальними факторами розвитку промислових підприємств. Вимоги щодо розширення коопераційних зв'язків, які сприяють підвищенню ефективності функціонування промислового виробництва, повинні залежати від сучасного рівня продуктивних сил і виробничих відносин. Розвиток перших не викликає сумнівів, але в даний час не спостерігається. Виробничі відносини повинні зазнавати надалі істотних змін. Вони пов'язані з необхідністю сталого розвитку підприємств і самостійністю України.

Тому ми провели експеримент на ряді харчових підприємств щодо визначення оптимальних форм кооперації і поділу виробництва і праці персоналу. При цьому поставили умову, щоб ступінь виробничої кооперації відповідала вимогам, що пред'являються до сучасних промислових виробництв в передових країнах Європейського Союзу. У зв'язку з цим ми вибрали наступні: виробничі, організаційні, фізіологічні та соціальні аспекти.

На підставі проведеного дослідження можна рекомендувати наступні найбільш ефективні варіанти об'єднання функцій персоналу і з урахуванням аналізу завантаженості роботою приблизні розміри доплат за суміщення

професій (таблиця 2). Основою дослідження були експертні опитування працівників заводів.

Таблиця 2

Типові варіанти суміщення професій на промислових підприємствах

Основна професія	Сумісна професія												
	розмітник	марногратник	газоварювальник	газорізач	довбіжник	контролер	паяльник	травильник	шпаклівник	слюсар-ремонтник	наладчик	стропальник	ізолювальник
токарь		x				x				x	x		
фрезерувальник					x	x				x	x		
свердлувальник	x					x				x	x		
слюсар	x					x	x			x		x	
електрозварювач			x	x		x							
маляр						x			x				x
гальванік								x	x				

Джерело: авторські розрахунки

Крім того, розглядається поєднання дозволяє найбільш плідно поєднувати розумовий (вивчення креслення, вибір оптимального способу обробки) і фізичний (установка і закріплення деталей, ручне управління підприємств: е машинними процесами та інші) працю. У цих робочих однаковий рівень заробітної плати, умови праці, тривалість відпустки, престижність професії та інші соціальні чинники.

Називаючи оптимально-ефективні форми кооперації виробництва і рівня розміру доплат для різних підприємств, слід підкреслити, що вони не є стабільними. Під впливом науково-технічного прогресу, організаційних і соціальних факторів змінюються зміст і форма прояву спільної праці.

В даний час оптимальним ступенем кооперації та поділу виробничих операцій може бути максимальний рівень вироблення продукції одним працівником в певний період часу. Оскільки зміст виробничої діяльності багато в чому визначається потребою особистості, то оптимізація його функцій залежить від ефективності їх роботи. Причому потреба в розвитку кооперації та поділі процесу виробництва визначається різними соціальними, психофізіологічними і економічними факторами. Їх дія аналогічно як на виробничому, так і в народногосподарському рівнях.

В сучасних умовах найбільш значними є фактори, які впливають на змістовність і мотивацію діяльності індивідуального працівника. До них відносяться:

1. Фактори, що визначають рівень вимог до працівника, необхідний для виконання роботи відповідної якості і кількості;

2. Фактори, що визначають індивідуальні характеристики працівника.

До першої укрупненої групи факторів відносяться такі під фактори:

- кількість продукції або фактично виконується обсяг роботи;
- якість продукції, що випускається відповідно до встановлених нормативними вимогами;

- професійне знання роботи;

- практичне мислення працівника;

- надійність працівника в процесі виробничого циклу.

Серед другої групи зазначених факторів можна виділити:

- здатність працівника в тій чи іншій мірою усвідомлювати, раціоналізувати і вдосконалювати технологічний процес;

- проявляти ініціативу в роботі;

- пристосовність до виробничих і навколишніх умов;

- ставлення до роботи і трудовому колективу;

- вміння якісного керівництва підлеглими.

Безпосередній вплив на змістовність виробничого процесу і відповідну мотивацію персоналу надає швидкість і надійність прийнятих виробничо-економічних рішень. У випадках відсутності необхідного рішення тієї чи іншої виробничої ситуації, коли працівник приступає безпосередньо до її виконання, може виникнути ситуація, коли він буде характеризуватися як проста некваліфікована фізична або малокваліфікована діяльність. Це спричинить за собою автоматизм і синхронність виробничих процесів. Часто працівник в ході виробничого процесу може про нього не думати, а, наприклад, розмовляти зі своїми колегами. Типовими прикладами таких робіт є конвеєрні операції, сортування та пакування готової продукції і різноманітні вантажно-розвантажувальні роботи.

З метою ефективного впровадження сучасних методів мотивації діяльності персоналу, що характеризують, зокрема, ступінь оптимізації розподілу праці доцільно користуватися наступними показниками:

1) відповідальності за випуск придатної продукції;

2) вміння співпраці з працівниками;

3) фізичного навантаження;

4) фізіологічного напруги.

Незважаючи на те, що оцінка за цими показниками має неточний характер, вона легко реалізується в практичній діяльності. Рівень відповідальності за випуск якісної продукції визначається на основі даних технічного контролю про передачу продукції з остаточним або виправним браком на подальшу обробку з метою його приховання і зменшення відповідної частки заробітної плати.

Під визначенням "вміння співпраці з працівниками" ми розуміємо чіткий взаємозв'язок між ними в процесі здійснення технологічних операцій, що виключає можливість створення конфліктних ситуацій, стресових відносин і інших негативних емоцій. Вона може бути виражена співвідношенням часу перебування одного або групи працівників в конфліктній, стресовій ситуації до їх відпрацьованому часу.

Фізичне навантаження розраховується відповідно до медичних рекомендацій, які містять дані про їх фактичної величиною, що припадає на організм працівника. Вони підрозділяються в залежності від його статі. А також враховують виробничі умови і ступінь складності роботи за сумісництвом.

Фізіологічна напруга є більш об'ємним показником, ніж фізичне навантаження і менш вивченим з медичної, біологічної та фізіологічної точки зору. Це знайшло своє відображення у відсутності рекомендацій, прийнятних наукових досліджень в даному аспекті і інших відповідних документах. Незважаючи на це вважаємо за доцільне враховувати вплив аналізованого показника за аналогією з попереднім. В якості базових величин доцільно застосовувати показники рівня освітленості, загазованості, запиленості і схожі з ними. Конкретна оцінка за сукупністю розглянутих показників на підприємствах може визначатися як середнє арифметичне чотирьох показників приведених до однієї одиниці виміру.

Важливим фактором, який необхідно враховувати з метою підвищення ефективності промислового виробництва, є сфера поширення оптимальних форм його поділу. Вона залежить від організаційно-технічних і фізіологічних вимог, а також від умов праці на робочому місці і в цеху.

Мінімальною часткою процесу промислового виробництва є технологічний перехід, який виконується на одній установці без зміни технологічних параметрів обробки продукції. Цей вид організації виробничих операцій знайшов поширення в масовому і великосерійному виробництві. У більш незначних за обсягом типах виробництва (серійному, дрібносерійному) відбувається злиття операцій. Отже, одним з обмежень оптимізації виробничого процесу є технологічний перехід. Найтривалішою за часом виконання частиною виробничого процесу, що виконується одним працівником, є виготовлення виробу. Ефективне застосування на підприємствах типових варіантів поділу виробничих операцій є не завжди прийнятним, оскільки обмежується деякими умовами. Так, наприклад, фізіологічні рекомендації зводяться до збільшення тривалості повторюваних однорідних операцій, числа елементів, що входять в неї і сумарного часу на відпочинок.

Список використаних джерел

1. Potemkin L.N. Systems of motivation of growth of parameters of optimality of production and combined motivation of personnel of food enterprises. The driving force of science and trends in its development: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International

Scientific and Theoretical Conference, July 14, 2023. Coventry, United Kingdom: European Scientific Platform. p.12-17 URL: www.previous.scientia.report

2. Потьомкін Л.М., Потьомкін М.Л. Розвиток сучасних підходів до підвищення рівня конкурентоспроможності переробних підприємств і матеріальної мотивації персоналу. Концептуальні підходи та механізми стимулювання розвитку соціально-економічних систем та суб'єктів ринку: монографія – Херсон: ХНТУ, 2023р., с.332-355.

УДК 378.1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПОКАЗНИКІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

**Куценко Д.О., аспірант, НТУ «ХП»,
Харків, Україна**

Вирішення проблеми формування системи якісної вищої освіти потребує обґрунтування сучасних підходів до аналізу показників вищого навчального закладу, що дозволить досягнути більшої ефективності та результативності. Нині в Україні відбуваються процеси набуття спроможності вищими навчальними закладами подолання негативних наслідків екстенсивного розвитку національної освіти на основі інтенсифікації зусиль з досягнення нових якісних характеристик, що відповідають викликам та вимогам сьогодення. Реформи, що відбуваються в системі вищої освіти, спрямовані на досягнення найкращих стандартів якості, збалансованого розвитку людського потенціалу та людського капіталу, в розвитку якого ключову роль відіграє саме освіта.

Загалом аналіз показників вищого навчального закладу дозволяє оцінити якість навчання та підготовки студентів, що стосується не лише академічних досягнень, а й здатності закладу формувати практичні навички, критичне мислення, комунікаційні та соціальні компетенції. Водночас аналіз показників вищого навчального закладу допомагає адміністрації виявляти сильні та слабкі сторони управління, зокрема: розподіл ресурсів, ефективність фінансових вкладень, організація навчального процесу тощо. На основі кількісних та якісних показників, які є ключовими при оцінці закладів освіти в процесі акредитації та складання рейтингових списків, формується високий рівень довіри до навчального закладу серед абітурієнтів, їх батьків, студентів, роботодавців. Результати аналізу показників дозволяють визначити напрямки подальшого розвитку в напрямку модернізації навчальних програм, розширення наукових досліджень, поліпшення інфраструктури тощо. З метою створення більш відкритої та відповідальної системи освіти публікація об'єктивних даних щодо навчальних результатів, фінансового стану вищого навчального закладу підвищує довіру громадськості, стейкхолдерів та інших зацікавлених сторін, що дозволяє досягти цілі Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 рр. [1] в частині подолання браку відкритості закладів вищої освіти, забезпечення об'єктивного та якісного оцінювання результатів навчальної діяльності. Передусім також необхідно враховувати постійні зміни

освітніх та соціокультурних тенденцій. Аналіз показників допомагає вищим навчальним закладам вчасно реагувати на зміни та адаптуватися до нових вимог студентів, ринку праці та технологічних зрушень. Разом з тим постійний аналіз показників вищого навчального закладу є важливою складовою процесу самоспостереження та самовдосконалення, що дозволить усунути виявлені проблеми, впровадити кращі практики, вдосконалити свою діяльність, гнучко реагуючи на вимоги та виклики сьогодення [2].

Загалом вирішення наведених вище проблем можливе завдяки формуванню сучасних моделей, методів та інформаційної технології аналізу показників вищого навчального закладу, що виступає необхідним інструментом для забезпечення якості освіти, ефективного управління та розвитку, а також для впровадження прозорості та відповідальної освітньої практики [3].

Попередній етап розвитку вищої освіти довів необхідність реалізації різнобічної, активної, системної та послідовної державної політики в сфері освіти, яка має базуватися на наукових дослідженнях, враховувати міжнародний контекст і мати чітку логіку. Основними пріоритетами у державній освітній політиці визначено гуманізацію навчання, забезпечення якості та доступності, підвищення конкурентоспроможності та результативності, інтеграцію у європейську та світову освітню спільноту, а також регулярний внутрішній і зовнішній аналіз стану та перспектив розвитку системи освіти, зокрема на основі аналізу показників вищих навчальних закладів для гарантувати стійкого та належного фінансового і інтелектуального забезпечення. Сучасний етап стратегії модернізації національної освіти розпочався 2014 р., коли новий погляд на якість освіти і її суспільну роль були визначені «Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом». В цей період, керуючись принципами Болонського процесу та створення Європейського простору вищої освіти, прийнято прогресивний Закон України «Про вищу освіту». А у 2015 р., в контексті формування Європейського дослідницького простору, затверджено інноваційний Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Процес формування нового освітнього простору продовжився прийняттям Закону України «Про освіту», розробкою інших актів законодавства в галузі освіти, що сприяло подальшому системному оновленню законодавчої бази національної освіти.

Водночас залишаються невирішені проблеми, які окреслено в доповіді Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти [4], зокрема:

- неадекватне фінансування системи вищої освіти, неефективне управління та розпорядження ресурсами, недостатня відповідальність перед суспільством, недостатнє підтримування рівноправності та автономії навчальних закладів в повному обсязі;

- недостатня прозорість в управлінні навчальними закладами, їх здатність до генерації цінної інтелектуальної продукції, рішуча боротьба з корупцією та академічною нечесністю, безумовна підтримка прозорого вступу та об'єктивного оцінювання навчальних результатів;

– низький рівень доступності вищої освіти через невідповідність європейським стандартам якості, стану інфраструктури та навчального середовища, недостатню науково-дослідну базу навчального процесу, недостатні умови для осіб з вразливим становищем;

– прагнення до інтеграції в Європу, яке не завжди супроводжується готовністю гармонізувати структури, здійснювати наукову співпрацю та впроваджувати кращий досвід, створювати можливості для іноземних студентів та готувати вітчизняних студентів до глобального співтовариства;

– розповсюджена імітація орієнтованості на студентів, низька конкурентоспроможна заробітна плата та умови роботи викладачів, недостатнє управлінське навчання адміністративного персоналу навчальних закладів, недостатня розуміння важливості лідерської ролі у розвитку людського капіталу та єднанні суспільства, освіта дорослих, що веде до зменшення привабливості вищих навчальних закладів.

Це зумовлює спрямованість зусиль керівників вищих навчальних закладів на усунення виявлених проблем на основі формування науково-методичних засад та формування аналітико-практичного інструментарію аналізу показників вищого навчального закладу з використанням когнітивного аналізу [5].

Об'єктом дослідження є система аналізу показників вищого навчального закладу, яка базується на методах когнітивного аналізу та використовує інформаційні технології для збору, обробки та інтерпретації даних з метою поліпшення якості навчання та прийняття управлінських рішень. Для вирішення актуальних проблеми важливо обґрунтувати сучасні підходи до аналізу показників вищого навчального закладу, які враховують складність та мінливість освітнього середовища:

– сучасний аналіз показників повинен включати широкий спектр параметрів, що відображають різні аспекти діяльності навчального закладу, до яких можна віднести наступні: академічні результати, наукові досягнення, рейтингові оцінки, якість навчання, структура студентського контингенту та ін., що передбачає мультимірність показників та їх використання для формування більш повної та точної картини досліджуваного об'єкту;

– при аналізі показників необхідно аналізувати не лише самі дані, а й контекст, у якому ці дані виникли, тобто враховувати контекст вищого навчального закладу, його специфіку, місце у системі освіти та конкретні цілі. Однак певні показники можуть бути універсальними для полегшення процесу порівняння з іншими закладами;

– аналіз показників повинен відображати динаміку змін та покращень у діяльності вищого навчального закладу з часом, що дозволяє виявляти тенденції та своєчасно коригувати стратегії розвитку;

– використання сучасних інформаційних та аналітичних технологій, які дозволяють збирати, обробляти та аналізувати великий масив даних швидко та ефективно з метою вчасного реагування на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, формування та реалізації обґрунтованих управлінських впливів;

– в процесі аналізу показників необхідно враховувати потреби та очікування різних груп зацікавлених сторін: студентів, викладачів, адміністрації, роботодавців та ін.;

– сучасний аналіз показників вищого навчального закладу має обов'язково базуватися на стандартах, що відповідають вимогам Європейського освітнього простору, та включати порівняння результатів зі стандартами якості освіти, національними та міжнародними рекомендаціями;

– аналіз показників повинен включати механізми зворотного зв'язку, що дозволять навчальному закладу коригувати свою роботу на основі отриманих даних.

Проектування та впровадження адекватної сучасним вимогам системи аналізу показників вимагає спільних зусиль вищих навчальних закладів, наукової спільноти, органів державного управління та інших зацікавлених сторін. Такий підхід дозволить ефективно відповідати на сучасні виклики та забезпечувати якість та розвиток вищої освіти на високому рівні з урахування цілей сталого розвитку та завдань Національного плану відновлення України в сфері освіти і науки [6].

Список використаних джерел

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 рр. Розпорядження КМУ від 23 лютого 2022 р. № 286–р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286–2022–%D1%80#Text>

2. Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance and Related Services Pronouncements. 2016–2017 Edition. Volume I, II, III. – New York: International Auditing and Assurance Standards Board, International Federation of Accountants, 2018.

3. Hoger Kunz, Thorsten Schaaf. General and specific formalization approach for a Balanced Scorecard. Expert Systems with Applications 38 (2011), pp. 1947–1955

4. Доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2022 році. за ред. А. Бутенка, О. Єременко, Н. Стукало. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2023. 59 с.

5. Robert S. Kaplan, David P. Norton. Transforming the Balanced Scorecard from Performance Measurement to Strategic Management: Part I Accounting Horizons Vol.15 №1 March 2001, pp. 87–104

6. ПЛАН ВІДНОВЛЕННЯ Освіта і наука (проект станом на 03.08.2022) <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/education-and-science.pdf>

СЕКЦІЯ 3 МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

УДК 339.9

МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ УКРАЇНИ В КРАЇНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Посохов І.М.,

**доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки бізнесу
і міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,**

Дюжев В.Г.

**доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки бізнесу
і міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,**

Капленко Т.,

**бакалавр міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
Харків, Україна**

Міжнародна міграція робочої сили є складовою світової системи господарювання, вона є результатом еволюції робочої сили, системи міжнародного поділу праці та інтеграції [1; 2; 3; 4].

Теперішня міграція набула тимчасового характеру: мігранти здебільшого мають намір по закінченні певного строку повернутися на батьківщину. Таким чином, відмітною рисою сучасної міжнародної трудової міграції є ротаційний характер. Під міграцією розуміють зумовлене економічними, а також політичними, соціальними причинами, інколи військовими подіями постійне або тимчасове переселення людей через існуючі державні кордони. Можна навести таке, більш формальне визначення цього явища. Міжнародна міграція робочої сили – це постійне або тимчасове переміщення працездатного населення з одних країн до інших, що викликається як економічними так і неекономічними причинами [5; 6; 7].

Історично явище міграції – необхідний та природний атрибут міжнародних відносин, спільного існування різних народів, етнічних і соціальних груп, країн. Тому витоки міграції навіть неможливо визначити. Вільне або примусове переміщення великих мас людей відбувалось завжди – настільки, наскільки "вистачає" історичної пам'яті людства [8; 9; 10].

Натомість можна вести мову про те, як і коли завдяки міжнародній міграції сформувалися окремі нації та держави. Адже такі сучасні країни, як США, Австралія, взагалі є країнами, населення яких, крім індіанців та аборигенних племен, сформовано завдяки принципу мігрантів, і переважна

більшість людей є або нащадками мігрантів, або є самими мігрантами. До речі, чимала частина цих людей є вихідцями з України, типова доля яких була, як відомо, описана вітчизняним письменником В. Короленком.

Класифікація складових, факторів і видів міжнародної міграції.

Міжнародна міграція, подібно до монети, має два боки, які не існують окремо один від одного, а є аспектами єдиного міграційного процесу. Це – еміграція та імміграція.

Еміграція – це виїзд працездатного населення з території країни за її межі.

Імміграція – це в'їзд працездатного населення на територію країни з-за її меж.

Отже, одна й та сама людина є емігрантом стосовно країни виїзду та іммігрантом стосовно країни в'їзду.

Стосовно ж певної країни, то вона, залежно від вектора руху людей, постає країною еміграції та імміграції. Нерівність кількості людей, які виїждять або приїждять до країни на постійне місце проживання (часто як критерій використовують термін один рік), зумовлює необхідність визначати міграційні тенденції. Найбільш загальним показником, що їх характеризує, є міграційне сальдо – різниця між імміграцією до країни та еміграцією за її межі [11; 12; 13].

Нарешті, використовується ще один термін – реімміграція, яким позначають повернення емігрантів на батьківщину на постійне місце проживання.

З погляду економічної науки та економічного аналізу, причини та фактори міжнародної міграції можна поділити на такі, що описуються властивими їм інструментарієм та логікою, та такі, що зумовлені чимось іншим, тобто – ендогенні та екзогенні за природою. Відтак класифікація таких факторів має поділяти їх на економічні та неекономічні.

Економічні фактори пов'язані з відмінностями, що існують між країнами щодо рівнів життя, заробітної плати, можливості знайти роботу (зокрема за певним фахом). Звичайно, "суто економічних" мотивів виїзду з країни або в'їзду до неї не існує: всі вони так або інакше проектуються на соціальну, психологічні системи цінностей людей. Разом з тим їх об'єднує те, що економічні підходи принаймні можуть досить повно їх зрозуміти та описати.

Неекономічні фактори пов'язані з подіями, які сприймаються економістами як певна даність, природа якої не описується суто професійними методиками. Такими факторами можуть бути стихійні лиха, війни, примусове висилання людей.

Щодо класифікації самої міжнародної міграції, то вона є особливо диверсифікованою та такою, що використовує складну систему соціально-економічних, часових та інших критеріїв. Розглянемо окремі класифікаційні елементи міжнародної міграції відповідно до таких критеріїв.

У сучасному світі міграційні процеси дедалі активніше виявляють себе у сфері наукомісткого виробництва, впливаючи на неї. У даному разі виграші та програші для країн є більш очевидними, оскільки йдеться про виїзд та

в'їзд людей, праця яких є, як правило, високо затребуваною та використовується на важливих, інколи стратегічних ділянках економіки. Від такої еміграції сильно потерпає Україна, інші пострадянські країни, ряд держав, що розвиваються. Тимчасові (сезонні) роботи за кордоном також є статтею міжнародної міграції. Для України актуальні приклади цьому – робота водіїв у країнах ЄС. Італійські, мексиканські, турецькі будівельники традиційно виїждять на заробітки у найбільш багаті європейські країни.

Хто виграє? Самі мігранти. Очевидно, вони, як правило, у виграші, адже саме заради такого виграшу вони і здійснюють переїзд з країни до країни. Їх виграш – це передусім збільшення заробітної плати, можливість отримати роботу.

Роботодавці. Вони теж виграють, що можна констатувати "за фактом": інакше, якби вони не мали зиску, то не наймали б працівників-іммігрантів. Взагалі іммігранти кількісно збільшують "сторону пропозиції" робочої сили, і вже це зумовлює зниження вимог щодо ставок зарплати. Робітники, які залишаються в країні імміграції. Вони теж, як правило, виграють, оскільки позбавляються конкурентів на ринку праці.

Хто програє? Це, передусім, конкурентні працівники та потенційні працівники у країні в'їзді, які потерпають від нестачі робочих місць та погіршення умов зарплати. Інша категорія тих, хто програє, це – наймачів країні виїзду, яку позбавляються як самих працівників, так і можливостей користуватися конкуренцією на ринку праці з метою зниження зарплати.

Список використаних джерел

1. Посохов І. М. Реінженіринг у міжнародному бізнесі / І. М. Посохов, С. Ю. Лукіна // Вісник Національного технічного університету "ХПІ" (економічні науки) = Bulletin of the National Technical University "KhPI" (economic sciences) : зб. наук. пр. – Харків : НТУ "ХПІ", 2023. – № 3. – С. 3-7.
2. Посохов І. М. Вплив діджиталізації на систему міжнародних економічних відносин у XXI столітті / І. М. Посохов, Д. Д. Похвалітова // Development of modern economic science in the context of digitalization : proc. of the Intern. sci. conf., December 3–4, 2021. – Riga : Baltija Publishing, 2021. – P. 159-161. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-159-6-42>
3. Посохов І. М. Зона вільної торгівлі України та ЄС: сучасні результати та перспективи розвитку / І. М. Посохов // Угода про асоціацію з ЄС як інструмент забезпечення стійкості економіки України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 листопада 2021 р. : у 2-х ч. Ч. 1 = Association agreement with the EU as a resilience tool for Ukrainian economy : proc. of the intern. sci. and practical conf., November 25-26, 2021. : in 2 vol. Vol. 1. – Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2021. – С. 32-35.
4. Posokhov, I. M. (2016). Suchasni tendentsiyi mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn. Ekonomichna intehratsiya Ukrayiny u svitove hospodarstvo [Contemporary trends in international economic relations. Economic integration of Ukraine into the world economy]. Kharkiv: NTU "KHPI" [in Ukrainian].

5. Посохов І. М. Міжнародний поділ праці в умовах європейської економічної інтеграції [Електронний ресурс] / І. М. Посохов, Д. Д. Похвалітова // Міжнародні економічні відносини. Сталий розвиток України в умовах глобалізації та Європейської економічної інтеграції: проблеми, перспективи, ефективність. ФЕНІКС-2022 : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 31 травня 2022 р. = International economic relations: sustainable development of Ukraine in the context of globalization and European economic integration: problems, prospects, efficiency. PHOENIX-2022 : materials of the Intern. sci.-practic. conf., May 31, 2022 / ред. кол.: І. М. Посохов [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Електрон. текст. дані. – Харків, 2022. – С. 35-38.

6. Міжнародні економічні відносини: бакалаврський курс : навч. посібник. Ч. 1 / І. М. Посохов [та ін.] ; ред. кол.: І. М. Посохов [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. інт". – Харків : Іванченко І. С., 2018. – 606 с.

7. Міжнародні економічні відносини: бакалаврський курс : навч. посібник. Ч. 2, т. 1 / І. М. Посохов [та ін.] ; ред. кол.: І. М. Посохов [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків : Іванченко І. С., 2019. – 762 с.

8. Міжнародні економічні відносини: бакалаврський курс : навч. посібник. Ч. 2, т. 2 / С. І. Архієреєв [та ін.] ; ред. кол.: І. М. Посохов [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків : Іванченко І. С., 2020. – 702 с.

9. Посохов І. М. Діджиталізація світового ринку праці [Електронний ресурс] / І. М. Посохов, О. В. Федоренко // Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути : матеріали 23-ї міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 10 грудня 2021 р. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2021. – С. 76-78.

10. Посохов І. М. Теоретичні та практичні аспекти управління ризиками корпорацій : монографія / І. М. Посохов. – Харків : ПВПП "СЛОВО", 2014. – 499 с.

11. Посохов І. М. Сучасні міжнародні стандарти ризик-менеджменту / І. М. Посохов, О. О. Ходирєва, Г. Ю. Кабиш // Сучасні тенденції розвитку світової економіки : зб. матеріалів 9-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 26 травня 2017 р. – Харків : ХНАДУ, 2017. – Т. 2. – С. 77-78.

12. Посохов І. М. Проблеми та перспективи економічної інтеграції України в ЄС / І. М. Посохов, Є. О. Проскуріна // Актуальні питання науки, освіти та суспільства в умовах сучасних викликів = Current issues of science, education and society in the conditions of modern challenges : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кременчук, 27 грудня 2022 р. : у 2 ч. Ч. 2. – Полтава : Сидоренко А. В., 2022. – С. 45-48.

13. Посохов І. М. Вплив глобалізаційних процесів в світі на економіку України / І. М. Посохов, М. Є. Рябко // Актуальні питання сучасної економіки : матеріали 15-ї Всеукр. наук. конф. за міжнар. участю, [15 листопада 2023 р.] / відп. ред. О. О. Непочатенко ; Уман. нац. ун-т садівництва. – Умань : УНУС, 2023. – С. 266-268.

УДК:339.96

ОЦІНКА МОЖЛИВОСТЕЙ ІНВЕСТИЦІЙ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ ДЛЯ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ

Новік І.О.

**кандидат економічних наук, доцент,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
Чирвон А.С, бакалавр міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
Харків, Україна**

Інвестиційна діяльність підприємства – це об'єктивний процес, що має свою логіку, розвивається відповідно до властивих йому закономірностей і має важливе значення для господарської діяльності малого підприємства, адже за своєю економічною природою інвестиції є своєрідною відмовою від теперішнього споживання заради одержання прибутків у майбутньому.

Однією з найважливіших функцій фінансових служб на підприємстві є визначення найбільш результативних способів використання залученого капіталу. Інформація про інвестиції, зроблені підприємством, відображена в активі балансу. Взагалі інвестиції охоплюють всі види матеріальних та інтелектуальних цінностей, які інвестуються в об'єкти підприємницької та інших сфер діяльності, з метою здобуття прибутку або досягнення соціального впливу.

Часто інвестиції розглядаються як довгострокові вкладення підприємства з метою отримання прибутку. Однак, капітал може бути вкладений як в незмінні (довгострокові), так і в оборотні (короткострокові) активи [1, 2].

Приймаючи рішення про інвестування у конкретний об'єкт, потенційні інвестори повинні відповісти на такі ключові запитання:

1. Мета інвестицій;
2. Сума грошей, яку вони готові інвестувати;
3. Термін, на який гроші можуть бути призначені для інвестицій;
4. Вартість окремого об'єкта інвестицій;
5. Очікувані доходи (відсотки, дивіденди), які можна очікувати, інвестуючи кошти в об'єкт інвестицій;
6. Можливі користі та прибуток від альтернативного використання капіталу;
7. Ризики, пов'язані з інвестуванням;
8. Ліквідність фінансових інвестицій, тобто швидкість і можливість їх перетворення в грошові кошти.

Інвестиції, як правило, класифікуються за наступними критеріями:

- Об'єктами вкладення (фінансові та реальні);
- Термінами інвестування (короткострокові, довгострокові);
- Роллю в інвестиційному процесі (прямі, непрямі).

Малий бізнес (малі підприємства та індивідуальні підприємці) надзвичайно потребують інвестицій, проте банки зі скепсисом ставляться до їхніх запитів, а венчурні фонди часто пропонують умови, що не влаштовують малий бізнес. Основне завдання держави полягає в спрямуванні інтересів інвесторів і споживачів малих інвестицій одне до одного. Малі інвестиції вимагають створення фондів, які пропонуватимуть інвесторам структуровані інвестиційні можливості для конкретних проектів. Щоб запобігти можливим зловживанням, держава може взяти під свій контроль виконання інвестиційних проектів цими фондами [2].

Певні інвестиційні фонди, які не мають юридичного статусу, надають можливість інвесторам передавати свої кошти керуючим компаніям ПФ, які розміщують ці кошти відповідно до їхніх виборів, але з обмеженнями, установленними державою. Професійне управління інвестиціями приносить певним фондам значно більші прибутки, ніж вкладення грошей в банківські депозити або в власні інвестиційні портфелі малих інвесторів.

Малі інвестиції не обов'язково мають бути спрямовані тільки на малі підприємства. У світовій практиці малі інвестиції також надаються великим гравцям фондового ринку. Це сприяє надійності інвестицій та забезпечує стабільний дохід.

Деякі зі споживачів малих інвестицій гарантують прибутковий повернення інвестицій, що збільшує інтерес інвесторів. На західних фондових ринках інвесторами є звичайні громадяни, включаючи пенсіонерів, і їхні інвестиції складають значну частину загальних інвестиційних портфелів [3].

У багатьох країнах малі інвестиції пов'язані з невеликими підприємствами, іноді це сімейні підприємства, які надають роботи та послуги великим корпораціям. Для корпорацій невигідно проводити ряд операцій або виробляти невеликі партії продукції, які вони потребують для свого виробництва. Таким послугам віддають перевагу компанії, які отримують інвестиції для запуску малих виробництв. У масштабах корпорацій ці інвестиції не є малими, але для малих підприємств це важливий ресурс.

Якщо ми заглянемо в Інтернет, ми побачимо, що малі інвестиції складають значну частину пропозицій щодо інвестицій в різноманітні проекти, які пропонуються компаніями, фінансовими установами, інвестиційними фондами та подібними організаціями. Найпоширеніше обмеження стосується інвестицій в нерухомість, які вимагають значних сум. Інвестиції в нерухомість не вважаються малими інвестиціями.

Для неосвічених інвесторів важко розрізнити справжніх гравців на ринку від шахраїв. Проте важливо знати, що якщо компанія пропонує надзвичайно вигідні умови інвестування. Відповідальність за зрив поставок продукції корпорації у малих підприємств досить умовна (ТОВ відповідають статутним капіталом, який може становити мізерну суму), а несвоєчасна поставка загрожує корпорації багатомільйонними збитками. Необхідно вивчати досвід взаємин корпорацій з малими підприємствами за кордоном, де вони успішно взаємодіють десятки років.

Інвестування в середні підприємства є важливим компонентом економічного розвитку і сприяє створенню робочих місць, збільшенню ефективності виробництва та підтримці стійкості економіки. Середні підприємства великою мірою визначають економічний ландшафт багатьох країн, і їх розвиток може призвести до позитивних зрушень у різних сферах господарства [4].

Інвестиції дозволяють середнім підприємствам отримати необхідні ресурси для розширення бізнесу, вдосконалення технологій і розробки нових продуктів чи послуг.

Інвестування в середні підприємства сприяє створенню нових робочих місць та підтримці існуючих, що сприяє підвищенню рівня зайнятості. Вони дозволяють середнім підприємствам впроваджувати інноваційні рішення, що може підвищити їх конкурентоспроможність та сприяти розвитку нових технологій та методів виробництва. Розвиток середніх підприємств сприяє економічному зростанню регіонів та країни в цілому. Вони створюють споживчий попит, підтримують постачальників і послуги, що оточують їх, та забезпечують податкові надходження для державного бюджету.

Інвестування в середні підприємства може бути менш ризикованим в порівнянні з інвестуванням у стартапи або великі корпорації, оскільки середні підприємства часто вже встановили себе на ринку та мають стабільний бізнес-модель. Зазвичай інвестиції в середні підприємства доступні для більшої кількості інвесторів, включаючи приватних інвесторів, ризикові фонди, банки та державні організації.

Інновації та експортно-імпортна діяльність в сучасному світі є двигунами економічного прогресу та глобального розвитку підприємств. Взаємодія між цими двома факторами визначає конкурентоспроможність країни на міжнародному ринку та сприяє її інтеграції у світове господарство. Це взаємодія надає підприємствам можливість не лише залишатися на плаву в умовах глобалізації, а й активно впливати на формування світових трендів та стандартів.

Інновації, розглянуті як новаторські технології, продукти, процеси чи організаційні рішення, є ключовим чинником успішності на міжнародному ринку. Впровадження новачій дозволяє підприємствам покращити якість своїх товарів та послуг, зменшити витрати виробництва та підвищити ефективність управління. Це, в свою чергу, забезпечує конкурентний відгук на міжнародному ринку, де споживачі все більше оцінюють інноваційні рішення та екологічно чисті технології.

-імпортна діяльність виступає не тільки як механізм вивезення та ввезення товарів, але й як канал передачі інновацій між країнами. За допомогою експорту підприємства можуть поширювати свої інновації на нові ринки, де вони можуть знайти нових клієнтів та стати підставою для створення нових бізнес-моделей. Імпорт, у свою чергу, вносить унікальний досвід та передові технології, що стають джерелом натхнення для власного інноваційного розвитку.

Одним із прикладів взаємодії інновацій і експортно-імпоротної діяльності

є сфера інформаційних технологій. Компанії, які розробляють передові програмні продукти чи вирішують складні технічні завдання, завдяки ефективному експорту можуть швидко розширювати свою аудиторію та отримувати замовлення з усього світу. З іншого боку, імпорт технологій забезпечує компаніям доступ до передового досвіду та розробок, що сприяє створенню нових та вдосконаленню існуючих продуктів.

Таким чином, зв'язок інновацій і експортно-імпоротної діяльності стає суттєвим чинником формування успішної глобальної стратегії підприємств. Інновації, впроваджені в нових ринкових умовах, дозволяють підприємствам залишатися конкурентоспроможними та адаптуватися до змін. Експорт та імпорт, у свою чергу, не лише розширюють географію діяльності, але й стають каталізаторами обміну інноваціями, що сприяє загальному розвитку та процвітанню світової економіки.

Список використаних джерел

1. Фінансові інвестиції підприємств. URL: <https://buklib.net/books/25803/>
2. Зварич М. М. Проблеми і перспективи інвестування малого та середнього бізнесу. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/170.pdf>
3. Фінансові інвестиції: бухгалтерський та податковий облік. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/DG100817>
4. Інвестиції: просто про важливе, або чи все ми знаємо про капіталовкладення?. URL: <https://business.djia.gov.ua/en/cases/sistemizacia-biznes-procesiv/investicii-prosto-pro-vazlive-abo-ci-vse-mi-znaemo-pro-kapitalovkladenna>

УДК 338:656:502(477)

СУЧАСНІ ГЛОБАЛЬНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ ЛОГІСТИКИ

Чугієв Ю.О., аспірант

**Український державний університет залізничного транспорту,
Харків, Україна**

Однією з характерних особливостей транспортно-логістичної галузі є схильність до швидких змін. У тому числі сильний вплив на транспортну логістику мають процеси глобалізації [1].

Сьогодні варто виділити сім основних глобальних логістичних трендів, які впливають на розвиток сфери:

– виробництво стає ближчим до кінцевого користувача. Останнім часом намітилася тенденція переміщення виробничих потужностей до країн, котрі знаходяться ближче до держави замовника. Зокрема, все частіше спостерігається перенесення виробництва з Китаю до країн Східної Європи. Це викликано зростанням вартості робочої сили та транспортних витрат у самій Азії, а також здешевленням робочої сили у деяких країнах Східної Європи. Перенесення потужностей допускає зниження витрат на виробництво

продукції та на сам логістичний процес;

– низький рівень завантаженості морських суден у сфері контейнерних перевезень. Ще однією тенденцією стала переорієнтація витрат з боку судноплавних компаній. Більшість судноплавних компаній з метою зниження загальних витрат прагнуть вкладати кошти у купівлю велетенських вантажних суден. Адже чим більше судно, тим нижча вартість перевезення одного контейнера, проте з часом це може призвести до ситуації неповного завантаження судна та фінансових втрат. Економія коштів під час використання великих суден можлива лише при наявності балансу між попитом і пропозицією;

– безперервні інвестиції у сферу інформаційних технологій (ІТ) для логістики. Нині логістичні процеси ускладнюються, а сама галузь стає динамічнішою. Повний контроль над ланцюгом постачання здатні забезпечити лише надійні ІТ, «заточені» під потреби галузі. З цих причин транспортні компанії та вантажовласники змушені впроваджувати інструменти, які здатні забезпечити наочність, прозорість та облік операцій. Зокрема, хмарні рішення для управління транспортною логістикою дозволяють отримувати та обмінюватися інформацією по всьому ланцюгу постачання в реальному часі, що робить перевізників більш конкурентоспроможними на ринку, а вантажовласникам дозволяє контролювати постачання. Автоматизація логістики разом з хмарними технологіями дозволяють скоротити витрати на залучення трудових ресурсів, оптимізувати процеси, швидше шукати вантажі та транспорт під завантаження, проводити електронні торги на закупівлю послуг, здійснювати онлайн-моніторинг вантажів та багато іншого;

– «зелені» технології та відповідність стандартам. У суспільстві проглядається стійкий тренд щодо захисту навколишнього середовища. У транспортній галузі щораз більше уваги приділяється екологічним нормам [2]. Учасники логістичного ланцюга прагнуть працювати з постачальниками, котрі надають не тільки надійні, а й безпечні з погляду екології рішення. Ці вимоги вже закріплені у низці прийнятих у світі законодавчих актів та норм [3]. «Зелені» технології – це майбутнє сфери перевезень;

– великі поглинання у галузі світової логістики. Останнім часом можна було помітити низку великих злиттів у транспортно-логістичній галузі, що позначається на характері світової логістики загалом. Великих оборотів цей тренд набрав в Азії та Північній Америці;

– зростання електронної комерції відбивається на ланцюгах забезпечення. Все більше споживачів здійснюють покупки в Інтернеті, проходячи повз роздрібні торгові мережі. Оскільки електронна комерція перебуває на піку підйому, зростає роль сервісів доставки посилок кінцевому споживачеві. Це зовсім новий тип логістичного ланцюга, тому транспортним компаніям прийдеться оптимізувати свою логістику згідно з запитами сучасного ринку [4];

– економічне зростання нових регіонів. Протягом останніх років Китай демонстрував приголомшливі темпи економічного зростання та служив

двигуном світової торгівлі. В даний час активно розвивається ще низка регіонів. Очікується, що Африка стане наступним великим торговим центром, що кидає новий виклик транспортній галузі. Нерозвиненість інфраструктури та транспортних комунікацій, жахливий стан доріг – з усіма цими проблемами доведеться зіткнутися транспортникам незабаром.

Таким чином, у світі неможливо бути успішним і, головне, зберегти успіх і конкурентоспроможність без урахування глобальних світових тенденцій. Це стосується серед іншого й логістичної галузі. Розуміння того, куди рухається світ, відкриває можливості для власного зростання та розвитку.

Список використаних джерел

1. Каличева Н.Є., Маслова В.О. Логістичні підходи, як основа раціональної організації виробничого процесу на підприємстві. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2014. № 47. С. 83-86.
2. Бойченко М.В. Зелена логістика вантажоперевезень: проблеми, шляхи вирішення. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 2 (41). С. 152-155.
3. Duan X. Green logistic network design: intermodal transportation planning and vehicle routing problems. University of Louisville, 2016. 167 p.
4. Каличева Н.Є. Роль транспортно-логістичних систем у забезпеченні стійкого розвитку економіки. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. № 58. С. 103-109

СЕКЦІЯ 4 МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС

УДК 339.9:[334.722:005.35]

СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ ЯК КЛЮЧ ДО УСПІХУ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ

Дикань О. В., д.е.н, проф.,

завідувачка кафедри менеджменту, публічного управління та
HR-технологій,

Український державний університет залізничного транспорту
Бела О. О.,

аспірант кафедри менеджменту, публічного управління та HR-
технологій,

Український державний університет залізничного транспорту
Черномаз П. О.,

к.геогр.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
інженер, ДП «Харківський регіональний науково-виробничий центр
стандартизації, метрології та сертифікації»

Харків, Україна

У сучасному світі соціально відповідальна діяльність бізнесу (СВДБ) є одним з найважливіших трендів. Вона передбачає, що компанії повинні не тільки генерувати прибуток, але й відповідально ставитися до своїх працівників, споживачів, довкілля та суспільства в цілому.

Для українських підприємців, які прагнуть вийти на закордонні ринки, СВДБ є важливим фактором успіху. Це пов'язано з тим, що споживачі та інвестори в розвинених країнах все більше звертають увагу на соціальну відповідальність компаній. Останнім часом вони віддають перевагу брендам, які дотримуються високих стандартів у сфері екології, прав людини та праці.

Отже, щоб стати конкурентоспроможними на міжнародному ринку, українські бізнесмени повинні розуміти, що таке СВДБ і як її реалізовувати.

Соціально відповідальна діяльність бізнесу – це добровільне прагнення бізнесу діяти в інтересах суспільства та навколишнього середовища. Вона передбачає, що бізнес повинен не лише забезпечувати прибуток для власників, але й дбати про своїх працівників, клієнтів, постачальників та довкілля. Це значить, що морально відповідальне ставлення до людини (в особі працівника, клієнта, контрагента тощо) стає найважливішим фактором збереження та розвитку справи [4].

Існує декілька причин, чому соціальна відповідальність є важливою для міжнародного бізнесу, зокрема:

- **Задоволення очікувань споживачів.** У багатьох країнах світу споживачі все більше звертають увагу на соціальну відповідальність компаній. Вони готові платити більше за товари та послуги компаній, які мають позитивний вплив на суспільство та довкілля.

• **Підвищення репутації компанії.** Соціально відповідальна компанія має кращу репутацію серед споживачів, інвесторів та інших стейкхолдерів. Це може допомогти компанії залучити нових клієнтів, інвесторів та партнерів.

• **Уникнення штрафів та санкцій.** У деяких країнах існують законодавчі вимоги до соціальної відповідальності бізнесу. Недотримання цих вимог може призвести до штрафів або навіть заборони на діяльність компанії.

Для успішної зарубіжної експансії вітчизняні підприємці повинні усвідомити, що панівною концепцією ділової поведінки на сучасному міжнародному ринку є **соціально-етичний маркетинг**, який передбачає узгодження трьох складових під час ухвалення рішення: прибутків фірми, потреб покупців та інтересів суспільства натеper і в майбутньому [5, с. 9].

Крім того, дуже важливо враховувати існуючі міжнародні вимоги до звітності щодо соціальної відповідальності. На сьогодні у світі запроваджено декілька **міжнародних стандартів звітності щодо соціальної відповідальності**. Найвідомішими з них є:

• **Global Reporting Initiative (GRI)** – міжнародні стандарти звітності про сталий розвиток, що включають розділи про соціальну відповідальність;

• **ISO 26000:2010 «Guidance on social responsibility»** – міжнародний стандарт соціальної відповідальності, який визначає її основні принципи та сфери діяльності;

• **United Nations Global Compact (UN Global Compact)** – ініціатива Організації Об'єднаних Націй (ООН), яка закликає компанії дотримуватися десяти принципів у сферах прав людини, праці, навколишнього середовища та боротьби з корупцією.

GRI є найпоширенішими у світі стандартами звітності про сталий розвиток. Вони прийняті провідними компаніями понад 100 країн світу. Розділи про соціальну відповідальність GRI є всеосяжними і охоплюють широкий спектр тем, пов'язаних із соціальним впливом бізнесу [1]. Вони допомагають компаніям надавати прозору та достовірну інформацію про свою діяльність у соціальній сфері, що є важливим для забезпечення їхньої конкурентоспроможності на міжнародному ринку. GRI пропонує наступні розділи для звітності про соціальну відповідальність:

• **Працевлаштування та професійний розвиток:** описує політику та практику компанії щодо працевлаштування, професійного розвитку та умов праці.

• **Соціальна справедливість:** описує політику та практику компанії щодо соціальної справедливості та прав працівників.

• **Політика та практики у сфері прав людини:** описує політику та практику компанії щодо дотримання прав людини.

• **Вплив на суспільство:** описує вплив компанії на суспільство, включаючи її внесок у розвиток громади та відповідь на соціальні виклики.

• **Доброчесність та антикорупційна діяльність:** описує політику та практику компанії щодо доброчесності та запобігання корупції.

GRI допомагають організаціям підвищити свою прозорість і повідомити

зацікавлені сторони про свій внесок у сталий розвиток, зокрема у збереження навколишнього середовища та поліпшення суспільного добробуту.

ISO 26000 «Настанови щодо соціальної відповідальності» – це міжнародний стандарт, який визначає принципи, напрямки дій та питання, що повинні враховуватися організаціями при реалізації соціальної відповідальності [2]. Він був розроблений Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) у 2010 році та є загально визнаним стандартом у галузі соціальної відповідальності.

Стандарт ISO 26000 визначає такі аспекти соціальної відповідальності, у яких організація повинна дотримуватися міжнародних стандартів діяльності:

- права людини;
- праця та зайнятість;
- справедливе ставлення до споживачів;
- справедливе ставлення до працівників;
- справедливе ставлення до громади;
- охорона навколишнього середовища;
- корпоративне управління.

ISO 26000 є важливим інструментом для організацій, які хочуть продемонструвати свою відповідальну діяльність. Виконання вимог цього стандарту допоможе їм підвищити свою репутацію, залучити та утримати клієнтів, а також уникнути негативних наслідків, таких як санкції або бойкоти.

UN Global Compact – найбільша глобальна ініціатива з корпоративної соціальної відповідальності, яка запроваджена ООН у 2000 році та до якої на сьогодні приєдналися понад 24 тисячі компаній з понад 160 країн світу[3]. Метою UN Global Compact є сприяння розвитку бізнесу, що діє відповідально та прозоро у відповідності до десяти принципів, які охоплюють чотири сфери:

I. Права людини.

1. Підтримувати та поважати захист визнаних на міжнародному рівні прав людини.
2. Переконавшись, що підприємство не є співучасником порушень прав людини.

II. Праця.

3. Підтримувати свободу об'єднань та визнання права на ведення колективних переговорів.
4. Ліквідація всіх форм примусової та обов'язкової праці.
5. Відмова від дитячої праці.
6. Усунення дискримінації у сфері зайнятості.

III. Навколишнє середовище.

7. Підтримувати попереджувальний підхід до екологічних викликів.
8. Здійснювати ініціативи для сприяння більшій екологічній відповідальності.
9. Заохочувати розвиток і поширення екологічно чистих технологій.

IV. Боротьба з корупцією.

10. Боротися з корупцією в усіх її формах, включаючи вимагання та

хабарництво.

Компанії, що приєднались до UN Global Compact, повинні щорічно звітувати про свої зусилля щодо дотримання цих принципів. У рамках UN Global Compact існує програма Communication on Progress (COP), яка спрямована на допомогу компаніям у звітності про зусилля щодо дотримання принципів. COP надає компаніям інструменти та ресурси, які допомагають скласти прозорий та інформативний звіт.

Отже, останнім часом все більшої популярності в бізнес-середовищі набувають *звіти ESG (environmental, social and governance)*, які містять інформацію про екологічні, соціальні та управлінські аспекти діяльності компанії або організації. Перші звіти ESG були опубліковані в кінці 1990-х років. Вони були розроблені невеликою групою компаній, які прагнули продемонструвати свою прихильність до соціальної відповідальності. З тих пір звіти ESG стали більш поширеними, і на сьогоднішній день їх публікують компанії всіх розмірів і галузей. На сьогоднішній день звіти ESG не є обов'язковими для будь-яких компаній або організацій. Однак, існує низка ініціатив, які спрямовані на те, щоб зробити звіти ESG обов'язковими. Наприклад, в Європейському Союзі розглядається можливість введення обов'язкової звітності ESG для великих компаній.

Звіти ESG можуть мати різні формати та обсяги. Однак, зазвичай вони містять інформацію про такі питання, як:

- **Екологічні аспекти:** вплив діяльності компанії на довкілля, наприклад, викиди парникових газів, використання води та відходів;
- **Соціальні аспекти:** вплив діяльності компанії на суспільство, наприклад, умови праці, права людини та соціальну відповідальність;
- **Управлінські аспекти:** відомості про корпоративне управління, наприклад, прозорість, підзвітність та етичну поведінку.

Звіти ESG мають важливе значення для компаній та організацій з кількох причин. По-перше, вони можуть допомогти компаніям залучити та утримати інвесторів, які все більше звертають увагу на ESG-фактори. По-друге, звіти ESG можуть допомогти компаніям покращити свою репутацію та довіру споживачів. По-третє, звіти ESG сприяють підвищенню конкурентоспроможності компаній, оскільки вони можуть допомогти їм виявити та впровадити інновації в галузі ESG.

Як вже було сказано, звіти ESG зазвичай містять інформацію про три основні аспекти: екологічні, соціальні та управлінські. У останній час спостерігається зростаюча важливість соціальних аспектів звітів ESG. Це пов'язано з тим, що інвестори, споживачі та інші зацікавлені сторони все більше звертають увагу на такі питання, як права людини, соціальна справедливість та етичне ведення бізнесу.

Очікується, що соціальні аспекти будуть продовжувати зростати в значущості для звітів ESG. Це призведе до того, що компанії та організації будуть зосереджуватися на таких питаннях, як:

- **права людини:** забезпечення поваги до прав людини в усіх сферах діяльності компанії.

• **соціальна справедливість**: забезпечення справедливих умов праці та можливостей для всіх працівників.

• **етична поведінка**: запобігання корупції та іншим неетичним діям.

Зростаюча важливість соціальних аспектів звітів ESG є позитивним трендом. Він означає, що компанії та організації будуть все більше відповідальними за свій вплив на суспільство.

Як зазначалося, звітність про соціальну відповідальність стосується компаній будь-якого розміру, від малих до великих. Однак, для малих компаній може бути важче розробити і впровадити систему звітності про соціальну відповідальність, оскільки вони мають менше ресурсів і досвіду.

В Україні є декілька законодавчих актів, які в тому числі стосуються соціальної відповідальності бізнесу. Наприклад, Закон України «Про захист прав споживачів» вимагає від компаній, які надають товари або послуги, дотримуватися певних стандартів якості та безпечності. Згідно із Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», компанії, які здійснюють діяльність, що може негативно впливати на навколишнє середовище, повинні розробляти і впроваджувати програми захисту довкілля.

Крім того, існує добровільна ініціатива Національної бізнес-ради України, що покликана сприяти розвитку соціальної відповідальності бізнесу. Вона відображена в Кодексі корпоративної соціальної відповідальності, який є добровільним імперативом поведінки для українських компаній.

Проте порівняно з розвиненими країнами в Україні є низка аспектів соціальної відповідальності бізнесу, які ще не є повною мірою імplementовані. Зокрема, відсутні законодавчі вимоги до компаній щодо звітності про соціальну відповідальність. Це означає, що компанії не зобов'язані розкривати інформацію про свою діяльність у соціальній сфері. Більш того, в Україні відсутні механізми стимулювання компаній до розвитку соціальної відповідальності. Держава не надає компаніям податкових пільг або інших стимулів за дотримання принципів соціальної відповідальності.

Серед основних **проблем, які перешкоджають розвитку СВДБ в Україні**, можна виділити такі:

• **Недостатня обізнаність компаній про важливість соціальної відповідальності**. Керівники багатьох компаній в Україні не розуміють, що соціальна відповідальність є не лише моральною вимогою, але й важливим фактором конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

• **Недостатня нормативно-правова база**. Як вже було сказано, в Україні відсутні вимоги до компаній щодо звітності про соціальну відповідальність. Крім того, існуючі законодавчі акти, які стосуються соціальної відповідальності бізнесу, часто недосконалі й не відповідають міжнародним стандартам.

• **Недостатній рівень розвитку громадянського суспільства**. Громадські організації, які займаються питаннями соціальної відповідальності бізнесу, мають недостатню впливовість, щоб тиснути на компанії для дотримання принципів соціальної відповідальності.

Для вирішення цих проблем, на нашу думку, необхідно вжити таких

заходів:

- проводити інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності бізнесу про важливість соціальної відповідальності;
- удосконалювати нормативно-правову базу в галузі соціальної відповідальності бізнесу відповідно до міжнародних вимог;
- сприяти розвитку громадянського суспільства.

Виконання зазначених вище вимог допоможе компаніям підвищити свою репутацію та конкурентоспроможність на міжнародних ринках. Отже, українським підприємцям, які прагнуть вийти на закордонні ринки, слід усвідомлювати важливість соціальної відповідальності та дотримуватися таких основних правил:

• **Бути прозорими та інформаційно відкритими.** Компанія повинна надавати споживачам повну інформацію про свою діяльність та її вплив на суспільство та навколишнє середовище. Це можна зробити, наприклад, через звітність про соціальну відповідальність.

• **Поважати права людини.** Компанія повинна поважати права своїх працівників, клієнтів та інших стейкхолдерів. Це означає, що вона повинна уникати будь-якої дискримінації та експлуатації.

• **Захищати навколишнє середовище.** Компанія повинна вживати заходів для захисту довкілля. Це означає передовсім раціональне використання ресурсів та мінімізацію викидів шкідливих речовин.

Таким чином, українські підприємці, які хочуть стати конкурентоспроможними на міжнародному рівні, повинні розуміти основи СВДБ і дотримуватися міжнародних вимог до звітності щодо соціальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Global Reporting Initiative [Electronic resource]. URL:<https://www.globalreporting.org>
2. ISO 26000 Social responsibility [Electronic resource]. URL:<https://www.iso.org/iso-26000-social-responsibility.html>
3. United Nations Global Compact [Electronic resource]. URL:<https://unglobalcompact.org>
4. Компанієць В. В., Бела О. О. Моральні дилеми в економічних відносинах: природа, види, фактори поведінки, рішення (підхід духовно-моральної детермінації) // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2022. – № 78-79. – С. 189-205.
5. Черномаз П. О. Міжнародний маркетинг. – К.: Академвидав, 2010. – 272 с.

ЦИФРОВИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ ТРАНСПОРТУ

Каличева Н.Є., докт. екон. наук, професор,
Український державний університет залізничного транспорту,
Харків, Україна

Цифровізація — ключовий чинник розвитку держпрограм та національних проєктів. Вона охопила всі сфери господарської діяльності, то ж транспортна галузь не стала винятком [1].

В умовах сьогодення цифровізація стає чинником динамічного розвитку. Зокрема, під час короно-кризи країни з більш високим рівнем цифровізації змогли наростити комплексну цифровізацію, забезпечити цифровізацію адміністративно-бюрократичних процесів, у тому числі шляхом сприяння громадянам при отриманні фінансової та санітарно-епідеміологічної допомоги.

Цифровізація транспорту є величезним проривом. Вона має велику кількість плюсів. Зокрема [2]:

- скорочуються час поїздок;
- набагато ефективніше використовується рухомий склад;
- знижуються витрати на перевезення вантажів та пасажирів;
- зменшується час транспортування вантажів та пасажирів;
- збільшується дохід до бюджету;
- зростає безпека і т.д.

Нині відбуваються інтенсивні та масштабні зміни на трасах та дорогах загального користування. З кожним днем з'являється все більше концептів і готових безпілотних апаратів, нових сервісів і багато іншого. Всі ці нововведення роблять перевізний процес набагато безпечнішим і комфортнішим [3].

Відзначимо, що сьогодні на транспорті виділяють наступні проєкти щодо покращення цифрової трансформації транспортної галузі, зокрема:

- безпілотний транспорт для пасажирів та вантажів;
- створення зеленого цифрового коридору;
- безшовна вантажна логістика;
- цифрове керування транспортною системою;
- цифровізація транспортної безпеки;
- цифрові двійники об'єктів транспортної інфраструктури тощо.

Цифровізація введе транспортну галузь країни на новий рівень якості. Вже найближчими роками нові аналітичні технології та інтернет речей підвищать зручність користування всіма видами транспорту.

Список використаних джерел

1. Дикань В. Л., Обруч Г. В. Формування бізнес-моделі збалансованого розвитку підприємств в умовах цифровізації економіки. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Економіка»*. 2021. Вип. 11 (22). URL : <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/406/350>

2. Яновська В., Медина А. Особливості економічного розвитку транспортних компаній в умовах цифровізації. *Збірник наукових праць ДУІТ. Серія «Економіка і управління»*. 2023. Вип. 53. С. 40 – 48.

3. Каличева Н.Є. Маковоз О.В., Рачкелюк С.В. Інтеграція цифрових технологій в управління підприємств автомобільної сфери. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2023. №3 (84). URL: <https://www.daemmt.odesa.ua/index.php/daemmt/article/view/473>

УДК 338.2

FOREIGN PRACTICE OF BUSINESS DEVELOPMENT DURING THE WAR

Petrenko Z., student

**Havrys O., senior lecturer of Department of Business Economics and International Economic Relations
NTU “KhPI”, Ukraine**

It is obvious that wars lead to mass destruction and the death of a huge number of people. Here's some information on the damage and death tolls of the biggest wars of the 21st century. In the war in Afghanistan (2001-2021), according to the US Congress, the government has spent more than \$140 billion in total aid to Afghanistan since 2002, and the Pentagon has assessed the cost of combat operations at more than \$820 billion over the same period. In addition, it is worth adding here the funds that were sent to Pakistan, because the US used part of its territory as a base for operations in Afghanistan. Great Britain and Germany, which also involved a significant amount of resources in Afghanistan, spent approximately \$30 billion and \$19 billion, respectively, on this war. According to a Brown University study, the total human loss was approximately 175,000 killed [1].

The US government spent 725 billion dollars on the military operation in Iraq (2003-2001), more than 100,000 Iraqi citizens and at least 4,480 US soldiers were killed. In the Second Lebanon War (2006), which lasted two weeks, economic damage to Lebanon exceeded \$6 billion, estimated by the country's government, and resulted in the deaths of more than 1,200 Lebanese, 119 soldiers, and 44 Israeli citizens. There are also ongoing destructive wars in Syria, Yemen, the war between Israel and Hamas, and other conflicts. It is also worth noting that "war" in the classical sense is an armed confrontation between states, but now the ways of conducting military conflicts are undergoing significant changes: from traditional confrontation to hybrid wars, with a predominance of economic, psychological and informational levers.

Most experts, in particular the Correlates of War project, which studies the history of wars, recognize that the war in Ukraine (since 2014, active phase since February 2022) could become one of the most destructive in modern history, determined by the greatest intensity in European chronology XXI century. As of the beginning of 2023, according to Prime Minister Denis Shmygal, Russia caused losses and destruction to Ukraine amounting to \$600-750 billion, and according to

World Bank estimates, as of June 1, 2022, losses had already reached \$350 billion. It is obvious that the war had a devastating impact on the state of Ukrainian business - loss of markets, expensive loans, mobilization of labor, lack of energy resources - these are the biggest problems of Ukrainian business during the war. In view of all these factors, there is an increasing need for constant support for the functioning of entrepreneurship as the most important link in the structure of the national economy to ensure its sustainability. In particular, the issue of supporting national business became a topic of discussion for a number of domestic scientists, where priority was given to the Ukrainian state practice of stimulating entrepreneurial activity during martial law, the main problems and prospects for reviving the economy. Such scientists as Arefieva. O., Dikan V., Gryshchenko I., Kovalchuk N., Kulinich T., Loiko V., Murovana T., Panukhnyk O., Stefan N., Skopenko N., Strilec V., Vasiuta V. and others work in this direction.

As of the fourth quarter of 2023, the government support complex for enterprises includes "Affordable loans 5-7-9", "Relocation of domestic enterprises", "eRobota", the Advantage Ukraine investment platform, grants of the "Small and medium-sized business support fund" (up to 50 000 hryvnias) etc. But at the same time, part of the tax benefits were suspended, in particular, the possibility of avoiding the single tax for sole proprietor I and II groups was stopped (from 01.07.2023), the effect of the single tax at the rate of 2% for sole proprietor III group ended (from 01.08.2023), the moratorium on tax audits was canceled (as of July 1, 2023), etc [2]. In addition, there are a number of areas that require special attention: expansion of state financing initiatives and investment promotion, reduction of the tax burden for small and medium-sized enterprises, grant programs for privatized enterprises of the defense-industrial complex, creation of state institutions for monitoring unfair competition and shadow economy, development of effective methods of combating corruption, a favorable environment for the return of qualified specialists from abroad, development of underground industrial parks and research centers and a network of decentralized alternative energy stations, etc. Given the imperfection of encouraging entrepreneurial activity in Ukraine during the state of war, foreign business support strategies in the active phase of the armed conflict require a more detailed study.

Among the directions of state regulation in the field of business support, two can be noted, namely direct (government programs to stimulate innovation, simplification of bureaucracy, support of scientific and research infrastructure) and indirect (tax benefits, provision of loans, grants, subsidies) [3]. Due to the need for the continuous supply of military needs and the increase in international trade, the most widespread in the foreign practice of the war period, a combined method was acquired, using both direct and intermediary regulation.

Ukraine ranks 12th among the countries with the most competitiveness in the Information technology and communication (ITC) sphere in Central, Eastern, North-Eastern Europe in 2023, as well as a share of 7.3% in the share of the country's total exports by the end of 2022 [4], therefore there is a growing need for the militarization of state ITC scientific research centers and the creation of mechanisms for the reintegration of veterans into commercial enterprises of the ITC

industry, an example for the development of which can be the Israeli experience. After the War of Independence (1947-1949), the Israeli government created innovation incubators and research institutes aimed at supporting the military industry: in 1959, the Israel Defense Forces established Mamram (Center for Computing and Information Systems), where young servicemen receive professional skills to create software for military purposes [5]. As we know, Israel's military technologies are currently extremely competitive and capable of protecting the country. It is also very significant that demobilized program participants often occupy working positions in promising high-tech enterprises or create their own.

Programs to support medium and small businesses, the establishment of Investment Promotion Agencies, the introduction of tax holidays, deferral of reporting for subsequent periods, etc., are of decisive importance in wartime conditions. In addition, the growth dynamics of medium-sized and small enterprises significantly depends on state and direct foreign investments, which are reliable in creating export-oriented business models with a focus on high-tech implementations. For example, in 1962, the government organization Korea Trade Investment Promotion Agency was founded, the main purpose of which is to promote the development of trade of SMEs companies of South Korea with other countries of the world through the search for investment projects, participation in the organization of exhibitions, conducting trade delegations, etc. [6]. A similar program was introduced also in Israel, in particular, since 1993, the Yozma program began to offer attractive tax incentives for foreign venture investments in Israel, in particular during the period of the first Arab-Israeli conflict. 10 new Israeli venture capital funds were created with Yozma incentives between 1993-1997, Yozma-backed investments in more than 200 start-ups between 1993-1998, etc. [7]. As a result, the annual investments of venture capital in Israel grew almost 60 times, from 58 million dollars to 3.3 billion dollars (in the period between 1991 and 2000). The number of companies launched with the help of Israeli venture capital funds grew from 100 to 800. Israel's income from the introduction of high technologies grew from \$1.6 billion to \$12.5 billion.

Despite the fundamental difference in the scale and features of warfare, Ukraine can borrow elements of Israel's taxation model in order to revive business, namely the reduction of the income tax rate for innovative and strategically important enterprises and regions. Also, in the fight against the shadow economy, the Israeli government uses a six-tier progressive personal income tax system, where people who receive a minimum wage (\$1,000) are exempt from income tax, income taxation starts at 10% for citizens' incomes of 6,310 shekels (US\$1,715), while for wealthy citizens (monthly income over US\$12,000) the income tax reaches 48-50% [8]. Applying the Israeli corporate taxation system, it is possible to propose the construction of scientific research centers in relatively safe territories of Ukraine bordering the support regions (Vinnytsia, Khmelnytskyi, Kyiv oblasts), the concentration of innovative enterprises on the territory of the support regions (Cherkasy, Kirovohrad, Mykolaiv, Dniprovsk, Poltavstka oblasts), as well as a reduction in tax pressure for enterprises conducting their commercial activities within border or partially occupied territories, in particular Chernihiv, Sumy,

Kharkiv, Zaporizhzhia oblasts. With the help of decentralization, it is possible to harmonize the existing overload of the western regions, as well as contribute to the gradual restoration of the front-line territories, the creation of an attractive climate for the return of educated labor and scientific personnel from abroad, as well as the restoration of the pace of development of the Ukrainian economy and the attraction of foreign investments.

It is worth noting that the consequences of the Russian intervention on the territory of Ukraine would have had a greater scale of destruction, if not for the help of the allied countries. According to the data provided by Ukraine Support Tracker, it is known that military, financial and humanitarian aid is provided by 41 countries, including EU member states, other G7 members, Australia, South Korea, Turkey, Norway, New Zealand, Switzerland, Turkey, China, Taiwan, India and Iceland, etc. [9]. Humanitarian aid, provision of external loans, supply of arms and ammunition, cancellation of customs payments, acceptance of refugees and provision of temporary protection for the population of Ukraine, support of investment projects make a colossal contribution to strengthening the status of Ukraine as a sovereign state. In the post-war reconstruction of countries in the 20th century, it was foreign financing that played a role, although the most important importance in the dynamics of economic development is allocated to the effective distribution of the provided resources. Among other foreign practices of promoting the development of entrepreneurship, which can be applied at the current stage of the war in Ukraine, are the analysis and attention to the process of reintegration of veterans (as an example, the war for the independence of Croatia, 1991-1995), effective planning of expenditures of public funds and strict financial discipline (restoration of Japan and Germany after the Second World War), tax relief for the devastated north of the country (post-war recovery of Italy), development of quality staffing (South Korea, Korean War 1950-1953), transparency of the use of the state budget, support of the digitalization process, etc. [10].

At the same time, the asymmetric war with the Russian Federation requires the Ukrainian government to have a clear vision of post-war reconstruction in order to identify priority investment sectors of the economy, which, in turn, will speed up de-occupation and then reconstruction. Analyzing the foreign experience of the post-war reconstruction of Germany, Korea and Israel, it is possible to distinguish three ways of increasing the competitiveness of the economy: reindustrialization, orientation towards the provision of services and the development of high-tech startups.

Considering the constant risks of the destruction of the production infrastructure and moral wear and tear of production equipment, it is advisable to increase the share of the tertiary sector of the economy with the introduction of centers of scientific and technical support, starting with higher educational institutions.

World experience has confirmed that in conditions of asymmetric armed conflicts, a combination of direct and indirect state intervention, namely the provision of high-tech technologies, increased subsidies and preferential programs for small and medium-sized businesses, and innovation support is effective. Clear

allocation of resources is also the task of extreme importance. In addition, it is necessary to implement initiatives regarding the differentiation of regional development of enterprises and the creation of business incubators in the de-occupied territories. The full-scale war caused catastrophic changes in business activity in Ukraine, so the Ukrainian economy needs to improve state regulation, control over the use of foreign subsidies and digitalization of the bureaucracy, as well as increase the share of the cashless economy. It is necessary to introduce a feedback system between research centers and enterprises, where the largest share of the investment package will be directed, to replace the fixed income and income tax with a progressive one, and also to create a separate institution to oversee the effectiveness of the implementation of state programs in support of entrepreneurial activity, constantly reviewing existing innovations and improving them.

References

1. Conflicts worldwide by intensity 2005-2022. Statista Research Department. Jun 6, 2023. URL: <https://www.statista.com/statistics/262935/conflicts-worldwide-by-intensity/>
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану: Проект Закону від 31.01.2023 р. No 8401. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1636049>
3. Стрілець В.Ю. Забезпечення розвитку малих підприємств: теорія, методологія, практика : монографія / В.Ю. Стрілець // Полтава : ПУЕТ, 2019. 457 с.
4. Future of IT report (2023). The ultimate guide for IT buyers, investors and experts. Tech Emerging Europe Advocates. ISSN 2399-7605
5. Breznitz, D. The military as a public space: The role of the IDF in Israeli software innovation system. 2002. MIT Working Paper. Number IPC-02-004.
6. Петько С.М. Роль південнокорейських урядових організацій у підтримці малого та середнього бізнесу // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 29. С. 124-128.
7. Almor T., Heilbrunn S. (2014) Entrepreneurship in Israel: Theory and practice. *American Journal of Entrepreneurship*. Vol 6, Issue 2. 26 p.
8. Акименко О., Пономаренко В. Економічна інтеграція країн та її вплив на гармонізацію системи обліку та фінансової звітності: досвід Ізраїлю // *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. Вип. 2 (26). С. 172-180.
9. Trebesch C. (07.12.2023) Ukraine Support Tracker: New aid drops to lowest level since January 2022. Kiel Institute for the world economy. URL: <https://www.ifw-kiel.de/publications/news/ukraine-support-tracker-new-aid-drops-to-lowest-level-since-january-2022/>
10. Моделі відновлення після руйнації: світові кейси для України. Institute of Analytics and Advocacy. Jun 29, 2023. URL: <https://iaa.org.ua/articles/modeli-vidnovlennya-pislya-rujnacziyi-svitovi-kejsy-dlya-ukrayiny/>

UDC 330.341
TRENDS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

Ischejkin T.E,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Management named
after I. A. Markina Poltava State Agrarian University

The SME sector makes a significant contribution to the Ukrainian economy. It accounted for 73 percent of employment in the country and 63 percent of gross sales in 2020. Before the war, almost two-thirds of Ukraine's SMEs were located in regions that were or still experiencing active ground combat. The number of people employed in small and medium-sized businesses was almost twice as high and sales were almost three times higher in these regions compared to other regions of the country that were not involved in active ground combat. At the time of this assessment, active ground combat was ongoing in five regions, four of which are among the most industrialized regions of the country. In total, these oblasts employed nearly 1.1 million people in 2020 (77 percent of whom were employed by small and medium-sized enterprises) and generated gross sales of UAH 1,247.4 billion (USD 46.3 billion) (60 percent of which were generated by small and medium-sized enterprises). The main industry sector in these regions (except Kharkiv region) was manufacturing, followed by retail and wholesale trade, agriculture, and construction. In addition, the share of women-led businesses in these regions is higher than the national average.

Recent surveys conducted among Ukrainian SMEs show that as of mid-April 2022, about 50 percent of enterprises were operating at only 10-60 percent of their pre-war capacity. They also confirm that SMEs are more vulnerable to war-related shocks than large enterprises (only 14 percent of SMEs were operating at full capacity compared to 41 percent of large enterprises as of mid-April 2022). Any significant reduction in activity practically means the cessation of operations for small and medium-sized businesses, they have a limited ability to diversify their economic activities and thus have more problems with transformation and adaptation. SMEs typically have lower financial leverage and less ability to attract additional financing. Therefore, the immediate shocks of the Russian invasion forced a significant share of the SME sector (22 percent as of mid-April 2022), already heavily affected by COVID-19, to cease operations. However, a month after the outbreak of the war, businesses have begun to adapt to the new economic context, as evidenced by the share of "closed" businesses among SMEs: 22 percent in mid-April compared to 75 percent in early March. However, business is gradually reviving and gaining momentum over time. This is due to the fact that a significant share of SMEs (small and medium-sized enterprises) need to relocate to safer areas of Ukraine or undergo some kind of transformation. More than half of SMEs have completed, started, or plan to transform their business to resume operations[1].

About a third of SMEs surveyed by Gradus Research Company have

completely relocated, are in the process of relocating, or plan to relocate their production facilities to relatively safe regions. Business activity is unlikely to recover to 2021 levels. More than half of SMEs forecast revenues in 2022 below 50 percent of the 2021 level. This is due to a number of factors, such as disruption of business activity due to security risks, falling consumer demand, supply chain disruptions, and logistical difficulties. The latter two factors also lead to lower profits due to higher costs of inputs and services. Given the drop in sales and underutilization of production capacity, businesses have been unable to avoid layoffs, which peaked at 33 percent among SMEs in April 2022. At the same time, there is a mismatch between labor supply and demand in some industries (particularly in labor-intensive industries such as agriculture and textiles, clothing and footwear, etc.) and in all geographic regions due to massive displacement of people and relocation of businesses. The war has created new challenges and exacerbated some of the existing ones for SMEs. Disruptions in supply chains and reduced demand for goods and services in the domestic market have increased the need for businesses to seek new business partners and customers more actively, as well as to explore opportunities in foreign markets. Both access to finance and the availability of credit have been a major challenge for SMEs since the start of the war. Commercial banks have virtually ceased active lending to SMEs and credit resources for working capital and projects are now available only through government programs.

In addition to the above challenges, SMEs have to contend with the risks and consequences of the war, including losses from asset destruction, personnel safety risks, destroyed infrastructure, and cyberattacks. Exporters are facing significant challenges in transporting their products to foreign markets due to the blockade of Ukrainian seaports by the Russian fleet and bottlenecks in rail and truck transportation channels. Many importers have been affected by currency restrictions imposed by the government, and exporters are unable to recover their VAT due to the suspension of the electronic VAT refund administration system.

In the short term, SMEs will not be able to overcome these challenges on their own, so it is important that all key stakeholders join forces to promote economic recovery through business transformation, development of new supply chains, business partnerships and cooperation, cost optimization, and financial support. The focus should be on industries that can contribute to the growth of the country's economy (e.g., agriculture, food, IT, construction, and infrastructure). The action plan for the successful development of SMEs should include technological innovation, promotion of impact investing and investment with optimal environmental, social and governance factors (ESG investment), job creation, promotion of a favorable environment for social and solidarity enterprises, and strengthening economic ties with the European Union (EU). These measures should also take into account regional specifics to address possible imbalances in economic development caused by the war.

The contribution of MSMEs in the liberated regions to the Ukrainian economy before the war was quite significant. According to the Main Departments of the State Statistics Service of Ukraine in each region, in 2020, all enterprises in these

regions employed almost 3.3 million people, 65 percent of whom were SMEs. Businesses in the region generated UAH 6,367.3 billion (USD 236.2 billion) in gross sales, with MSMEs contributing 61 percent. Regions that are still experiencing active ground combat have traditionally accounted for a significant share of the country's economy. In total, these regions employed almost 1.1 million people in 2020 (77 percent of whom were SMEs) and generated UAH 1,247.4 billion (USD 46.3 billion) in gross sales (60 percent of which were MSMEs). Manufacturing is the dominant sector in all of these oblasts, with the exception of Kharkiv oblast, where it ranks second after retail and wholesale trade. In fact, these five regions account for almost 31 percent of gross manufacturing sales in the country. Agriculture is the third largest sector by gross sales in these five oblasts after manufacturing and trade, accounting for 32 percent of the country's gross sales in this sector. The occupied territories accounted for 16 percent of the country's gross sales in the construction sector [2].

According to a survey by Advanter Group²³ conducted on May 4-7, 2022, the share of SMEs that have relocated increased to 24 percent, including 20 percent of businesses that moved their business within Ukraine and 4 percent that moved their business abroad. Businesses that relocated abroad were mainly those providing IT services, professional services (marketing, consulting, and design), and medical and social assistance. This includes female employees, taking into account the restrictions on men leaving the country due to martial law, as well as relocation of IT infrastructure, establishment of legal entities abroad to reduce commercial risks of doing business (e.g. banking operations, etc.). Since February 24, 2022, 6.6 Million people have left Ukraine, and 1.9 million have returned to Ukraine (as of May 23, 2022). Another 7.1 million people have become displaced within Ukraine (internally displaced persons (IDPs)), and another 1.1 million non-displaced persons are considering moving. The flows of IDPs and refugees create additional pressure on the labor market, social infrastructure and housing in the host regions of Ukraine and foreign countries [1].

As a result of the war, many Ukrainians have lost their homes, income and savings. The consumer purchasing power of the Ukrainian population has deteriorated significantly, so spending is mainly on basic necessities such as food, clothing and medicines. Preference is given to domestically produced goods. According to a survey by Operational Sociology, one third of Ukrainian citizens lost their source of income during the war. Residents of the eastern and southern regions suffered the most, with 50 percent and 37 percent of them losing their income, respectively. Incomes have significantly decreased for 40 percent of the Ukrainian population and remained at the same level for only 22 percent of respondents.

According to a survey conducted in February 2022 among 1,000 Ukrainian SMEs, the three biggest challenges faced by businesses in the pre-war period were: government agencies' lack of understanding of business needs (65 percent of respondents), the complexity of business regulations (65 percent of respondents), and difficulties finding employees (63 percent of respondents). Other problems, such as difficulties in finding new business partners and customers (44 percent of

respondents), limited access to credit (30 percent of respondents), and lack of information on foreign trade, were considered less important. Government programs that provide support to various industries and legislative changes that simplify the business environment have brought some clarity to issues related to misunderstanding and complexity of legislation. Finding workers with the right skills has become critical given the significant displacement of people (both within and outside the country) caused by the war. Many women have become refugees or internally displaced, and a large share of the working-age male population has been mobilized into the army. About a quarter of SMEs have moved to safer regions and are looking for employees in new locations. This requires proper communication and exchange of information about vacancies and potential candidates, as well as quick retraining opportunities to meet the demand for labor in local markets [2].

Disruptions in supply chains, reduced demand for goods and services, and logistics problems are forcing businesses to look even more actively for new business partners and customers, as well as to implement business transformations to become more resilient and adaptive to external shocks. This, in turn, requires an adequate level of knowledge of the latest technologies and innovative approaches. Whereas before the war, the cost of financing was seen as a bigger problem than access to credit (57 percent of those respondents interested in preferential terms did not consider lack of access to credit a problem), access to external financing is now also limited due to high credit risks. In addition to the above problems, SMEs have to deal with the risks and consequences of the war. Many businesses have suffered losses due to the destruction of assets (inventory, equipment and property, etc.). The ongoing hostilities and shelling are destroying the country's infrastructure, causing disruptions in supply chains and logistics channels. Falling demand and lower incomes are forcing businesses to cut back on their operations [1].

Concerns about the physical safety of employees add further instability to business operations, given that most Ukrainian businesses do not have adequately equipped bomb shelters. The risk of cyberattacks is widespread among SMEs due to the widespread use of Russian business software (e.g., 1C accounting software). In addition, many businesses are unable to resume their operations because their areas of operation require demining. The situation is particularly critical in the agricultural sector. Companies engaged in foreign trade face significant logistical problems. The blockade of Ukrainian seaports by the Russian navy has led to a redistribution of trade flows and congestion of transportation channels for rail and road transport. It has also caused disruptions in warehousing capacity and border crossings, resulting in delays in deliveries. Many importers were also affected by the government-imposed currency restrictions (see Section IV), which disrupted supply chains in many import-dependent industries. Due to the suspension of the electronic VAT refund administration system, exporters are not receiving VAT refunds and are facing serious liquidity problems.

Since the outbreak of the war, the government has introduced a number of legislative changes and government programs to ease the conduct of business and support Ukrainian enterprises in this unprecedentedly difficult time. Such initiatives include, for example, financial support, simplification of tax and customs regimes

and the abolition of certain regulations, licensing, and a moratorium on government inspections. Government agencies provide information and advisory support to businesses, informing them of changes in legislation. Such support provided through various tools, including hotlines (e.g., the Diia.Business virtual center), chatbots (e.g., chatbots of the State Tax Inspection and the Ministry of Economy of Ukraine), etc.

The government also launched a state program to support business relocation in nine western regions: Vinnytsia, Zakarpattia, Ivano-Frankivsk, Lviv, Ternopil, Khmelnytsky, Chernivtsi, southern Volyn and Rivne regions. More than 500 companies have already completed the relocation. The program covers all enterprises, including small businesses with 10 to 20 employees. Preference given to strategic enterprises and companies that produce essential goods (e.g., food, clothing). Applicants can submit their requests at the following link: <https://auction.e-tender.ua/#/register>. The applications are reviewed by the Ministry of Economy of Ukraine (MEDT). Transportation services are provided by Ukrposhta and Ukrzaliznytsia. Local administrations in the designated nine oblasts provide further support with finding suitable production facilities, housing for displaced workers or new staff, and connecting to utilities. In addition, on April 1, 2022, the Verkhovna Rada amended the Law "On Lease of State and Communal Property" 93 to provide a preferential rental rate (UAH 1 per 1 square meter) for state or communal property for relocated businesses for the first six months[1].

Since the outbreak of war, many donor organizations have continued to implement their programs in Ukraine, except when the program activities had serious security risks (i.e., focused on regions with active hostilities) or the program objectives were no longer among the priorities of stakeholders. New initiatives have been launched to support Ukrainian MSMEs during the war, both as part of existing programs and as new projects designed specifically to mitigate the negative effects of the war. These initiatives can be grouped into two broad categories: grants and comprehensive support [3].

Although SMEs showed a gradual recovery in business activity in April-May 2022, the position of large enterprises is more stable. This situation may continue and lead to structural changes in the Ukrainian economy in the long time. SMEs should try to consolidate their efforts to increase competitiveness and optimize costs. This can be done by creating joint procurement, trade or service groups (e.g., the Supply Chain Resilience platform¹⁰²); assisting SMEs in preserving and restructuring existing supply chains, sourcing raw materials, goods and services, facilitating partnerships and building supply chains with Ukrainian producers in EU markets, and establishing cross-border contacts between businesses, academia and governments. Businesses relocated to western and central regions need support to integrate seamlessly into the local economy. Local governments and international donors have launched initiatives to facilitate SMEs' access to finance, available production facilities, partnerships, and new technologies (e.g., the Save Business Now business support platform) [3].

In conclusion, new programs aimed at supporting business revitalization should encourage SMEs to adopt more innovative and sustainable practices that

embrace the principles of circular and green economy, net zero emissions, reducing energy intensity of production, and fostering collaboration. In the short term, support should focus on further business transformation and adaptation to new realities. This could include assistance in building new supply chains and partnerships, optimizing production, introducing new financing mechanisms, and providing financial support. Agriculture, food processing, wholesale and retail trade are critical in the short term to sustain the country during the war. In the medium term, when the war is over, SMEs will need support for sustainable recovery through innovative practices, impact investing and investment with optimal environmental, social and governance (ESG) factors, job creation, and adaptation to EU standards and regulations. An important priority is to promote the development of industries with a high potential to become a driving force for economic development (agriculture and food processing, IT, construction and infrastructure). Another key priority is to ensure a fair and balanced development of both war-affected regions and regions not affected by the conflict with a traditionally high representation of SMEs.

References:

1. Rapid assessment of the impact of the war on micro, small and medium-sized enterprises in Ukraine. Access mode URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-10/UA_Rapid_Assessment_of_War_on_MSMEs_in_Ukraine_0.pdf
2. The state and prospects of SMEs in Ukraine. Research results. Access mode URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/1/699634/>
3. Review of business support tools during martial law in Ukraine / National Institute for Strategic Studies, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentarij-ekspertiv>.

УДК 330.341

КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК КЛЮЧОВИЙ ВИКЛИК СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

**Щегель В.В., бакалавр міжнародних економічних відносин,
Лежетьокова В. Г., к.е.н., доц.,
Державний торговельно-економічний університет
Київ, Україна**

Актуальність теми дослідження: виявлення кіберзагроз, які можуть серйозно вплинути на організації будь-якого розміру (в тому числі, готельно-ресторанний бізнес), розуміння важливості захисту інформації міжнародним бізнесом та аналіз вирішення проблеми.

Перш за все, потрібно визначити основні проблеми з якими стикається сучасний міжнародний бізнес.

Проблеми сучасного міжнародного бізнесу

Проблеми сучасного міжнародного бізнесу						
Глобальна конкуренція		Торгові бар'єри	Валютні ризики	Політичні та геополітичні ризики	Кадрові проблеми	Проблеми цифрової трансформації
Зростання числа глобальних гравців на міжнародному ринку		Торговельні обмеження та санкції	Політичні та економічні фактори, що впливають на валютні курси	Конфлікти та нестабільність в регіонах, де діє підприємство	Пошук та збереження кваліфікованих працівників з різних культур та мов	Потреба в інвестуванні в технології та інфраструктуру для цифрової трансформації
Потреба в інноваціях та вдосконаленні продуктів та послуг						

Проблема цифрової трансформації, а саме кібербезпека є одним із ключових викликів для сучасного міжнародного бізнесу. Сучасні підприємства зберігають величезні обсяги конфіденційних даних та інформації клієнтів в електронних системах. Зростаюча кількість кібератак та порушення даних створює загрозу для міжнародного бізнесу, тому компанії мають знайти способи захисту цієї інформації.

Що ж таке кібербезпека? Це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз. Тоді як кіберзахист — це сукупність організаційних, правових, інженерно-технічних заходів, а також заходів криптографічного та технічного захисту інформації, спрямованих на запобігання кіберінцидентам, виявлення та захист від кібератак, ліквідацію їх наслідків, відновлення сталості і надійності функціонування комунікаційних, технологічних систем. [1]

Об'єктами кібербезпеки є конституційні права і свободи людини і громадянина; суспільство, сталий розвиток інформаційного суспільства та

цифрового комунікативного середовища; держава, її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність; національні інтереси в усіх сферах життєдіяльності особи, суспільства та держави; об'єкти критичної інфраструктури.

Загрози в кіберпросторі вимірюються двома факторами: вони повинні мати намір діяти проти цілі та повинні мати можливість це зробити. Наявність можливості, але відсутність наміру її використовувати, по суті, усуває будь-які побоювання щодо загрози. Мотивація в цій сфері може варіюватися від невибіркового відбору до політичної активності та державного шпигунства. [3]

Прикладами ситуацій, коли кібербезпека є критично важливою для міжнародного бізнесу є: кібератаки на корпоративні мережі, фішингові атаки, витік даних, злам аккаунтів користувачів та адміністраторів, віртуальна шпигунська діяльність тощо.

Як зазначає МакКінсі: «очікується, що до 2025 року кібератаки завдаватимуть збитків на 10,5 трильйонів доларів на рік. Це на 300 відсотків більше, ніж у 2015 році». [7]

Вищезазначеним словам є реальний приклад — 29 серпня 2018 року китайська група готелів Huazhu була звинувачена в витоку близько 500 мільйонів записів своїх користувачів: включаючи ім'я та номери мобільних телефонів, 130 мільйонів записів про реєстрацію (включаючи ім'я та адресу) і 240 мільйонів записів про перебування в готелі (включаючи номери кредитних карток і дати заїзду та виїзду). [4]

29 вересня 2018 року видання The Guardian заявило, що Facebook підтвердив інформацію про те, що майже 50 мільйонів користувачів скомпрометовано через серйозні порушення безпеки в соціальній мережі [8].

11 грудня 2018 року, Marriott International, один з найбільших готельних ланцюгів, оголосив про витік даних більше ніж 383 мільйонів гостей через компрометацію їхніх систем резервування та операцій. Ця атака призвела до суттєвих фінансових втрат та вплинула на репутацію компанії [5].

Компанія сповістила, що їхню базу даних бронювання Starwood (яка включала кожне бронювання у великих закладах Marriott: Westin, Sheraton, Four Points, St. Regis тощо) зламали хакери. Гості зазнали неприємностей, але у різний спосіб: у частини клієнтів викрали такі дані, як імена, поштові адреси, номери телефонів, e-mail, номери паспортів, дати народження, бронювання; у деяких клієнтів була розкрита інформація про номери та терміни дії платіжних карток, а в більшості випадків витік стосувався лише імен, поштової адреси та електронної пошти.

Причиною злому стала застаріла система бронювання, яка була вразливою до хакерського програмного забезпечення. За наслідками хакерської атаки, мережа Marriott отримала колективні судові позови, штраф у майже \$24 млн і витрати на заміну паспортів клієнтів, які стали жертвами витоку даних. [2]

По наведеним вище прикладам можна остаточно завіритись, що проблема кібербезпеки вкрай серйозно стояла на обговоренні ще декілька

років тому, не кажучи вже за період 2022-2023 років, коли розвиток штучного інтелекту (надалі, ШІ), дідфейків та в цілому кіберзагроз набув нового масштабу.

Важливим аспектом сучасного міжнародного бізнесу є запобігання кіберзагрозами та вдосконалення систем захисту від подібних ситуацій. Деякі компанії цілеспрямовано навчають власний персонал питанням безпеки в кіберпросторі, покращують їхні знання про інтернет середовище, навіть якщо сфера діяльності одиниці персоналу не пов'язана з ІТ. Також не завадять регулярні аудити системи безпеки для виявлення слабких місць і оцінки їх вразливості, щоб вживати превентивних заходів.

Існує також потреба в обмеженні доступу до ресурсів та регулярному створенні резервних копій важливих даних і перевірки можливості їх відновлення, забезпечивши для цього фізичну та логічну ізоляцію резервних копій від основних систем.

Також компанії мають розглянути можливість укладення страхового полісу, який покриватиме збитки від кібератак та порушень безпеки — з плином часу такі послуги будуть користуватись попитом. Тому ці заходи зможуть допомогти бізнесу стати більш стійким до кіберзагроз і запобігти можливим атакам.

Отже, питання кібербезпеки для сучасного міжнародного бізнесу стоїть вкрай серйозно і потребує постійного відслідковування трендів в області кібербезпеки, задля постійного вдосконалення власних заходів безпеки.

Список використаних джерел

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 р. № 2163-VIII: станом на 17 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
2. 6 гучних кібератак на бізнес: кейси Yahoo, GitHub і Marriott | Kyivstar Business Hub. *Kyivstar Business Hub – корпоративний блог для бізнесу*. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/6-guchnyh-kiberatak-na-biznes-kejsy-yahoo-github-i-marriott>
3. Challenges of Public-Private Partnerships in Cybersecurity - ProQuest. *ProQuest | Better research, better learning, better insights*. URL: <https://www.proquest.com/openview/0f178ab71ad4af902baf8e3528f9a473/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750>
4. Huazhu Hotels Group investigates alleged info leak. *China Daily Website - Connecting China Connecting the World*. URL: <http://www.chinadaily.com.cn/a/201808/29/WS5b86473da310add14f38871b.html>
5. Marriott Data Breach Is Traced to Chinese Hackers as U.S. Readies Crackdown on Beijing (Published 2018) / D. E. Sanger та ін. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2018/12/11/us/politics/trump-china-trade.html>
6. Porter M. E. *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. Simon & Schuster, Limited, 2008. 432 с.

7. What is cybersecurity? *McKinsey & Company*.
URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/mckinsey-explainers/what-is-cybersecurity>

8. Wong J. C. Facebook says nearly 50m users compromised in huge security breach. *the Guardian*.
URL: <https://www.theguardian.com/technology/2018/sep/28/facebook-50-million-user-accounts-security-berach>

СЕКЦІЯ 5 МІЖНАРОДНИЙ МАРКЕТИНГ

UDC 658.8

STUDY OF TYPES OF MODERN INTERNATIONAL MARKETING

Lesia Marchuk,

**PhD in Economic Sciences, senior lecturer of the Department of Business
Economics and International Economic Relations
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"**

The long period of development of marketing, the peculiarities of its use in different countries, industries, organizations and enterprises led to the emergence of various types of it. In today's conditions, there is a distinction between marketing oriented to the product (service), to the consumer and mixed.

Product-oriented marketing (product marketing) aims to use a product or service as the main tool of production and sales activities. In other words, the high quality of products eliminates the need to make significant efforts for advertising, sales, sales and other elements of marketing activities. A good product sells itself.

Consumer marketing claims that the consumer, firstly, is always right, and secondly, he prefers products with higher quality indicators, but will purchase not so much the product itself as a thing, but the consumer value that is embodied in it, to solve own production problems or to meet own needs[1-2].

In this regard, the main task of marketing is to study the consumer, his wishes, priorities, conditions and factors of their formation and development, offering appropriate goods or services.

Mixed marketing, which prevails in modern business activity, uses the approaches and tools of both mentioned types of marketing.

According to the content of marketing activities and the period for which the company's marketing policy is developed, they are divided into: strategic, tactical and operational marketing.

Depending on the degree of differentiation of marketing activity, mass and differentiated marketing are distinguished[3].

According to the types of demand, marketing is distinguished: conversion, stimulation, remarketing, synchromarketing, development, support, demarketing, responsive marketing, opposing marketing, creative and personal.

Depending on the main objects of attention, the final goal and ways to achieve it, marketing is distinguished: production, product, sales, managerial and strategic[4].

The following types of marketing are also known: ecological marketing; humanistic marketing; social and ethical marketing; megamarketing; supplier marketing; personnel marketing; intra-organizational (management) marketing and international marketing (export or import).

Thus, the fact that in modern conditions there are many classifications regarding types of marketing becomes obvious. From which you can get a lot of useful information. We face a new task: to adapt to new forms of behavior that consumers present in the process of purchasing and choosing a product or service.

In addition, we must take advantage of technological progress and evolution to have more and better means to approach the target market.

References

1. Robul Yu.V. A holistic concept of marketing effectiveness. Marketing and innovation management. 2011. No. 4. P. 124–130.
2. Piyashenko N.S. Organizational and economic principles of innovative marketing of industrial enterprises: monograph. Sumy: Sumy State University, 2011. 192 p.
3. Oberemok S.V. Marketing tools and technologies: evolution and development ahead of time. Electronic scientific journal. 2015. No. 2–3. P. 221–234.
4. Bilovodska O.A. Management of marketing channels of industrial enterprises on the basis of innovation: monograph. Kyiv: Center for Educational Literature, 2017. 234 p.

УДК 339.137.2

ПІДХОДИ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНОЮ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ІТ-ПРОДУКТУ

**Ходирєва О.О., доктор філософії з економіки,
асистентка кафедри економіки бізнесу і
міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
Харків, Україна**

Сьогоднішній сучасний світ інформаційних технологій вимагає ефективного управління та постійного його удосконалення для досягнення високого рівня міжнародної конкурентоспроможності ІТ-продукту. Підходи до вдосконалення ефективності управління його міжнародною конкурентоспроможністю мають стратегічне значення для української держави, оскільки тенденції суспільного розвитку показують зростаючий вплив процесів цифровізації та інформатизації на всі сфери економіки. Це обумовлює тісний зв'язок між конкурентоспроможністю національних економік та розвитком інформаційних технологій. Міжнародна конкурентоспроможність ІТ-продукту залежить від його інноваційності, якості, функціональності та відповідності потребам ринку. Вдосконалення управління даною категорією дозволяє підтримувати інноваційний розвиток та адаптацію до швидко змінюваних умов технологічного ринку, крім того ІТ-продукти стають основою для інновацій в розвитку бізнесу у багатьох галузях.

Російське повномасштабне вторгнення в Україну в лютому 2022 року викликало суттєві наслідки для макроекономічної системи країни, значно вплинувши на всі галузі, зокрема і на ІТ-бізнес [1]. До основних дестабілізуючих факторів впливу на галузь віднесені нестабільні та небезпечні умови праці, можливість мобілізації персоналу, ризики форс-

мажорних обставин[2]. Управління конкурентоспроможністю ІТ-індустрії в Україні набуває особливої актуальності, оскільки навіть під час війни Україна залишається однією з провідних країн у розвитку сфери інформаційних технологій. Проте динамічні зміни навколишнього середовища вимагають нових підходів до управління міжнародною конкурентоспроможністю ІТ-продукту, як на загальнодержавному рівні, так і на рівні підприємства.

Сформулюємо визначення ІТ-продукту, для надання більш чітких рекомендацій. Отже, ІТ-продукт — інформаційно-технологічні продукти, включаючи програмне та апаратне забезпечення інформаційних технологій, охоплюючи, але не обмежуючись такими: програми, програмування, виправлення, оновлення, нові версії та їх модифікації.

Відповідно дослідження [3] до особливостей української ІТ-галузі можна віднести:

- високий рівень розвитку офшорного аутсорсингу;
- висока частка фрілансу в галузі;
- зростання обсягів експорту ІТ-послуг;
- зростання обсягів наданих допоміжних ІТ-послуг;
- недостатній рівень захисту об'єктів інтелектуальної власності;
- низький рівень використання та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності й активна «патентна міграція»;
- відсутність замкнутого циклу у створенні ІТ-технологій;
- високий рівень міграції фахівців;
- обмежена купівельна спроможність і низький попит на ІТ-продукти на українському ринку;
- посилення розриву від генерування до комерціалізації ІТ-технологій.

Проаналізувавши дані особливості, можна виділити основні фактори, які гальмують ефективність управління міжнародною конкурентоспроможністю ІТ-продукту. Перший фактор – це відтік українських фахівців за кордон, або віддалена робота із України, але на закордонні ІТ-компанії. Він обумовлений вищим ніж в Україні рівнем оплати праці фахівців і призводить до втрати висококваліфікованих спеціалістів, що, в свою чергу, негативно визначається на загальному рівні міжнародної конкурентоспроможності ІТ-продукту та галузі в цілому. Другий фактор – недостатнє забезпечення захисту прав інтелектуальної власності, через недосконалість існуючих законодавчих норм. Це приводить до втілення найбільш вдалих ідей за межами України. Третій фактор – низька зацікавленість українських підприємств у впровадженні вітчизняних сучасних інформаційних технологій у виробничу діяльність, що зумовлено з одного боку кризисним становищем в країні, а з іншого – браком державної підтримки розвитку і впровадження інформаційних технологій. Даний фактор сповільнює створення, розвиток, а відповідно і конкурентоспроможність ІТ-продуктів, що зорієнтовані на внутрішній ринок і в подальшому могли б поширитися на міжнародний ринок.

Отже впродовж останніх років стало очевидним, що лише податкових пільг не вистачає для створення конкурентних переваг, особливо на міжнародному рівні, для українських ІТ-продуктів [4]. Для забезпечення ефективності управління міжнародною конкурентоспроможністю ІТ-продукту необхідно застосовувати комплексний підхід на загальнодержавному рівні. Він має складатися з трьох векторів, відповідно до визначених вище факторів:

– вектор забезпечення утримання інтелектуального потенціалу, що спрямований на створення комфортного ринку праці для українських ІТ-фахівців;

– вектор забезпечення захисту прав інтелектуальної власності та комерціалізації ІТ-продукту, що передбачає удосконалення існуючого законодавства в сфері інтелектуальної власності; створення та підтримку стартап центрів та бізнес-інкубаторів;

– вектор стимулювання внутрішнього попиту на ІТ-продукт, що включає до себе протекціоністську державну політику в сфері ІТ, пріоритетність використання українських ІТ-продуктів в бюджетному секторі та спонукання до споживання внутрішнього продукту українськими підприємствами завдяки створенню системи відповідних субсидій та пільг.

Незважаючи на складні економічні умови, державі варто сфокусувати увагу на підтримці стратегічно важливих галузей. ІТ-сектор є однією з таких ключових галузей. Для забезпечення міжнародної конкурентоспроможності ІТ-продуктів потрібно реалізувати ряд заходів, спрямованих на підтримку та розвиток цієї сфери. В умовах зростаючої глобальної конкуренції це відобразиться не лише на конкретному секторі, але на розвитку та підвищенню міжнародної конкурентоспроможності України в цілому. У цьому контексті держава має сприяти ІТ-індустрії, надаючи підтримку для впровадження нових технологій, створення інновацій та створюючи підґрунтя для міжнародних інвестицій.

Список використаних джерел

1 Ходирєва О. О. Ринок праці України в військовий час: головні проблеми та напрямки відновлення. *«Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми, перспективи, ефективність «Форвард-2022»* : Труди XIII-ої Міжнар. науково-практ. Internet-конф. студентів та молодих вчен., м. Харків, 25 груд. 2022 р. Харків, 2022. С. 179–181.

2 Ходирєва О. О. Дослідження трендів українського ринку праці у сфері ІТ-бізнесу в умовах війни. *Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами* : матеріали 8-ї Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 15 груд. 2022 р. Луцьк, 2022. С. 426–427.

3 Хаустова В. Є. Особливості та проблеми розвитку ІТ-сектора в Україні. *Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики* : матеріали XV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Харків, 13 жовт. 2020 р.

4 Більовська О. А. Конкурентоздатність ІТ -галузі та ІТ -аутсорсингу в Україні: шляхи оптимізованого управління. *«Ефективна економіка»*. 2015. Т. 6.

559 УДК: 004.8

**ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В МАРКЕТИНГОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ:
ЗАГРОЗА ЧИ МОЖЛИВІСТЬ?**

Калініченко Людмила Леонідівна

д.е.н., професор

**Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна**

Котвицька Вікторія Олексіївна,

Котлярова Яна Костянтинівна

здобувачі вищої освіти економічного факультету

**Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
Харків, Україна**

Штучний інтелект (ШІ) нині стає невід'ємною складовою сучасного світу, змінюючи підходи до багатьох галузей, включаючи й маркетинг. Здатність ШІ ефективно аналізувати великі обсяги даних, розробляти персоналізовані стратегії та автоматизувати рутинні завдання внесла революційні зміни в спосіб, яким бренди взаємодіють зі споживачами.

Однак, разом із обіцянками покращення ефективності, виникає питання про можливі загрози та етичні аспекти використання ШІ у маркетинговій діяльності. У цьому контексті важливо розглянути, чи є штучний інтелект для маркетологів загрозою чи, навпаки, відкриває нові можливості для подальшого розвитку та удосконалення стратегій в індустрії.

Згідно з даними IBM Global AI Adoption Index 2022, 35% компаній вже використовують технології штучного інтелекту, а ще 42% розглядають можливості для їхнього впровадження [2]. А в HubSpot передбачають, що вплив штучного інтелекту на галузь стане настільки значущим, що послуги, побудовані на його основі, асимілюють практично усю сферу маркетингу, залишаючи мінімальний простір для традиційних методів [1].

Приймаючи рішення про інтеграцію ШІ у свою роботу, маркетологи можуть очікувати численні переваги. Застосування таких технологій може суттєво вплинути на успішність бізнесу, дозволяючи швидко вирішувати різноманітні завдання.

Проблема ідентифікації клієнтів підвищення конкурентоспроможності є ключовою для відділів маркетингу підприємств. Збір, обробка та використання великих обсягів даних про клієнтів є складним та дорогим завданням. Штучний інтелект легко вирішує ці проблеми, дозволяючи швидко аналізувати величезні масиви даних, зокрема "цифрові сліди", отримувати інформацію з фото та відео, і визначати потенційних споживачів за їхньою поведінкою в соціальних мережах. Це полегшує роботу маркетологу, дозволяючи зробити маркетингові процеси більш ефективними

і адресними.

Штучний інтелект також трансформує маркетинг від продуктоорієнтованого до клієнтоорієнтованого, де він використовується для персоналізації реклами, віртуальної реальності, нейромаркетингу та інших напрямків. Використання штучного інтелекту у прогнозованому маркетингу дозволяє компаніям аналізувати дані, робити точні прогнози і розробляти стратегії продажів для поліпшення ефективності та взаємодії з клієнтами.

Зв'язок між звітами з продажу, маркетинговими кампаніями та базою даних клієнтів у соціальних мережах є важливим, і інструменти прогнозованого маркетингу забезпечують швидкий доступ до всіх необхідних даних. Це дозволяє підприємствам концентруватися на використанні інформації замість витрачання часу на пошук показників. Інструменти аналізу даних дозволяють сконцентруватися на найцінніших клієнтах, визначають стратегії для розкриття їхнього потенціалу та дозволяють діяти на випередження. Штучний інтелект визначає, які клієнти мають найвищу цінність, і допомагає розробляти оптимальні маркетингові стратегії для утримання їх. Такий підхід дозволяє запобігти втратам доходу та оптимізувати витрати.

Остаточна мета маркетологів – розробка теоретичних та методичних аспектів використання маркетингових досліджень для поліпшення споживчої поведінки та підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Використання штучного інтелекту в маркетинговій діяльності, хоч і має безліч переваг, також супроводжується низкою потенційних недоліків, які варто враховувати.

Запуск систем ШІ може бути витратним, особливо для малих та середніх підприємств. Це включає витрати на навчання персоналу, придбання відповідного обладнання та програмного забезпечення. Та нестабільність таких технологій все ще вимагає постійного вдосконалення. Можуть виникати помилки або непередбачувані ситуації, що може впливати на ефективність маркетингових кампаній.

Передбачення та прийняття рішень ШІ ґрунтуються на обробці великого обсягу даних. Якщо ці дані некоректні чи застарілі, то це може призвести до неточностей та неправильних стратегій. За цим важливо слідкувати.

ШІ може взяти на себе виконання певних рутинних завдань, таких як обробка даних, аналіз великих обсягів інформації, а також відслідковування результативності маркетингових кампаній, внаслідок чого, певні робочі позиції можуть стати зайвими, що може призвести до скорочення робочих місць. Зрозуміло, що впровадження ШІ також може створювати нові можливості робочих місць, наприклад, в області розробки та обслуговування систем штучного інтелекту. Однак, необхідно уважно вивчати та вирішувати соціально-економічні аспекти впливу цієї технології на робочий ринок.

Отже, штучний інтелект створює унікальний контекст для маркетингової сфери, адже його вплив може бути двостороннім. З одного боку, маркетологи повинні бути готові до можливого автоматизованого скорочення робочих обов'язків, що вимагає реорганізації та перекваліфікації

персоналу. З іншого боку, використання штучного інтелекту може допомогти маркетологам зосередитися на стратегічних завданнях, створюючи можливості для творчості та інновацій.

В підсумку, ШІ є потужним інструментом, який може поліпшити маркетингову діяльність. Проте важливо використовувати його відповідально та етично, щоб уникнути можливої шкоди для працівників та споживачів.

Список використаних джерел

1. HubSpot | Software, Tools, Resources for Your Business. HubSpot | Software, Tools, Resources for Your Business. URL: <https://hubspot.com> (date of access: 08.11.2023).

2. IBM in Deutschland, Österreich und der Schweiz | IBM. URL: <https://www.ibm.com>. (date of access: 12.11.2023).

3. Білик І., Лаврик К. Р. Використання штучного інтелекту в маркетингу: перспективи, переваги та недоліки *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. – 2023. – Т.1. – № 19. – С. 109–115.

4. Ковальчук С.В., Кобець Д.Л. Використання штучного інтелекту в маркетинговій діяльності підприємств. NEW ECONOMICS: матеріали Міжнародного наукового форуму «NEW ECONOMICS – 2019» (м. Київ, 14-15 листопада 2019 р.): в 2-х томах. Т. 2; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2019. 302 с. URL http://www.aenu.org/download/monographs/forum2019_t2.pdf#page=114

5. Стеблюк Н.Ф., Копейкіна Є.В. Технології штучного інтелекту в маркетингу. *Класичний приватний університет*. Випуск 3(14) 2019.С.462-466. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/3_14_uk/79.pdf (дата звернення: 16.11.2023).

6. Храпкіна В., Трушкіна Н. Застосування штучного інтелекту у цифровому маркетингу. Поведінкова економіка: від теорії до практики: міждисц. навч. посіб. / за наук. ред. к.е.н., доц. І.Л. Татомир, к.е.н., доц. Л.Г. Квасній Трускавець: ПОСВІТ, 2022. С. 300-311.

СЕКЦІЯ 6 МІЖНАРОДНІ ФІНАНСИ

УДК 339.9

ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС УКРАЇНИ

Посохов І.М.,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки бізнесу
і міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,

Білоус Я.Є.,

бакалавр міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
Харків, Україна

Зараз Україна знаходиться у скрутному становищі. Війна з Росією, яка почалася у 2022 році погіршила економіку нашої країни. Ці зміни помітні як у середині, так і зовні. Першим, на що вплинула війна стали перевезення товару – експорт та імпорт. Виїзд людей, закриття підприємств, збільшення іноземної допомоги – усе це вплинуло на платіжний баланс нашої країни, без операцій яких існування держави не може відбуватися. У цій роботі ми розглянемо вплив війни на платіжні операції України в період з 2022 по 2023 рік.

Для кращого розуміння ситуації в країні слід коротко розглянути її стан за даними Національного банку України (далі - НБУ). Профіцит платіжного балансу склав 8.0 млрд дол. США, що становить 5% від ВВП України. У порівнянні з 2021 роком цей показник збільшився на 4.1 млрд дол. США. Такі зміни пов'язана з отриманням грантів від міжнародних партнерів та скороченням виплат за інвестиційними доходами [2].

Таким чином, якщо не брати до уваги реінвестовані доходи та гранти, то дефіцит поточного рахунку дорівнює 6.0 млрд дол. США, тоді як у минулому році вони становили профіцит у 1.0 млрд дол. США [2].

З цього можна зробити висновок, що ситуація платіжного балансу є невтішною. Поступово від'ємне сальдо товарами та послугами стає все більше, а люди, що виїхали через вторгнення, витрачають за кордоном багато грошей, що також негативно впливає на економіку України.

Наступного року ситуація не покращується. Проблеми все більше загострюються, а економіка – погіршується. Використовуючи звіт НБУ щодо платіжного балансу України у вересні 2023 року, ми можемо порівняти показники з минулорічними результатами та зробити прогнози на майбутнє.

Дефіцит платіжного балансу складає 0.8 млрд дол. США. Причиною негативного показника стало: від'ємне сальдо від зовнішньої торгівлі, менші обсяги грантової допомоги та зростання виплат за доходами інвестицій. Якщо не зважати на реінвестовані доходи та гранти, то дефіцит становить

13.1 млрд дол. США [1; 4].

Щоб розібратися у проблемі більш детально ми розглянемо 3 основні операції платіжного балансу та як на них вплинула війна. Першою з них є рахунок поточних операцій.

Однією зі складових цієї операції є експорт та імпорт товарів і послуг. Згідно звіту НБУ експорт товарів зменшився на 35.9%, у той час як імпорт зріс на 16.7%. Майже всі експортні товари основних груп значно зменшилися і у сумі дорівнюють 2.5 млрд дол. США. Найбільше скорочення експорту відбулося до країн ЄС та Азії. У свою чергу, обсяг імпорту становить 5.4 млрд дол. США. Це відбувається за рахунок зменшення енергетичного імпорту, збільшення ввезення нафтових та неенергетичних продуктів. Найбільше всього зріс імпорт з країн ЄС та Азії [1; 5].

У результаті ми отримуємо негативне торговельне сальдо. Його розширення пов'язане із зростанням потреб громадян та бізнесменів у наслідок воєнних руйнувань та постійними нападами на електростанції. Дуже великою проблемою є перевезення товарів у наслідок блокади морських шляхів. Також відбувається зниження виробничої продуктивності економіки.

Наступною операцією є торгівля послугами. У цьому році дефіцит склав 716 млн дол. США. Причиною стало значне скорочення імпорту послуг у наслідок зменшення витрат короткострокових мігрантів та подорожуючих. Суттєво знизився імпорт державних та фінансових послуг. Натомість зросли виплати за використання інтелектуальної власності, транспортні та ділові послуги [1; 7].

Слід додати, що експорт цієї операції теж зменшився, але не в такому обсязі. Це відбулося за рахунок скорочення комп'ютерних, транспортних та переробних послуг, проте збільшилися витрати осіб, які подорожують Україною, обсяги державних та ділових послуг.

Зменшення надходжень за статтею «оплата праці», збільшення виплат за доходами від інвестицій та реінвестовані доходи - спричинили скорочення профіциту первинних доходів до 712 млн дол. США, у порівнянні з минулим роком. Водночас профіцит вторинних доходів теж зменшився у порівнянні з 2022 роком та становить 2.0 млрд дол. США. У даному випадку скорочення відбулося через менші обсяги грантової допомоги [1; 8].

Через зниження заробітної платні, яку отримують українці з-за кордону та приватні перекази - показник обсягів приватних грошових переказів зменшився та становить 943 млн дол. США.

Отже, дивлячись на показники рахунку поточних операцій ми можемо зробити висновок, що в більшості випадків показники зменшилися, а в деяких утворили від'ємне сальдо.

Другою операцією є рахунок операцій з капіталом.

Чисте запозичення від зовнішнього світу становить 752 млн дол. США. Таким чином, з січня по вересень 2023 року цей показник становив всього 5.4 млрд дол. США [1; 5; 6; 7; 8].

І остання операція це – фінансовий рахунок.

Завдяки масштабному надходженню кредитної допомоги МВФ у розмірі 15.6 млрд дол США вдалося утворити профіцит і таким чином чистий приплив за фінансовим рахунком наразі становить 1.0 млрд дол. США [3; 7].

Розглядаючи дані операції можна помітити, що попри приплив іноземних інвестицій в Україну їх вплив на показник є дуже малим у порівнянні з минулими роками.

Спираючись на звіти НБУ можемо зробити висновок. Якщо ситуація в Україні не зміниться, а рішення так і не буде знайдено, то у такому випадку показники все більше будуть знижуватися, що може призвести до серйозних наслідків.

Список використаних джерел

1. Платіжний баланс у вересні 2023 року [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/files/ES/State_m.pdf (дата звернення: 27.11.2023).

2. Платіжний баланс у 2022 році [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/files/ES/State_u.pdf (дата звернення: 26.11.2023).

3. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions> (дата звернення: 28.11.2023).

4. Посохов І. М. Зовнішній борг України: перспективи розвитку та методи управління / І. М. Посохов, А. Р. Лаврук // Економічний потенціал країни: наукові підходи та практика реалізації : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., 2 березня 2019 р. – Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2019. – С. 23-25.

5. Посохов І. М. Роль фінансової глобалізації у розвитку світового фінансового ринку / І. М. Посохов, В. С. Золенко // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки в контексті інтеграції України в європейський науково-інноваційний простір : матеріали 24-ї Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 19-21 червня 2019 р. – Київ : Фенікс, 2019. – С. 86-88.

6. Федоренко О. В. Міжнародні інвестиції України в умовах євроінтеграції / О. В. Федоренко, І. М. Посохов // Сучасна фінансова політика України: проблеми та перспективи : зб. тез 10-ї Всеукр. наук.-практ. конф., 1 грудня 2022 р. / ред. кол.: О. О. Сосновська [та ін.] ; Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. – Київ, 2022. – С. 113-117.

7. Posokhov I. The impact of the threshold indication system on Ukraine's gross public and corporate debts / I. Posokhov, I. Herashchenko, M. Gliznutsa // Економічний часопис-XXI = Economic Annals-XXI. – 2017. – Vol. 167, iss. 9-10. – P. 43-48.

8. Dykan Volodymyr L. & Posokhov Igor M., 2014. "Study of International Standards of Risk Management" Business Inform, RESEARCH CENTRE FOR INDUSTRIAL DEVELOPMENT PROBLEMS of NAS (KHARKIV, UKRAINE), Kharkiv National University of Economics, issue 1, pages 314-319.

СЕКЦІЯ 7. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ, ДИПЛОМАТІЯ МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА

УДК 339.92:327 (477+71)

ПРІОРИТЕТИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА КАНАДИ У КОНТЕКСТІ ЗАГОСТРЕННЯ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ

ЛАДИЧЕНКО К.І., канд.екон. н-к, доц.,

доцент кафедри світової економіки,

Державного торговельно-економічного університету

КУЛАЙ Д.О.,

Державний торговельно-економічний університет

Київ, Україна

Канада та Україна підтримують тісні двосторонні стосунки з того часу, коли 2 грудня 1991 року Канада визнала незалежність України й стала першою західною державою, яка це зробила. Проживання в Канаді майже 1,3 млн канадців українського походження ще більше зміцнюють двосторонню співпрацю. Ми можемо спостерігати, що навіть у мінливих геополітичних умовах, Канада та Україна продовжують рушати вперед, удосконалюючи свої відносини та підтримуючи одна одну. Одним із ключових аспектів співпраці стало підписання Оновленої Зони вільної торгівлі між Україною та Канадою (далі – CUFTA (Canada-Ukraine Free Trade Agreement)), що є надзвичайно важливим стратегічним елементом нашого партнерства, оскільки визначає економічну динаміку країн в умовах глобальної рецесії та збільшення кількості геополітичних конфліктів.

У 2017 році Україна та Канада завершили ключовий етап формування економічного партнерства, підписавши Угоду про вільну торгівлю. Цей історичний документ визначив початок нової ери для торговельних відносин між обома країнами, створюючи фундамент для ефективної та взаємовигідної співпраці. Попередня Угода встановила важливі основи економічного партнерства. Зокрема, вона передбачала послідовне зниження або повне скасування митних обмежень для більшої частини товарів, сприяючи вільній торгівлі та легшому доступу до ринків. Ця угода лібералізувала сферу послуг, сприяла активізації інвестування та встановлювала стандарти в галузі праці та екології. Особлива увага була приділена розвитку бізнесу, інвестиціям та захисту руху капіталу. Впровадження нормативів у сферах праці та навколишнього середовища свідчить про прагнення створення стійкого та етичного економічного середовища. Механізми вирішення спорів в угоді сприяли стабільності в торговельних відносинах. І загалом угода мала на меті формування відкритого та взаємовигідного торговельного середовища для економічного розвитку та партнерства між Україною та Канадою.

27 січня 2022 року розпочалися інтенсивні переговори, щодо підписання нової угоди. А вже 22 вересня 2023 року відбулося урочисте підписання оновленої Угоди про вільну торгівлю між Україною та Канадою. Цим і було

встановлено новий етап у відносинах двох країн. Оновлена Угода 2023 року не лише зміцнила економічне партнерство між Україною та Канадою, але й стала важливим документом, який чітко визначає пріоритети співпраці обох країн у контексті загострення геополітичних викликів. Зокрема, угода враховує нові реалії та виклики, з якими стикаються обидві держави, та визначає ключові напрямки спільних зусиль для їх вирішення.

Оновлена угода відзначається не тільки розширенням зони вільної торгівлі, але й включенням нових аспектів, які враховують ширший спектр економічних і соціальних взаємозв'язків між двома країнами. Вона спрямована на підтримку довгострокової безпеки, стабільності та економічного розвитку в Україні, дозволяючи канадським компаніям отримати доступ до українського ринку. Акцент зроблено на стратегічно важливих секторах, таких як інфраструктура, енергетика, фінансові послуги та оборона. Угода охоплює не лише торгівлю товарами, але й послугами, інвестиціями та іншими сферами. Нововведення включають розділ, що підтримує корінні народи обох країн та визнає статус кримських татар, караїмів та кримчаків. Також ураховано питання тимчасово окупованих територій, зокрема Криму, у контексті «кращої відбудови», та міжнародні стандарти у сфері веденні бізнесу та корпоративної соціальної відповідальності.

Отож, угода стала не просто обличчям зміцненого економічного партнерства, але і реальним орієнтиром для розвитку нових стратегій та підходів у вирішення спільних завдань.

Аналіз нового етапу економічних відносин між Україною та Канадою вказує на зміни в митному регулюванні, що може вплинути на торговельні потоки. Канада залишила стабільний тарифний графік, але зняла 9 тарифних ліній, особливо у сфері транспорту. Аграрний ринок Канади залишається закритим для України, охопивши 111 тарифних ліній, включаючи експорт м'яса птиці, молока, цукру та інших товарів. Тарифний графік України ж зазнав важливих змін, зокрема, повне скасування мит для товарів 7-ї категорії з 2024 року. Угода також встановлює перехідні категорії (А, В, С, Е) та припиняє захисні заходи. Крім того, введено річну квоту на імпорт свинини (а саме: на рівні 20 тисяч тонн, що вводиться з 1 січня 2024 року). Відповідно до CUFTA, канадський експорт виграє від скасування більшості сільськогосподарських тарифів України, вигідно впливаючи на зростання торгівлі продукцією яловичини, свинини, зерна, ріпакової олії, риби та іншого.

Розділ ТБТ Канада-Україна важливий для уникнення використання технічних регламентів як перешкоди для вільної торгівлі. Він сприяє мінімізації обмежень та допомагає канадським експортерам подолати дискримінацію та нормативні вимоги. Розділ також вирішує питання маркування айсвайну, захищаючи канадське крижане вино.

Оновлена Зона вільної торгівлі між Україною та Канадою визначає ще один новий пріоритетний напрямок співпраці, а саме: активне сприяння інноваціям. Розширені можливості для компаній, які використовують

іноземні компоненти, реалізовані через статтю 3.3 (Кумуляція походження). Це стимулює глобальні виробничі ланцюги та робить Україну привабливішою для іноземних інвесторів. Новаторська концепція "дозволено все, що не заборонено" у сфері послуг змінює парадигму торговельних відносин. Угода встановлює повну свободу надання послуг, забороняючи обмеження та встановлюючи нові правила походження для товарів. Це історичне нововведення максимізує розвиток торгівлі послугами між Україною та Канадою. Угода також регулює міжнародну торгівлю послугами, визначаючи форми та умови їхнього надання. Закріплення аспектів, таких як національний режим, режим найбільшого сприяння та обмеження кількості постачальників, відкриває нові перспективи для українських виробників у глобальних ланцюгах постачання.

Угода між Україною та Канадою ставить новий орієнтир та наголос в співпраці між країнами на розвиток та регулювання електронної торгівлі. Угода визначає умови для електронних транзакцій та контрактів, сприяючи створенню ефективної та безпечної електронної торгівлі між країнами. Вона зобов'язує сторони здійснювати більше електронних транзакцій, відзначаючи недопустимість відмови від юридичної чинності транзакцій лише через їхній електронний формат. Вона підтримує використання електронної автентифікації та підписів, забезпечуючи їхню юридичну чинність перед судами та адміністративними органами, стимулюючи безпечні та достовірні електронні транзакції. Вона захищає споживачів від шахрайства та нечесної комерційної діяльності в електронному середовищі, визначаючи заходи для їхньої безпеки та довіри. Тому однією з основних цілей угоди було також забезпечити регулятивну визначеність для компаній, що прагнуть брати участь у транскордонній цифровій економіці Канади та України. Оновлена угода встановлює високі стандарти для розвитку цифрової торгівлі, надаючи конкретні рекомендації та правила для створення відкритої та безпечної електронної екосистеми.

CUFTA ставить конкретні рамки для спільних зусиль України та Канади у вирішенні екологічних проблем. Угода акцентує на важливості збереження навколишнього середовища, визнає зміну клімату як одну з найбільших загроз та наголошує на пріоритетності цього напрямку в співпраці. Стратегічні заходи включають обмеження зростання температури до 1,5°C; досягнення нульових викидів парникових газів до 2050 року; та інші. Угода також передбачає конкретні заходи щодо циркулярної економіки, обмеження забруднення повітря, раціонального використання хімічних речовин, запобігання та зменшення пластикового забруднення, включаючи мікропластик. У контексті скасування тарифів та вільної торгівлі, оновлена Угода про вільну торгівлю між Канадою та Україною є модернізована для створення сучасних трудових стандартів. Глава про працю встановлює нові стандарти на основі міжнародних принципів. Оновлені положення зміцнюють стандарти захисту працівників; включають блокування імпорту товарів, виготовлених за допомогою примусової праці; засвідчують відданість ключовим конвенціям Міжнародної організації праці. Нові статті

про справедливе законодавство та розширене визначення законодавства про працю вирішують ситуації сірої зони та зміцнюють права на свободу об'єднання та колективні переговори. Це не лише засіб вирішення конкретних проблем, але і крок до забезпечення справедливих умов праці для всіх в рамках ще одного пріоритетного напрямку на новому етапі співпраці між державами.

У контексті модернізованої Угоди про вільну торгівлю між Канадою та Україною 2023 року важливим етапом став впроваджений інноваційний розділ, присвячений тимчасовому в'їзду. Цей розділ спростовує тимчасове перебування та роботу за кордоном для різних категорій підприємців, усуваючи бюрократичні бар'єри (економічні перевірки чи квоти) та встановлюючи нові зобов'язання стосовно ринкового доступу для ділових відвідувачів, інвесторів, внутрішньокорпоративних осіб та професіоналів. Вимоги до тимчасового в'їзду залишаються гнучкими, не обтяжуючи вимоги щодо постійної роботи, громадянства чи візових обмежень. Зберігається гнучкість у вживанні заходів для захисту здоров'я та безпеки, а також дотримання стандартів зарплати, освіти та досвіду для забезпечення цілісності внутрішнього ринку праці. Ще один пріоритетний вектор у співпраці між Україною та Канадою розкривається у розділі CUFTA, присвяченому гендерним аспектам торгівлі, де визначено статтю про невідступ, що зобов'язує сторони застосовувати та не послаблювати закони та захист, спрямовані на залучення жінок до торгівлі та інвестицій. Крім того, розділ передбачає здійснення співпраці між сторонами для досягнення гендерних цілей, встановлених угодою. Більше того вже створено Комітет для сприяння цьому напрямку, а механізм вирішення суперечок УВТ (Угода про вільну торгівлю) використовується при необхідності. Цей підхід встановлює новий стандарт для захисту інтересів жінок у бізнесі та торгівлі.

Оновлена угода також містить розділ, який детально регламентує заходи проти корупції, що є не менш важливим у переліку першочергових завдань у подальшій успішній співпраці, зокрема: контроль за банківськими операціями, введення об'єктивних критеріїв для відбору та ротації державних службовців, а також участь приватних компаній та громадянського суспільства у боротьбі з корупцією. Механізми моніторингу та виявлення корупційних практик забезпечують ефективну мережу захисту на різних рівнях суспільства. Отож, у світлі глобальних трансформацій та шаленої конкуренції оновлена Зона вільної торгівлі між Україною та Канадою стала важливою стадією у взаємних відносинах. Адже угода відкриває нові перспективи для безмитного доступу, сприяючи інноваціям та розвитку глобальних виробничих ланцюгів. Зняття тарифів не лише робить шлях для міжнародного бізнесу, але й стимулює творчий потенціал підприємців. Угода пробуджує енергію новаторських ідей та ефективного використання виробничих можливостей. Угода також встановлює нові стандарти у вирішенні проблем в багатьох сферах. А найголовніше, дана угода виступає не просто як правовий документ, а як важливий інструмент у побудові пріоритетних напрямків співпраці для взаємного розвитку та збагачення

України та Канади, що відкриває нові перспективи партнерства в сучасному економічному середовищі у контексті загострення геополітичних викликів.

Список використаних джерел

1. Офіційний текст Угоди про вільну торгівлю між Україною та Канадою (ратифіковано від 2017 р.) / Офіційний вебпортал парламенту України: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124_052-16#Text
2. Офіційний сайт Міністерства економіки України - (опубліковано 23 вересня 2023 р.): <https://www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=uk-UA&fileId=60e6d5f2-6507-4dfd-a83f-0864cfad45a9>
3. The official website of the Government of Canada – «Text of the 2023 Canada - Ukraine Free Trade Agreement»: <https://www.international.gc.ca/trade-commerce/trade-agreements-accords-commerciaux/agr-acc/ukraine/text-texte/2023/01.aspx?lang=eng>

УДК 339.92

ЕКОНОМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У ВИРІШЕННІ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

Посохов І.М.,

**доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки бізнесу
і міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,**

Бєлова В.А.,

**бакалавр міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
Харків, Україна**

Економічна дипломатія, визнана ключовим елементом міжнародних відносин, набула значущості в умовах взаємозалежності країн у сучасному світі. Здатність до розв'язання міжнародних конфліктів та досягнення спільних цілей шляхом ефективного використання економічних інструментів стає необхідною у змінному геополітичному ландшафті. Подальший розгляд проблеми спрямований на виявлення інструментів та стратегій, які використовуються країнами та міжнародними організаціями для забезпечення стабільності та позитивного розвитку в міжнародних економічних відносинах [1; 2; 3].

Інструмент економічної дипломатії. Економічна дипломатія є складною та многогранною системою інструментів, які використовуються державами для досягнення своїх економічних і політичних цілей на міжнародній арені. Даний розділ реферату розглядає ключові інструменти економічної дипломатії та їхню роль у вирішенні міжнародних конфліктів [4; 5].

1. Торговельні угоди та договори:

- укладання та ратифікація торговельних угод для стимулювання експорту та імпорту;

- використання торговельних домовленостей як інструменту для розв'язання тарифних та нетарифних конфліктів.

2. Міжнародні інвестиції:

- залучення інвестицій для стимулювання економічного розвитку та зменшення конфліктів;

- використання інвестицій як механізму для зміцнення міжнародних партнерств та взаємозалежності.

3. Фінансова дипломатія:

- управління грошовими потоками для забезпечення стабільності економіки;

- використання фінансових інструментів для подолання економічних викликів та конфліктів.

4. Співпраця у науково-технічній сфері:

- обмін технологічними знаннями та науковими розробками для зміцнення міжнародного співробітництва;

- залучення інтелектуального потенціалу для розв'язання глобальних викликів.

5. Економічні санкції:

- використання економічних санкцій як інструменту тиску та впливу;

- аналіз ефективності економічних санкцій у вирішенні міжнародних конфліктів [6; 7; 8].

Ці інструменти взаємодіють та формують стратегію економічної дипломатії, спрямовану на забезпечення ефективного вирішення міжнародних конфліктів та підтримку стабільності у глобальних економічних відносинах.

Розвиток економічної дипломатії в минулому та його приклади з історії.

1. Епоха великих географічних відкриттів (15–17 століття).

В цей період держави Європи активно розширювали свої торговельні імперії. Португалія та Іспанія стали піонерами в глобальній торгівлі. Іспанський король Фердинанд II та королева Ізабелла I впровадили систему королівських монополій, надаючи певним компаніям ексклюзивні права на торгівлю з певними територіями. Це був передовий приклад ранньої економічної дипломатії, спрямованої на забезпечення переваг у торговельних стосунках.

2. Маршрути шовкового та пряжевого торгівлі (2 тис. до н.е. - 14 століття). Китайська династія Хань розробила та утримувала великі торговельні шляхи через Азію та Центральну Азію. Ці шляхи, відомі як Шовковий та Пряжевий шлях, слугували не лише для торгівлі товарами, але й для обміну культурними та технологічними досягненнями. Розвиток цих маршрутів сприяв встановленню дипломатичних відносин та партнерств між різними цивілізаціями. Вплив дипломатії на вирішення конфліктів. Дипломатія виступає важливим інструментом у вирішенні міжнародних

конфліктів, забезпечуючи діалог, співпрацю та пошук мирних рішень. Ось декілька ключових аспектів, які вказують на важливість дипломатії у цьому контексті [9]:

1. Діалог та медіація:

- дипломатія дозволяє сторонам конфлікту взаємодіяти та вести відкритий діалог для вирішення розбіжностей;
- медіатори виступають як посередники, сприяючи сторонам знаходженню компромісів та вирішенню спірів.

2. Договори та угоди:

- укладання міжнародних договорів та угод може встановлювати правила та умови для мирного співіснування;
- дипломатичні зусилля спрямовані на досягнення взаємовигідних компромісів та уникнення подальших конфліктів.

3. Санкції та тиск:

- дипломатія використовує економічні та політичні санкції як інструменти тиску на сторони конфлікту для спонукання їх до змін;
- ефективне використання санкцій може стимулювати переговори та призвести до вирішення суперечностей.

4. Дипломатичні зусилля в ООН та інших міжнародних організаціях:

- міжнародні організації, зокрема Організація Об'єднаних Націй, служать форумами для дипломатичних зусиль у вирішенні конфліктів;
- рішення та рекомендації міжнародних організацій можуть мати суттєвий вплив на розв'язання конфліктів.

5. Співпраця та гуманітарна допомога:

- дипломатія сприяє міжнародній співпраці та наданню гуманітарної допомоги для полегшення страждань населення під час конфлікту;
- спільні зусилля можуть сприяти відновленню економіки та соціального порядку. Загалом, дипломатія відіграє роль каталізатора у знаходженні мирних рішень та забезпеченні стабільності на міжнародному рівні. Її ефективність полягає в умінні держав та міжнародних організацій вести конструктивний діалог та домовлятися про рішення, що враховують інтереси всіх сторін.

Виклики та Перспективи економічної дипломатії: актуальність сьогодення. Виклики:

1. Глобалізація та торгівля:

- виклик: змінюючи географію торгівлі та економічних відносин, глобалізація вимагає нових стратегій для забезпечення економічних інтересів держав.

2. Кібербезпека та економічні загрози:

- виклик: зростаюча кількість кібератак та економічних загроз вимагає ефективних заходів для захисту економічних інтересів.

3. Кліматичні зміни та сталість середовища:

- виклик: зміни в кліматі можуть впливати на економічну стабільність, вимагаючи розробки стратегій адаптації та співпраці в розвитку сталіших економічних моделей.

4. Геополітичні Тривоги:

– виклик: геополітичні конфлікти можуть впливати на торговельні відносини та економічну стабільність, вимагаючи дипломатичних рішень та стратегій. Перспективи:

1. Цифрова трансформація та інновації:

– перспектива: використання новітніх технологій та цифрових інструментів може полегшити проведення ефективної економічної дипломатії та стимулювати інновації.

2. Сталісність та усталені економічні зв'язки:

– перспектива: розвиток стійких економічних відносин між країнами може забезпечити довгострокову економічну співпрацю та мир.

3. Співпраця в Глобальних Питаннях:

– перспектива: дипломатія може виступити як засіб співпраці в глобальних питаннях, таких як боротьба з пандеміями, кліматичні зміни та бідність.

4. Розвиток інфраструктури та торговельних шляхів:

– перспектива: інвестиції у розвиток торговельних інфраструктур можуть створити нові можливості для розширення та покращення економічних зв'язків. В сучасному світі економічна дипломатія залишається ключовим елементом вирішення економічних викликів та формування сталіших, взаємовигідних міжнародних відносин. Актуальність цього інструменту підкреслюється широким спектром викликів та можливостей, які виникають у сучасному глобальному середовищі.

Висновки. Економічна дипломатія визначається не лише ефективністю вирішення конкретних економічних завдань, але й важливістю побудови сталих та взаємовигідних міжнародних відносин. Історичний розвиток світової економіки підкреслює, що економічна дипломатія завжди була необхідним фактором взаємодії між країнами. Використання інструментів економічної дипломатії у сучасності обумовлене великою кількістю викликів, що стоять перед світом. Глобальні торговельні перетворення, кібербезпека, зміни клімату та інші фактори вимагають нових стратегій та спільних зусиль для створення сталого економічного середовища. Перспективи економічної дипломатії визначаються здатністю країн сприяти інноваціям, взаємовигідній співпраці та розвитку сталісних економічних зв'язків. Цифрова трансформація, розвиток інфраструктури та глобальна співпраця можуть відігравати важливу роль у забезпеченні стабільності та процвітання на міжнародній арені. У підсумку, економічна дипломатія залишається невід'ємною частиною світового економічного порядку. Її вплив на вирішення конфліктів та формування позитивного економічного середовища надає необхідну стабільність та розвиток у сучасному глобальному світі.

Список використаних джерел

1. Посохов І. М. Проблеми та перспективи економічної інтеграції України в ЄС / І. М. Посохов, Є. О. Проскуріна // Актуальні питання науки,

освіти та суспільства в умовах сучасних викликів = Current issues of science, education and society in the conditions of modern challenges : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кременчук, 27 грудня 2022 р. : у 2 ч. Ч. 2. – Полтава : Сидоренко А. В., 2022. – С. 45-48.

2. Garnyk, L. et. al. (2020). Economic diplomacy in 21st century: Trends, horizons and new actors. In: I. A. Chikarenko (Ed.), *Innovacijni instrumenty zabezpechennya investycijnoho ta infrastrukturnoho rozvytku ob'jednanyx terytorialnyx hromad: materialy nauk.-prakt. konf. za mizhnar. uchastyu, 27 lystopada 2020 r.* [Proceedings of the scientific-research conference with international participation "Innovative instruments of assurance the investment and infrastructural development of joint territorial communities," 27 November, 2020] (pp. 330-333). Dnipro: State Regional Institute of Administration of National Academy of Administrative Management.

3. Посохов І.М., Сущенко Д.С. Маркетинг інновацій, як інструмент успішного бізнесу в умовах глобалізації. *Marketing of innovations. Innovations in marketing (2022). Materials of the International Scientific Internet Conference (December, 2022). Bielsko-Biala: WSEH.* / Маркетинг інновацій. Інновації у маркетингу (16 грудня 2022 року). м. Бельсько-Бяла: Вища економіко-гуманітарна школа (WSEH), Польща. – 2022. – 305 с. (с. 16-20).

4. Посохов І. М. Вплив діджиталізації на систему міжнародних економічних відносин у ХХІ столітті / І. М. Посохов, Д. Д. Похвалітова // *Development of modern economic science in the context of digitalization : proc. of the Intern. sci. conf., December 3–4, 2021.* – Riga : Baltija Publishing, 2021. – P. 159-161.

5. Посохов І. М. Зона вільної торгівлі України та ЄС: сучасні результати та перспективи розвитку / І. М. Посохов // *Угода про асоціацію з ЄС як інструмент забезпечення стійкості економіки України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 листопада 2021 р. : у 2-х ч. Ч. 1.* – Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2021. – С. 32-35.

6. Посохов І.М. Розвиток економічного змісту категорії «корпорація» / І.М. Посохов // *Вісник економіки транспорту і промисловості : зб. наук.-практ. статей.* – 2012. – № 38. – С. 281-287.

7. Міжнародні економічні відносини: бакалаврський курс : навч. посібник. Ч. 1 / І. М. Посохов [та ін.] ; ред. кол.: І. М. Посохов [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. інт". – Харків : Іванченко І. С., 2018. – 606 с.

8. Міжнародні економічні відносини: бакалаврський курс : навч. посібник. Ч. 2, т. 1 / І. М. Посохов [та ін.] ; ред. кол.: І. М. Посохов [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків : Іванченко І. С., 2019. – 762 с.

9. Міжнародні економічні відносини: бакалаврський курс : навч. посібник. Ч. 2, т. 2 / С. І. Архієреєв [та ін.] ; ред. кол.: І. М. Посохов [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків : Іванченко І. С., 2020. – 702 с.

СЕКЦІЯ 8. УПРАВЛІНСЬКІ ТА ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТА ПІДПРИЄМСТВ

УДК 330.113.2

ПОВЕДІНКОВА ЕТИКА БІЗНЕСУ У ЗАПОБИГАННІ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЗАБЕСПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БІЗНЕС-ОРГАНІЗАЦІЙ

Компанієць В. В.,

д.е.н, проф., професор кафедри економіки та права,
Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»

Макасеєв О. В.,

аспірант кафедри економіки та права,
Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
Харків, Україна

Для будь-якої сучасної бізнес-організації, що бажає зберегти тривалу конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішніх ринках, питання етичного бізнесу є досить важливим і водночас дискусійним, сумнівним щодо реалізації. Перше пов'язано з тим, що порушення етичних норм у внутрішньому середовищі організації та безвідповідальна поведінка компанії по відношенню до зовнішніх стейкхолдерів, так чи інакше негативно вплине на довгострокову ефективність та конкурентоспроможність. Негативними наслідками відповідних дій можуть бути зниження морального духу працівників, зниження продуктивності, втрата довіри акціонерів та інвесторів, а також втрата репутації та ділових партнерів.

Але прагнення до зростання доходів та прибутку особливо в короткостроковому періоді, за умов кризи, все ж таки спонукає власників, керівників, персонал йти на певні порушення норм етики та соціальної відповідальності, в тому числі скоюючи різного виду економічні злочини, корупційні, шахрайські дії.

Так, згідно з даними Глобального огляду економічних злочинів і шахрайства (Global Economic Crime and Fraud Survey) PricewaterhouseCoopers за 2018 рік, 28% компаній з-поміж тих, які протягом останніх двох років повідомляли про внутрішню корупцію, відзначали, що вони постраждали від неналежного ведення бізнесу, а 45% заявили, що постраждали від незаконного привласнення активів [1, р.8].

Зазначимо, що в 2018 році у звіті PricewaterhouseCoopers вперше було виділено широку категорію ризиків внутрішнього шахрайства - «ризик поведінки». Це ризик того, що дії співробітників поставлять під загрозу досягнення справедливих результатів для клієнтів або цілісність ринку.

Сумна реальність полягає в тому, що внутрішнє шахрайство, тобто злочинні дії, вчинені працівниками або особами, пов'язаними з бізнесом, є

досить поширеними. Внутрішнє шахрайство має різні форми, випадки загалом можна розділити на три категорії: розкрадання, шахрайські платежі та порушення даних. Наприклад, у 2019 році [38% компаній Великобританії постраждали від внутрішнього шахрайства](#), починаючи від крадіжки та витоку даних і закінчуючи репутаційною шкодою та агресивною діяльністю в соціальних мережах [2].

І в останні два роки рівень економічної злочинності та шахрайства зростає. Згідно даних звіту Глобального огляду економічних злочинів і шахрайства за 2022 рік протягом останніх 24 місяців, 46% організацій повідомили про випадки шахрайства чи економічних злочинів [3]. І вплив цих злочинів був більш суттєвим, ніж у попередні роки. Серед компаній із глобальним річним доходом понад 10 мільярдів доларів США протягом останніх 24 місяців, 52% зазнали шахрайства, що є найвищим рівнем за 20 років досліджень PricewaterhouseCoopers в цьому напрямі. І майже кожна п'ята з цих великих компаній, повідомила, що найбільш руйнівний випадок мав фінансовий вплив на суму понад 50 мільйонів доларів США. Частка постраждалих компаній з прибутком менше 100 мільйонів доларів США була меншою: 38% компаній зазнали шахрайства, і з них кожна четверта втратила (найбільш руйнівний випадок) понад 1 мільйон доларів США [3].

Відповідно до звіту за 2022 рік АCFE («Асоціації сертифікованих дослідників шахрайства») щодо всесвітнього дослідження шахрайства та зловживань у країнах, компанії США втратять у середньому 5% свого валового доходу через шахрайство [4]. В звіті АCFE відзначається, що найпоширенішою шахрайською схемою є [корупція](#), яка спостерігається у 32% компаній із менш ніж 100 співробітниками та в 43% випадків серед організацій, які мають понад 100 співробітників. Найбільш вразливим є шахрайство, скоєне власниками та керівниками: середній збиток від шахрайства власника та керівника становить 850 тис доларів США. При цьому 65% випадків шахрайства власника/керівника пов'язані з корупцією [4].

Це деяка статистика визнаних економічних злочинів (корупції та шахрайства) у приватному секторі економіки тобто в бізнес-організаціях. Але порушення етичних норм та вимог соціальної відповідальності – це ще ширша проблема, яку навіть неможливо охопити статистикою. Неетична та безвідповідальна поведінки власників, управлінців співробітників бізнес-організацій включає такі порушення, які логічно мають негативний вплив на діяльність компаній, але які складно оцінити. Це може бути надмірна експлуатація працівників, витрачання їх особистого часу для вирішення проблем керівництва, моральний тиск та шантаж, залякування або просування кар'єрними сходами тощо.

Отже, вічна дилема між отриманням або зростанням особистої вигоди та дотриманням норм етики та соціальної відповідальності в своїх діях все ще вимагає свого рішення. З цим пов'язано і виникнення на початку XXI століття в соціально-поведінковій галузі науки нового напрямку досліджень - поведінкової етики бізнесу.

Поведінкова етика бізнесу це певний дослідницький рух, який виник у галузях соціальної психології, менеджменту, організаційної поведінки та поведінкової економіки.

Поведінкова етика бізнесу поєднує підхід поведінкової етики (підхід дослідження соціальної психології) та ділової етики (підхід дослідження менеджменту) щоб досягти кращого розуміння того, як, що і чому трапляються невдачі бізнесу через неетичну поведінку членів організації.

Справа в тому, що традиційно в бізнес-організаціях використовували ділову етику, яка базувалась на *нормативному (зобов'язуючому) підході*. Цей підхід описує те, як повинні вести себе етичні люди. Передбачалось, що обізнана в нормах моралі, свідома людина буди вести себе етично. В реальності, як це доводить практика бізнесу, навіть обізнані в етиці люди з позитивними етичними якостями можуть поводити себе неетично. Утилітарні концепції чи концепції справедливості, які теж використовують в діловій етиці, також не можуть завжди чітко пояснити неетичну поведінку людини. Тому підхід ділової етики є обмеженим і потребує залучення підходу поведінкової етики.

Історія виникнення поведінкової етики, на відміну від ділової, є досить давньою. Вона бере свій початок у філософії та етичних традиціях різних культур. Значний внесок у поведінкову етику зробили також релігійні традиції. Тому її погляд на поведінку людини, в тому числі в економіці та бізнес-організаціях, відрізняється від традиційних підходів економічної теорії та ділової етики.

Поведінкову етику визначають, як галузь дослідження соціальних наук, що прагне зрозуміти, як люди насправді поведуться, коли стикаються з етичними дилемами [5]. А в бізнесі таких дилем виникає досить багато і вирішуються вони не завжди етичним шляхом.

Поведінкова етика, що важливо для бізнес-організації, ґрунтується на виявленні *нераціональної природи прийняття* людьми етичних рішень. Вона доводить те, що неетичні дії працівників не завжди є навмисними чи аргументованими. Причому ці докази ґрунтуються на експериментальних дослідженнях.

Такі ідеї поведінкової етики, як обмежена етичність людини, сліпі плями психіки та автоматичність власних інтересів, показали, що значна частина неетичної поведінки на роботі не обов'язково є свідомим вибором людини [6]. Це необхідно усвідомлювати, щоб керувати етичною поведінкою персоналу бізнес-організації, формувати етичне лідерство.

Реалізація людиною етичних принципів, як це відомо із досліджень, на практиці охоплює два основних кроки. *Перший полягає в розумінні внутрішньої динаміки морального вибору, а другий – у створенні норм, які скеровують етичні дії*. Люди врівноважують свій моральний вибір, постійно порівнюючи своє нинішнє моральне самосприйняття із власними моральними орієнтирами.

Політика бізнес-організації може впливати на внутрішню динаміку здійснення морального вибору й спонукати людей слідувати за своїм моральним компасом двома способами [7, с. 5-6]:

- через підвищення морального орієнтира шляхом спонукання людей порівнювати свої дії із вищими внутрішніми стандартами;

- через підкреслення морального орієнтира (наприклад, через спонукання до роздумів щодо етичних наслідків певних дій).

Другий крок на шляху до вдосконалення етичної практики полягає в розумінні контексту, у якому приймають рішення [7, с. 7]. Рішення часто обумовлюються соціальними мотивами: лояльність, створення довіри, вдячність, взаємність, бажання виглядати етично в очах інших тощо. Ця мотивація може працювати як на користь, так і на шкоду етичним рішенням. Зменшити неетичну поведінку можуть *механізми прозорості та підзвітності, створені в бізнес-організації*.

Важливими для будування етичного клімату в бізнес-організації є дослідження впливу *індивідуальних факторів особистості* на прийняття е(не)етичних рішень в організації: *когнітивних та афективних процесів; індивідуальних відмінностей; процесів на основі ідентичності*.

Поле поведінкової етики розглядає особистість — так само, як і поле поведінкової економіки — як податливу змінну, і таким чином представляє новий погляд на зв'язок між поведінкою та інтерналізованими цінностями.

Дані досліджень поведінкової етики підтверджують важливість для морального вибору соціальних норм та ідентичностей [7, с.7]. Тому, на думку західних фахівців, в бізнес-організаціях важливо запровадити етичну ідентичність. Задля пропагування етичної поведінки як соціальної норми можна використовувати: кодекс етики чи кодекс поведінки організації; поведінкові моделі етичних лідерів, *ціннісні програми*.

Важливим компонентом формування організації з глибшими етичними засадами є виявлення таких організацій, які домагаються певного успіху в етичному плані [7, с.7].

Актуальними напрямками досліджень поведінкової бізнес-етики є розробка конкретних заходів, поведінкових втручань (наприклад, підштовхувань, комунікаційних стратегій, ціннісних програм, системи винагород) для покращення етичних результатів в діяльності бізнес-організації.

З цього приводу доцільно розглядати сучасний міжнародний досвід антикорупційних практик регулювання бізнесу. Адже саме корупційні практики є найбільш поширеним видом економічної злочинності, що досить негативно впливає на діяльність бізнес-організацій, знижуючи їх довгострокову конкурентоспроможність.

У минулому основним механізмом боротьби з корупцією в приватному секторі були підходи на основі дотримання правових норм, а також практика впровадження компаніями власних програм з антикорупційної етики та комплаєнсу.

Але перші програми комплаєнсу, як правило, не давали очікуваних результатів, оскільки компанії зосереджувались на формальному підході введення кодексів поведінки та впровадження внутрішніх правил і процедур, і не оцінювали результати цих процесів та їхній вплив на забезпечення етичної поведінки всередині компанії.

Тому поряд із впровадженням програм правового комплаєнсу, науковці стали пропонувати до впровадження в організаціях підходів, що *передбачають зміну поведінки внаслідок ціннісних програм*, призводять до ширшої обізнаності працівників в етичній сфері, та їх активного залучення до забезпечення в організації реальної етичної культури.

Ціннісні програми ґрунтуються на припущенні про те, що працівники асоціюють себе з будь-якими цінностями – просоціальними чи антисоціальними, які існують в компанії, і засвоюють їх так, ніби вони є їхніми власними цінностями [8, с. 19]. Тобто вони базуються саме на методологічному підґрунті поведінкової етики бізнесу.

Результати досліджень та практичний досвід свідчать: ціннісні моделі є не лише так само (або більшою мірою) ефективними, як і традиційні моделі на основі примусу; вони є набагато кращим стимулом добровільно дотримуватися правил; вони зменшують проблеми та витрати, що асоціюються зі створенням і підтриманням ефективних механізмів стеження, необхідних для моделей на основі покарання [8, с. 19].

Отже, поведінкову етику бізнесу можна визначити, як науковий напрям у сфері соціально-поведінкових наук, який експериментальним шляхом досліджує фактори та процеси, що впливають на прийняття етичних чи неетичних рішень в бізнес-організації, використовуючи знання соціальної психології та традиційного менеджменту.

Роль поведінкової етики у вирішенні етичних проблем в бізнесі полягає у впровадженні психологічного підходу, який досліджує роль когнітивних, афективних та мотиваційних процесів, щоб пояснити «як», «коли» та «чому» людина поводить себе неетично [6].

Цей підхід дозволяє ідентифікувати відхилення від дій та рішень на основі прогнозів раціонального типу, пояснити, чому ці відхилення відбуваються, та розробити ефективніші заходи профілактики етичних порушень в бізнесі та заходи політики втручання. Його доцільно використовувати у будь-якій сучасній бізнес-організації задля зменшення ризику неетичних дій працівників та запобігання різних видів економічної злочинності. Застосування поведінкової етики в бізнесі допомагає сучасним управлінцям у вирішенні головної дилеми між отриманням або зростанням особистої вигоди та дотриманням норм етики та соціальної відповідальності в своїх діях. Все це позитивно впливатиме на довгострокову конкурентоспроможність бізнес-організацій.

Список використаних джерел

1. PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey 2018. Pulling fraud out of the shadows [Electronic resource]. URL:<https://www.pwc.com/gx/en/newsroom/docs/pwc-global-economic-crime-survey-report.pdf>
2. UK businesses should focus more on tackling internal fraud [Electronic resource]. URL: <https://www.consultancy.uk/news/22853/uk-businesses-must-focus-on-internal-fraud#:~:text=According%20to%20a%20new%20global,get%20worse%20in%20coming%20times.>
3. PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey 2022 [Electronic resource]. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/forensics/gecsm-2022/pdf/PwC%E2%80%99s-Global-Economic-Crime-and-Fraud-Survey-2022.pdf>
4. Current fraud statistics [Electronic resource]. URL: <https://businessfraudprevention.org/fraud-statistics/>
5. Behavioral Ethics: Encyclopedia, Science News & Research Reviews [Electronic resource]. URL: <https://academic-accelerator.com/encyclopedia/behavioral-ethics>
6. [David De Cremer, Wim Vandekerckhove](#) (2016) Managing unethical behavior in organizations: The need for a behavioral business ethics approach [Electronic resource]. URL: https://www.researchgate.net/publication/301575304_Managing_unethical_behavior_in_organizations_The_need_for_a_behavioral_business_ethics_approach
7. Освіта заради справедливості. Серія університетських модулів. Добросесність та етика. Модуль 8. Поведінкова етика [Electronic resource]. URL: https://www.unodc.org/documents/e4j/IntegrityEthics/E4J_Integrity_and_Ethics_Module_8_final_UKR.pdf
8. Навчальні інструменти для викладачів і фахівців. Серія модулів УНЗ ООН з протидії корупції. Модуль 5. Корупція в приватному секторі [Electronic resource]. URL: https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/ukrainian/UA_Anti-Corruption_Module_5_Private_Sector_Corruption.pdf

УДК:339.94

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ У ПЕРІОД ВІЙНИ

Новік І.О.

**кандидат економічних наук, доцент,
Корабельникова С.М., студентка,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
Харків, Україна**

Війна, яка почалась в лютому цього року назавжди змінила хід подій не тільки в Україні, але в цілому світі. Руйнування, які були завдані та завдаються Україні потрібно буде відновлювати не один рік, проте

незважаючи на війну український бізнес продовжує працювати забезпечуючи українців роботою та державу податками. Зовнішньоекономічна діяльність є одним із найбільш значущих складових економіки України, адже при експорті крана отримує притік валюти, а при імпорті сплачені мита йдуть в державних бюджет. Саме тому дослідження шляхів покращення експортно-імпортних операцій в період війни в Україні є актуальною темою для написання.

Мета роботи полягає у дослідженні основних шляхів покращення експортно-імпортних операцій в період війни в Україні.

Перш ніж визначити основні шляхи щодо покращення експортно-імпортної діяльності пропонуємо здійснити аналіз міжнародної торгівлі України та визначити її ключових партнерів.

Отож, динаміка експорту та імпорту Україні за останні вісім років наведена на рисунку 1.

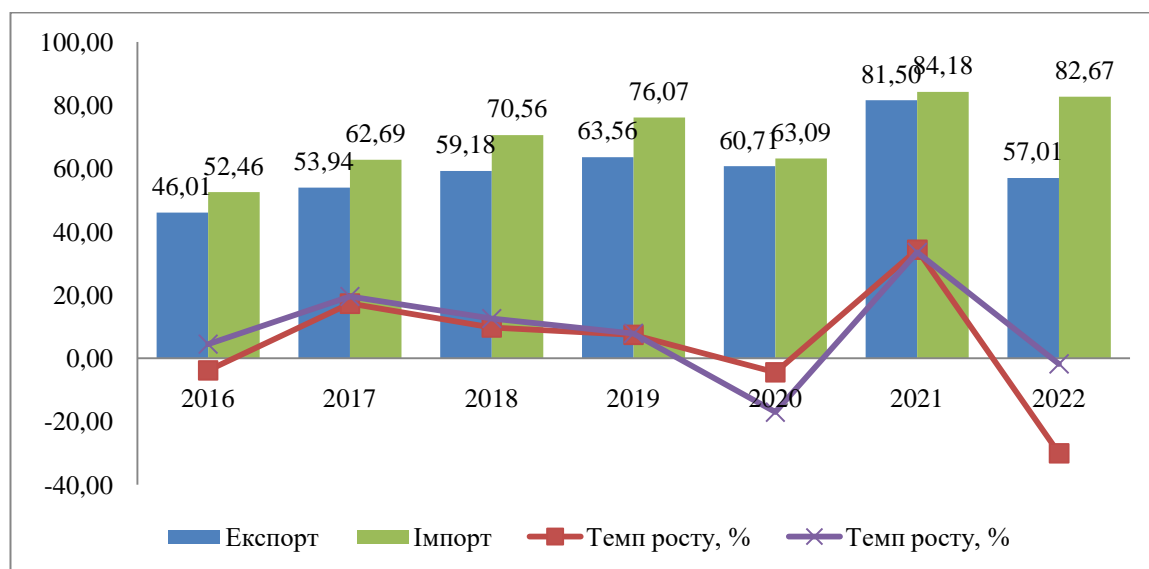

Рисунок 1 – Аналіз динаміки експорту та імпорту товарів та послуг України за період 2016-2022рр, млрд. дол. США [1]

На даному ринку видно, як російська агресія впливала на міжнародну діяльність України. В 2014-2015рр через нестабільну ситуацію на Сході України відбулось зменшення експорту та імпорту. В 2022 році через оголошення війни та напад росії на Україну відбулось зменшення експорту на 30,06% та імпорту на 1,79%. Саме 2022 рік став переломним як в історії нашої країни так і в структурі торговельних партнерів. Починаючи з 2022 року Україна остаточно стала на проєвропейських напрям на сфокусувалась на зміцненні торговельних відносин з країнами ЄС та Західними партнерами.

Отож, пропонуємо проаналізувати структуру основних торговельних партнерів України за період 2021-2022рр (рис. 2).

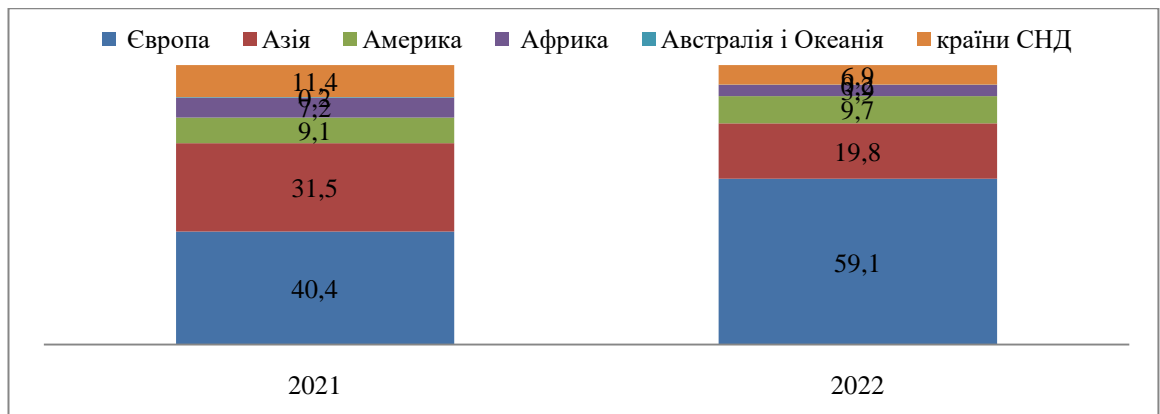

Рисунок 2 – Структура експорту України за регіонами за період 2021-2022рр, [2]

Отже, як видно з рисунка 2, частка країн СНД (насамперед росії, адже вона була одним із найбільших торгових партнерів України серед країн СНД) в 2022 році зменшилась на 4,48%, в той час як частка країн Європи виросла на 18,75%. Також можна побачити зменшення частки країн Азії на 11,63% через блокування росією порту в Одесі та обмеження руху кораблів. Саме 2022 рік став роком повної зміни торговельних партнерів України та остаточної орієнтації на країни ЄС.

Для того, щоб економіка нашої держави якомога менше постраждала від війни український уряд зробив ряд дій, які повинні призвести до позитивних наслідків. Урядові дії збігаються з нашими пропозиціями по відновленню української економіки та бізнесу і графічно зображені на рисунку 3.

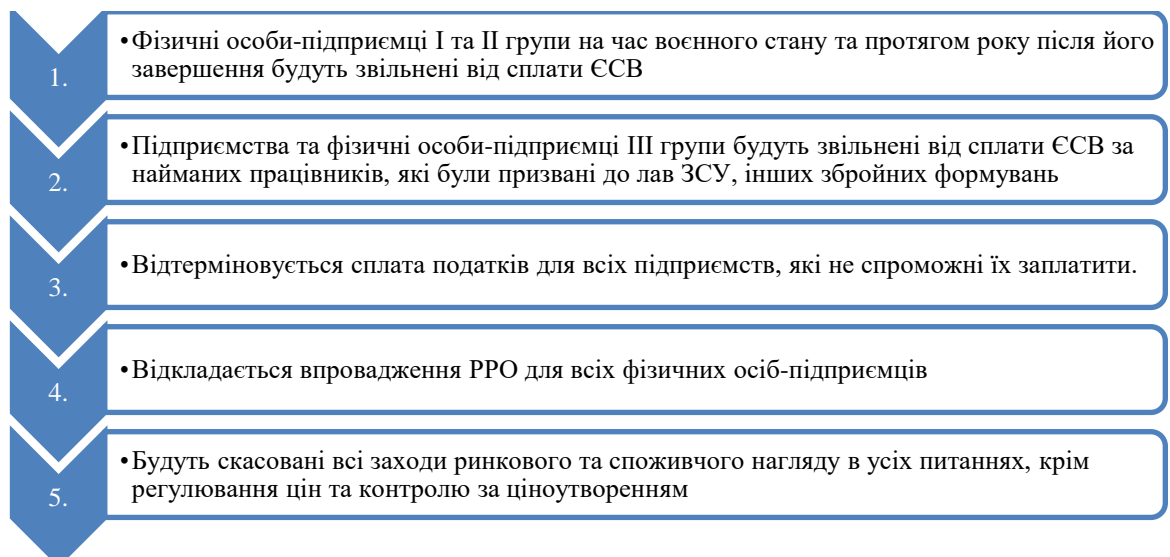

Рисунок 3 – Урядова підтримка розвитку економіки України на час війни [3]

Дані кроки зі сторони українського уряду повинні сприяти подальшому розвитку міжнародного бізнесу в Україні та забезпечити українські компанії, що попри те, що війна в Україні триває потрібно допомагати відновлювати

економіки та продовжувати сіяти та обробляти землю.

Також для підтримки України та розвитку експортно-імпорتنих операцій у воєнний час були зроблені важливі кроки зі сторони Західних партнерів, а саме ЄС. У червні 2022 року ЄС скасував антидемпінгові мита та тарифні квоти на українські товари. Це був тимчасовий захід, запроваджений терміном на рік. Багато компаній скористалися вікном можливостей: деякі розширили свій експорт, інші вперше відкрили для себе європейський ринок. Також було скасовано мито та збори на українські товари, а також введено «митний безвіз» та «транспортний безвіз», що прискорило транспортування товарів до ЄС, Молдови та інших країн за рахунок скасування дозволів на транспортування та спрощення декларування товарів, підтримка українського експорту та створення основи для зростання у наступні періоди.

Велике значення мала ініціатива «Дороги солідарності», запущена Європейською комісією у травні 2022 року з метою створення альтернативних маршрутів експорту української сільськогосподарської продукції та імпорту товарів першої потреби в умовах блокади морських портів. Сьогодні це також єдиний спосіб експорту інших товарів [3].

Наразі в рамках Ініціативи успішно працюють дві логістичні платформи, у тому числі: «Пошук бізнес-партнерів ЄС-Україна» та «Зернові маршрути», які сприяють встановленню контактів щодо ланцюжка постачання та вирішують проблеми транспортного дефіциту. При цьому оперативні питання Ініціативи вирішуються через низку комунікаційних майданчиків, як-от тристоронні консультації між Європейською комісією, Польщею та Румунією, а також українсько-румунська митна робоча група, створена за сприяння Консульської Місії Європейського Союзу..

Розвиток та переформатування деяких пунктів пропуску на кордоні з Польщею мало важливе значення для нової форми експортно-імпорتنих перевезень. Не менш важливе значення для налагодження експортно-імпорتنих потоків у роки війни має збільшення пропускної спроможності залізничних вузлів уздовж усього кордону, що досягалося, у тому числі, за рахунок розвитку підприємствами перевалочних комплексів та швидкого збільшення обсягів виробництва. візків для переміщення вагонів із широкою на вузьку колію ВАТ "Українські залізниці".

Завдяки реалізації цих заходів Ініціативи «Дороги солідарності» Україні вдалося збільшити кількість та пропускну спроможність існуючих експортно-імпорتنих воріт, а саме 20 автомобільних та 13 залізничних пунктів пропуску, а також 3 реабілітовані дунайські порти, а 3 чорноморських порти були розблоковані відповідно до зернової ініціативи [4]

Завдяки цим заходам вдалося запобігти значному падінню торгівлі між Україною та ЄС та створити основу для подальшого зростання.

З серпня 2022 року Чорноморська зернова ініціатива [5] за посередництвом ООН дозволила збільшити експорт зерна морськими маршрутами та домоглася відкриття порту в Одесі. За даними Міністерства сільськогосподарства України, загальний український експорт зернових,

олійних культур та супутніх товарів у вересні 2022 року досяг 6,6 млн тонн, підтверджуючи тенденцію до зростання після 4,3 млн тонн у серпні, 2,8 млн тонн у липні, 2,5 млн тонн у червні, 2 млн тонн у травні та 1,3 млн тонн у квітні. Для України експорт аграрної продукції є важливою статтею надходжень до державного бюджету та стратегічною галуззю, частка експорту якої в 2022 становила 53% [1]. Отож наші державі необхідно стимулювати вітчизняних аграріїв до збільшення своїх обсяг та підтримувати розвиток експорту агропродукції. Для покращення та стабілізації торговельних відносин України з ЄС необхідно вжити низку заходів. За основу можуть послужити рекомендації Паризької доповіді №1 (рис. 4).

реалізувати існуючі можливості Угоди про асоціацію ЄС-Україна, до прикладу укладення Угоди про оцінку відповідності та приймання промислової продукції та взаємне визнання харчової еквівалентності. Угода про асоціацію також передбачає укладання спеціальних транспортних угод, які мають дозволити замінити тимчасову угоду воєнного часу про автомобільний транспорт довгостроковою угодою, яка відкриє українським перевізникам доступ на ринок ЄС

приєднатися до останніх галузевих ініціатив ЄС. Наприклад, наша країна зацікавлена у приєднанні до Єдиного цифрового ринку ЄС та участі у реалізації Зеленого курсу ЄС

укласти подальші угоди про вільну торгівлю з акцентом на країни, з якими ЄС має угоди про вільну торгівлю або веде переговори. До них можуть належати Марокко, Туніс та Алжир. Іншими потенційно перспективними партнерами ЗВТ є Південна Корея, Індія та Індонезія

завершити фундаментальні реформи, пов'язані з верховенством закону та захистом прав власності

запровадити нові схеми страхування ризиків. В очікуванні післявоєнної напруженості або ризику подальшої напруженості буде потрібний багатосторонній донорський фонд для покриття неекономічних ризиків для іноземних інвесторів

розвивати інфраструктуру забезпечення якості, включаючи відновлення лабораторій та інших спеціалізованих об'єктів, що постраждали внаслідок повномасштабної війни, створення нових об'єктів та підвищення потенціалу українських державних службовців у галузях, пов'язаних із контролем якості

покращити транспортно-логістичні зв'язки між Україною та ЄС усіма видами транспорту. Для цього потрібний розвиток інтермодальних транспортних вузлів в Україні

Рисунок 4 – Рекомендації щодо покращення зовнішньоторговельних відносин між Україною та ЄС в умовах війни [6]

Від себе хочеться додати, що немало важливим є скасування імпорتنих в'їзних мит на певні товари, що дозволить українським підприємствам зекономити на сплаті митних платежів та використати ці кошти для підтримки своїх людей та економіки в цілому. На нашу думку урядом України як ніколи були прийняті правильні рішення та дії, які призведуть до швидкого відновлення економіки та підвищення ефективності експорт-імпортової діяльності.

Нами були визначені шляхи покращення експортно-імпортової операції України під час війни та визначено, що попри величезні втрати українських бізнес продовжує працювати, та доводить що народ України є незламним в усьому. Щодо перспективи розвитку зовнішньоторговельної діяльності нашої країни та особливу увагу слід приділити цифровій трансформації зовнішньоторговельного сектору України. Прикладами успішного використання цифрових технологій для вдосконалення торгової політики та накопичення даних в Україні є Єдине вікно для міжнародної торгівлі та запровадження статусу уповноваженого економічного оператора. Механізм «єдиного вікна» забезпечує якісний контроль за дотриманням компаніями вимог законодавства, оперативний обмін інформацією між митницею, компаніями та державними органами, боротьбу з корупцією та спрощення зовнішньоекономічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Статистика зовнішнього сектору України (2022) URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення 08.09.2023)
2. Денис Шмигаль: Уряд сформував пакет рішень, які мають підтримати український бізнес під час війни URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-uryad-sformuvav-paket-rishen-yaki-mayut-pidtrimati-ukrayinskij-biznes-pid-chas-vijni> (дата звернення 09.09.2023)
3. Solidarity Lanes Action Plan (2022) URL: https://transport.ec.europa.eu/news/european-commission-establish-solidarity-lanes-help-ukraine-export-agricultural-goods-2022-05-12_en (дата звернення 09.09.2023)
4. The Solidarity Roads Initiative is a tool for Ukraine's practical integration into the EU – discussion results. 2023. Europe without barriers. <https://europewb.org.ua/initsiatyva-shlyahy-solidarnosti-ye-instrumentom-praktychnoyi-integratsiyi-ukrayiny-v-yes-rezultaty-dyskusiyi> (дата звернення 09.09.2023)
5. Black Sea Grain Initiative (2022) URL: <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative> (дата звернення 10.09.2023)
6. Городніченко Ю, Ілона Сологую, Ведер Ді Мауро (2022) Відбудова України: принципи та політики. Париж: Центр досліджень економічної політики, 2022, 506 с. https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf (дата звернення 10.09.2023)

УДК:339.9

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Потьомкіна А.Л.

**бухгалтер ТОВ «Власта КП»,
Одеса, Україна**

На сучасному етапі розвитку і реформування економіки країни [1] велике значення має багато факторів, одним з них є правильне формування фінансових результатів та у подальшому складання (на їх основі) та подання фінансової звітності до державних органів управління. Тому що від правильно сформованої звітності залежить те, наскільки правильно підприємство перерахує податки до бюджету, які поповнюють нашу казну, що опосередковано впливає на інвестиційну привабливість [2] країни. А це є невід'ємним фактором при реформуванні національної економіки.

Саме тому вважаємо доцільним навести недоліки [3], які зустрічаються при формуванні фінансових результатів та складанні фінансової звітності на підприємствах та навести деякі шляхи вдосконалення, щодо складання фінансової звітності.

Серед основних проблем, що відносяться до методичних аспектів складання фінансової звітності, які найчастіше зустрічаються на підприємствах та які виділяють вчені у своїх роботах, відносять:

- організацію облікової політики;
- організацію складання звітності, реалізація якісних характеристик фінансової інформації (достовірність, суттєвість, релевантність) і втілення галузевих особливостей. Насамперед розглянемо проблему пов'язану із обліковою політикою та вкажемо декілька напрямів вдосконалення стосовно функціонуючого підприємства.

В цілому накази про облікову політику на вітчизняних підприємствах містять ряд типових помилок, частина з яких пов'язана з недосконалістю чинного законодавства та тим, що воно часто змінюється і не всі працівники встигають спостерігати за змінами у ньому.

Найбільш суттєвими недоліками актів, що регламентують облікову політику підприємства, є:

- 1) поверхневе розкриття сутності і методики застосування окремих елементів облікової політики;
- 2) суперечливість окремих елементів облікової політики принципам обачності, історичної (фактичної) собівартості, нарахування та відповідності доходів і витрат;
- 3) відсутність жорстких вимог щодо строків, порядку формування та внесення змін в облікову політику підприємства.

Для удосконалення перелічених недоліків стосовно облікової політики можна досягнути за рахунок:

- 1) узгодженості вимог окремих нормативних документів між собою, а також розробки державою типової форми «наказу про облікову політику» із обґрунтуванням переліку статей, що мають розкриватися у ньому;
- 2) більш докладного розкриття в нормативних документах сутності, особливостей застосування, переваг та недоліків окремих елементів облікової політики;
- 3) встановлення чітких вимог щодо строків і порядку внесення змін до наказу про облікову політику тощо.

Список використаних джерел

1. Potemkin L.N. Systems of motivation of growth of parameters of optimality of production and combined motivation of personnel of food enterprises. The driving force of science and trends in its development: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference, July 14, 2023. Coventry, United Kingdom: European Scientific Platform. p. 12-17 URL: www.previous.scientia.report
2. Потьомкін Л.М., Потьомкін М.Л. Розвиток сучасних підходів до підвищення рівня конкурентоспроможності переробних підприємств і матеріальної мотивації персоналу. Концептуальні підходи та механізми стимулювання розвитку соціально-економічних систем та суб'єктів ринку: монографія – Херсон: ХНТУ, 2023р., с.332-355
3. Потьомкін Л.М., Потьомкін М.Л. Розвиток і удосконалення механізмів підвищення фінансово-економічного рівня та конкурентоспроможності переробних підприємств. Збірник матеріалів XXXV International Scientific and Practical Conference «Science, development and the latest development trends», 06-09 September 2022, Paris, France p.98-108

УДК 338.1:658.531

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ТА СПОСОБИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОГО СТАНУ

Потьомкін М. Л.,

**Аспірант Херсонського національного технічного університету,
Одеський обласний Клініко-медичний центр,
Одеса, Україна**

Процес підвищення фінансово-економічного рівня функціонування переробних підприємств, в першу чергу, обумовлений їх конкурентоспроможністю. Розвиток і вдосконалення цієї домінанти визначається рівнем якості і доставки готової продукції [1].

Найважливіше значення в цілях подолання стагнації аналізованих підприємств має моделювання (планування) реальної роботи по підвищенню якості продукції і праці найманого персоналу [2]. Процес фінансово-економічного моделювання повинен строго орієнтувати персонал підприємства (в першу чергу керівників різних рівнів) на обов'язкове

підвищення ефективності виробництва, накопиченню і раціональному використанню власного прибутку.

Підприємство необхідно відносити до конкурентоздатних, якщо воно відповідає двом принципам:

1) постійне підвищення системних показників, що характеризують конкурентоспроможність підприємства в порівнянні з відповідним періодом минулого року;

2) фінансово-економічні показники, що характеризують конкурентоспроможність окремого підприємства повинні перевищувати середньогалузеві.

В процесі вдосконалення фінансово-економічних механізмів підприємств [3], що впливають на конкурентоспроможність, необхідно факторну сукупність розрізняти за характером її впливу на:

1) внутрішні (виробничо-господарські) чинники;

2) зовнішні (опосередковані) чинники.

З урахуванням цієї класифікації необхідно формувати параметрну модель конкурентоспроможності підприємства, а також його виробничих і структурних підрозділів. Особливе місце в цьому процесі займає проблема виробництва високоякісної продукції і фінансово-економічної стійкості підприємства.

В умовах досягнення цих диференційованих цілей важливо дотримуватися стабілізаційних пропорцій. Під цим поняттям необхідно розуміти стабільний випуск продукції високого якісного рівня на основі сукупності економічних фінансових і технічних норм і нормативів. Причому для кожного тимчасового періоду функціонування підприємства необхідно формувати свої ринкові механізми. Вони повинні забезпечувати ефективне функціонування підприємства і поступові просування його в передові галузі.

Ефективність функціонування фінансово-економічного механізму переробного підприємства за рахунок підвищення його конкурентоспроможності визначається показником, що діє в часі. Причому його рівень не однаковий. У початковій фазі він вищий, потім - поступово знижується. З точки зору доцільності фінансових і матеріальних витрат необхідно абсолютно точно розрахувати період дії спеціальних заходів (ПД), з метою отримання максимального прибутку і, відповідно, підвищуючи конкурентоспроможності. Розрахунок необхідно вести таким чином:

$$ПД = \sum_{i \rightarrow \infty}^{n=1} (Q_{к.п.} \times P_{б} + \Delta Q_{р.п.} - P_{с.т.п.}) \times K_{д} \quad (1)$$

де: $Q_{к.п.}$ - об'єм конкурентоздатної продукції;

$P_{б}$ - балансовий прибуток, отриманий від реалізації конкурентоздатної продукції;

$\Delta Q_{р.п.}$ - приріст об'єму реалізації продукції, за рахунок підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства;

$P_{с.т.п.}$ - повна собівартість традиційної продукції;

K_d - дисконтний коефіцієнт, що характеризує річну ефективність заходів по підвищенню рівня конкурентоспроможності підприємства.

Як витікає з формули (1) фінансово-економічне положення конкурентоздатного підприємства визначається рівнем використання виробничої потужності ($Q_{к.п.}$), зусиллями із реалізації конкурентоздатної продукції (P_{σ}), фінансово-економічним статусом підприємства на ринку ($\Delta Q_{p.n.}$), впливом системних заходів по економії матеріальних витрат на виробництво і отриманню додаткового прибутку ($P_{c.m.n.}$), а також швидкістю отримання прибутку від підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства і випускається продукції. Важливим сприяючим чинником є об'єднання зусиль найбільш досвідчених керівників, фахівців і в україн обмежених випадках - виробничих робітниках.

Найважливішою вимогою до процесу підвищення конкурентоспроможності переробних підприємств необхідно рахувати не лише повну зворотність фінансових вкладень. Інвестори вимагають отримати прибуток і компенсаційні виплати, пов'язані з фінансовими втратами цінності вкладених коштів (у майбутньому періоді). Тобто грошові доходи від підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства повинні приносити інвесторові повне покриття його витрат.

Важливу роль в підвищенні рівня конкурентоспроможності придбаває індикативне довгострокове планування. Його фінансово-економічна суть повинна полягати в комплексному розвитку усіх врахованих і пропущених компонентів процесу підвищення конкурентоспроможності підприємства, з урахуванням досягнутого у базисному періоді рівня. Тільки такий підхід сприяє розвиненим підприємствам сформувати якісну сировинну базу і відповідні кількісні і якісні зміни робочого персоналу.

Фінансово-економічні параметри розвитку підприємства і відповідний напрям його розвитку в реаліях сучасної економічної ситуації повинні враховувати можливості зміни власної ринкової орієнтації, впровадження сучасних виробничих технологій, зміни постачальників сировини і інші численні чинники. Критерієм успішного функціонування по цих напрямках є можливість зниження ціни або підтримка її незмінного рівня на досить довгому тимчасовому періоді.

Перспективна комплексна оцінка конкурентоспроможності і попередній їй аналіз фінансово-економічного стану повинні базуватися на якісних чинниках:

1. Збільшення фізичного об'єму і реалізації продукції вищого рівня якості;
2. Питома вага реалізації високоякісної продукції в її загальному об'ємі;
3. Приріст прибутку за рахунок реалізації високоякісної продукції.

Визначення конкретного місця підприємства в переробній галузі необхідно здійснювати по мірі стабільності об'ємів реалізації (кількісний

чинник) і за різноманітністю конкретних видів продукції, що реалізуються, по напрямках конкурентоспроможності, а так само приросту чистого прибутку підприємства (якісні чинники).

Індикативне планування має бути спрямоване на створення новій продукції з поліпшеними якісними характеристиками і обліком можливості реалізації на нових збутових ринках. Зазвичай такий підхід повинен здійснюватися на основі впровадження нових цифрових виробничих технологій. Виникаючі непродуктивні втрати часу по реформуванню фінансово-економічного механізму функціонування підприємства необхідно негайно усувати. В зв'язку з цим головною метою індикативного планування є зміна господарської моделі на багатьох збиткових підприємствах для їх безпеки.

У випадках невідповідності двох параметровій системи, що складається з компонентів виконання повсякденних виробничих завдань і рішення перспективної задачі по підвищенню конкурентоспроможності підприємства необхідно вживати заходи, що коригують. До їх числа ми відносимо:

1) підвищення ефективності системного роз'яснення організаційної роботи, що проводиться, диференційовано по категоріях працівників :

- а) керівники вищого рівня;
- б) керівники середнього рівня і фахівці;
- в) виробничий персонал;
- г) обслуговуючий персонал.

2) обов'язкову організацію перепідготовки персоналу, у якого зміниться характер праці і виконувані функції, з можливим підключенням спеціалізованих організацій;

3) розробку і впровадження дієвої системи матеріальної мотивації збільшення об'ємів ВВП і прибутку підприємства;

4) забезпечення достовірності і повноти інформації про процес підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Ці чотири напрями є фундаментальною базою вироблюваних перетворень і природного небажання обмеженої кількості персоналу, які опираються сприймати необхідні зміни. Під базою ми розуміємо сукупність усіх видів позитивних і негативних потенціалів необхідних для здійснення ефективної роботи по підвищенню рівня конкурентоспроможності підприємства і його фінансово-економічного механізму.

Крім того необхідно виявити в процесі індикативного планування "вузькі" і "слабкі" місця у виробничо-технологічній організації і впровадити їх в практику виходячи з позицій безперервності, функціональних змін і інших організаційних принципів виробництва і праці.

Такий підхід гарантує почати ефективний процес індикативного планування підвищення конкурентоспроможності підприємства і його відповідного механізму, за яким необхідно здійснювати спостереження і контроль до його закінчення (рис. 1.).

Методи і способи підвищення конкурентоспроможності переробного підприємства повинні включати планово-індикативні рішення по впровадженню ефективних змін у виробничо-господарську діяльність. Вони характеризуються сукупністю послідовних змін, що відбуваються тривалий період часу. Вони підвищують інтенсивність і трудову віддачу найманого персоналу у разі системного поєднання з системою матеріальної мотивації, задіяного у вказаному процесі персоналу. Згодом необхідно провести організаційні дії, спрямовані на підвищення продуктивності руда робітників і підвищення рівня компетентності і обізнаності керівників середнього і нижчого рівнів, а так само відповідальних фахівців.

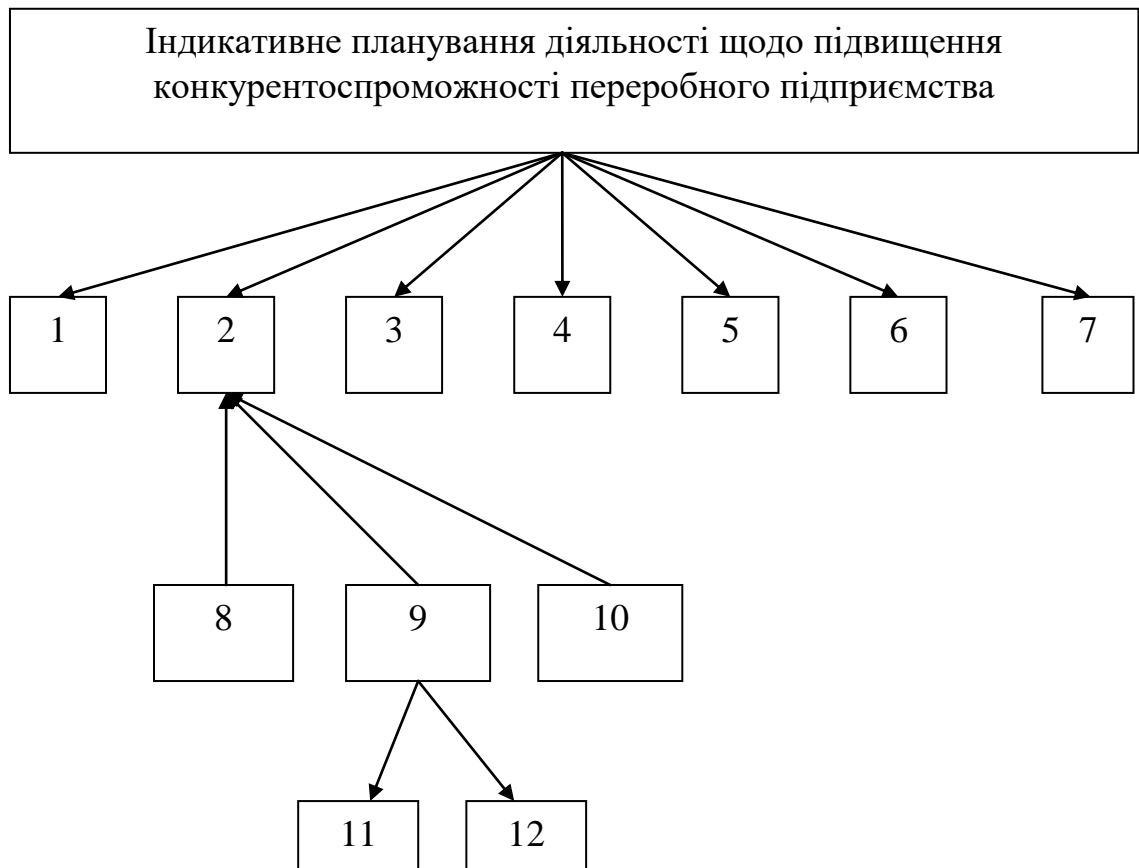

Рисунок. 1. – Структурно-логічна схема організаційного процесу по підвищенню рівня конкурентоспроможності переробного підприємства

Джерело: авторська розробка

- де: 1 - ліквідація негативних дій зовнішнього середовища;
 2 - проведення роз'яснювальної роботи про необхідність підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства;
 3 - організація роботи найманого персоналу по впровадженню у виробництво системних резервів по підвищенню рівня конкурентоспроможності підприємства;
 4 - підвищення рівня ефективності управлінської діяльності усіх керівників;

5 - підготовка, апробація і впровадження комплексної системи мотивації персоналу по підвищенню рівня конкурентоспроможності підприємства;

6 - розробка і впровадження заходів з комплексної підтримки діяльності у сфері конкурентоспроможності підприємства;

7 - дослідження додаткових джерел фінансування організаційної діяльності по підвищенню конкурентоспроможності підприємства.

8 - встановлення чітких термінів і контроль над впровадженням системних заходів по підвищенню конкурентоспроможності з боку найманого персоналу;

9 - зниження рівня негативного відношення до процесу підвищення конкурентоспроможності з боку найманого персоналу і підприємств - конкурентів;

10 - організація роботи по виявленню і впровадженню потенційних ресурсів підприємства;

11 - підготовка і підвищення кваліфікації економістів по процесу складання перспективних планів розвитку, підвищення конкурентоспроможності підприємства і його фінансово-економічного механізму;

12 - системний контроль над обов'язковим впровадженням розроблених (пункт 11) планів.

Проте такий підхід не повною мірою сприяє остаточному рішенню проблеми підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Остаточне вирішення питання з даної проблеми полягає в підборі групи висококваліфікованих фахівців (2-3 людини), які вільно можуть приймати складні і відповідальні рішення по підвищенню конкурентоспроможності, за рахунок усіх системних чинників, що роблять на неї вплив. Дієвість їх рішень може підвищити розроблений метод, що дістав назву - метод творення. Суть дії його на фінансово-економічний механізм підприємства полягає у встановленні рівня прибутковості чинників, що підвищують конкурентоспроможність підприємства, реальних термінів їх впровадження і відповідальних фахівців. Вони у своїй діяльності уважно стежать за сприяючими чинниками зовнішньої і внутрішньої сфери діяльності підприємства, а так само їх негативною дією.

У випадках необхідності впровадження швидких, невідкладних дій доцільно застосовувати термінові заходи, інакше - керуватися економічним методом індикативного планування. Перевагою цього підходу є забезпечення принципу урівноваження сприятливих і негативних чинників, що роблять вплив на рівень конкурентоспроможності підприємства. Особливо у випадках частого і постійного відхилення вищеназваних чинників від властивої їм середньої величини.

У край обмеженій кількості випадках для підвищення ефективності функціонування фінансово-економічного механізму необхідно застосовувати примусові заходи. Це негативне явище. Воно дає перевагу в незначному тимчасовому періоді. У нім необхідно негайно відреагувати на негативний

вплив зовнішнього і внутрішнього середовища. Вирішення гострої проблеми по підвищенню рівня конкурентоспроможності підприємства (за рахунок фінансово-економічного механізму) вимагає подолання негативної дії внутрішніх і зовнішніх чинників, які роблячи вплив на процес виробництва зменшує ефективність його функціонування.

Список використаних джерел

1. Шандова Н. В. Теоретичні аспекти забезпечення процесу розвитку підприємства. Концептуальні підходи та механізми стимулювання розвитку соціально-економічних систем та суб'єктів ринку; за ред. Н. В. Шандовой. Херсон, 2023. 362 с.

2. Потьомкін Л.М., Потьомкін М. Л. Systems of motivation of growth of parameters of optimality of production and combined motivation of personnel of food enterprises. Рухаюча сила науки та тенденції її розвитку: збірка наукових праць «SCIENTIA» з матеріалами IV Міжнародної науково-теоретичної конференції, 14 липня 2023 р. Ковентрі, Великобританія: Європейська наукова платформа. С.12-17

ISBN 979-8-88955-773-9 DOI 10.36074/scientia-14.07.2023 -mail: scientia@ukrlogos.in.ua | URL: www.previous.scientia.report

3. Боровік Л.В., Осадча Т. Ю. Підприємництво як основа стабілізації економіки у повоєнний час. Концептуальні підходи та механізми стимулювання розвитку соціально-економічних систем та суб'єктів ринку; за ред. Н. В. Шандовой. Херсон, 2023. 176 – 189 с.

СЕКЦІЯ 11. УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ У СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

УДК 65.01:656.2

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: СТРАТЕГІЧНИЙ АСПЕКТ

Корінь М.В., д.е.н., професор, професор кафедри економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом

Український державний університет залізничного транспорту

Романюк А.В., здобувач третього рівня вищої освіти

Український державний університет залізничного транспорту

Харків, Україна

Сучасний бізнес постійно змінюється, еволюціонує та трансформується завдяки розвитку новітніх цифрових технологій та нових бізнес-ідей. Цифрова трансформація - це процеси та стратегії, в яких використання цифрових технологій слугує для радикальної зміни способу функціонування бізнесу та обслуговування споживачів. Суть цифрової трансформації полягає у впровадженні та системному використанні цифрових рішень. Нові технології, такі як Інтернет речей, хмарні обчислення, штучний інтелект тощо, прискорюють процес датафікації, тобто створення цифрових сфер реального світу, інтенсифікують процес мережування, сприяючи таким чином персоналізації. Цифровізація постає як інструмент, який не лише забезпечує необхідний зв'язок між реальним і віртуальним світом, але й стає головним рушієм інновацій та змін, що впливають на всі сектори економіки [1].

Наразі процесами цифровізації охоплено всіх сфери економічної діяльності. Не є винятком і залізничний транспорт, який як одна із стратегічних галузей світової економічної системи завжди одним із перших впроваджує рішення науково-технічного прогресу.

Як продемонстрували останні роки підприємства залізничного транспорту України виступають не тільки системноформуючою галуззю, що сприяє безпечному, швидкому та ефективному переміщенню великих обсягів пасажирів і вантажів між економічними центрами країни, а й є одними із ключових інститутів, що підтримують безпеку країни, обслуговуючи потреби воєнного фронду. Варто вказати на те, що в усі часи керівництвом країни усвідомлювалася стратегічність залізничних послуг для економічного зростання нашої держави. Попри це потреби залізничного транспорту в оновленні інфраструктури, рухомого складу, засобів централізованого управління задовольнялися за залишковим принципом. Як результат, наразі підприємства залізничного транспорту не просто відстають від загальносвітових трендів цифровізації галузі, а ще більше занурюються в стан технологічної кризи, втрачаючи цінний для бюджетної складової країни

транзитний потенціал.

Загальнодержавний курс на цифрову перебудову всіх сфер економічної діяльності країни відкриє певні можливості і для цифрової трансформації підприємств залізничного транспорту задля підвищення надійності, безпеки та якості залізничних перевезень.

Важливість і стратегічність цифровізації підприємств залізничного транспорту обумовлюється також і тим, що цифрові технології - це не тільки можливості для підприємств галузі краще використовувати існуючу інфраструктуру та потужності аби задовольняти потреби в якісних транспортно-логістичних послугах. Інвестиції в цифрову залізницю також є одним із прогресивних механізмів створення високооплачуваних робочих місць, інструмент збалансування економіки і стимулювання конкурентоспроможності країни на глобальному рівні.

Як свідчить світовий досвід пріоритетними є наступні шляхи цифровізації підприємств залізничного транспорту:

- створення мережевої залізниці, яка використовує надійний зв'язок, забезпечуючи безпеку, ефективність та привабливість залізничних послуг;
- підвищення задоволеності клієнтів завдяки доданій вартості для пасажирів;
- підвищення пропускної здатності, надійності та ефективності залізниць за рахунок автоматизації процесів;
- підвищення конкурентоспроможності залізниці за рахунок оптимального використання даних.

Цифровізація підприємств залізничного транспорту означає не лише організаційні перетворення, але й комплексну перебудову структури та бізнес-процесів їх діяльності задля переформатування портфелю послуги, пов'язані з мобільністю, а також логістично-транспортних ланцюгів. Як доводить світова практика цифровий розвиток підприємств залізничного транспорту супроводжується кардинальним переосмислення відносин з клієнтами, перебудовою механізмів організації роботи та використання ресурсів. Важливим також є і постійний контакт з клієнтами, що вимагає розбудови потужних інтернет-хабів, надання точної інформації про місцезнаходження на телефоні та можливість отримувати оновлення в режимі реального часу. Має бути реалізовано інтегрований підхід до обслуговування клієнтів шляхом налагодження єдиної системи зв'язку з усіма учасниками транспортного процесу задля інформування в режимі реального часу відповідно до відкритих стандартів, щоб поліпшити досвід подорожей кінцевих користувачів і виконувати замовлення на доставку вантажів до пунктів призначення.

Ціль стратегії розвитку підприємств залізничного транспорту на основі системного впровадження технологій цифровізації полягатиме у переформатуванні бізнес-процесів підприємств галузі і формуванні цифрової системи транспортно-логістичного обслуговування задля підвищення якості і доступності послуг, забезпечення операційної ефективності і економічної стійкості на глобальному ринку залізничних перевезень.

Відповідно до цього, забезпечити переформатування бізнес-процесів підприємств галузі і формування цифрової системи транспортно-логістичного обслуговування можливо і необхідно шляхом системного впровадження таких цифрових рішень, як інтернет речей, хмарні обчислення, Big Data, VR та AR рішення, мобільний інтернет, технології blockchain, роботи і коботи. Їх використання дозволить запровадити новітні моделі управління бізнес-процесами на підприємства залізничного транспорту такі, як Інфраструктура 4.0, «розумний» рухомий склад, Логістика 4.0, вантаж як послуга (FaaS) / інтелектуальний вантаж, Станція 4.0, мобільний пасажир, «розумний» квиток, Сервіс 4.0 тощо.

Список використаних джерел

1. Kirdina O., Tokmakova I., Dmytriiev I., Korin M. Innovative development of the road and transport complex: problems and prospects. Kharkiv: PC TECHNOLOGY CENTER, 2023. – P. 109-124. URL: <http://monograph.com.ua/pctc/catalog/book/978-617-7319-71-8.ch7>

2. Токмакова І. В., Чередниченко О. Ю., Войтов І. М., Паламарчук Я. С. Цифрова трансформація залізничного транспорту як фактор його інноваційного розвитку. *Вісник економіки транспорту та промисловості*. 2019. № 68. С. 125-134.

УДК 330.3

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ

Білокопитова М.О.

**бакалавр міжнародних економічних відносин
Державного торговельно-економічного університету**

м. Київ, Україна

Лежетько В.Г.

**кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри світової економіки
Державного торговельно-економічного університету**

Київ, Україна

Вивчаючи поняття «інвестиційна привабливість», можна впевнено сказати, що її розвиток є однією з важливих частин процесу зростання економіки кожної країни, адже надходження інвестицій сприяє технічному прогресу та підвищує ефективність економічної діяльності на мікро- та макрорівнях.

Власне, сам термін "інвестиційна привабливість" використовується в сучасній літературі для визначення ефективності інвестування в той чи інший проект, доцільності виділення ресурсів та вибору між можливими варіантами його реалізації [1]. До науки державного управління поняття «інвестиційна привабливість» прийшла з прийняттям незалежності України та проголошенням курсу, спрямованого на побудову ринкового типу економіки. Відкритість та вільний доступ до ринків сформували можливість

інвестування до різних сфер економіки внутрішніми та зовнішніми інвесторами [2, с.232].

На інвестиційну привабливість будь-якої держави впливає чимало чинників. Загальний стан інвестиційної привабливості країни можна охарактеризувати станом її інвестиційного клімату, розвиненістю інвестиційної інфраструктури, спроможністю країни залучати інвестиційні ресурси та наявністю інших чинників, що мають вплив на процес формування інвестиційної прибутковості та на появу інвестиційних загроз. Отже, рівень інвестиційної привабливості визначає ефективність соціально-економічного розвитку економіки країни загалом [3, с.2].

Сучасні обставини суттєво ускладнили економіку України та призвели до значних негативних структурних змін. Повномасштабна війна, а також політична та економічна дестабілізація зумовили спад притоку інвестицій в країну (рис. 1), особливо через відсутність гарантій безпеки для інвесторів, значний ступінь ризику та нестабільності. У 2022 році довіра інвесторів до нашої України похитнулась, ПІІ впали на 5535 млн. дол. США [4].

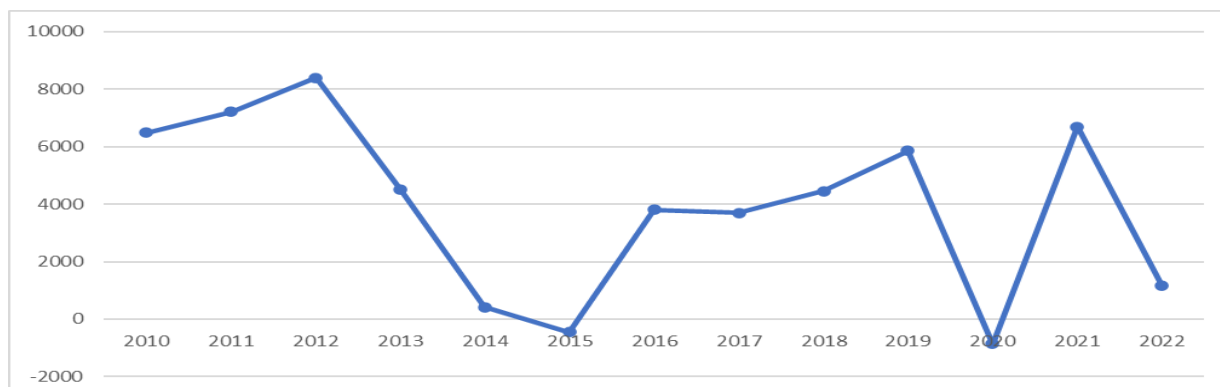

Рисунок 1. – Надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України з 2010 по 2022 рр..

Джерело: складено автором на основі [4].

На жаль, в нинішніх умовах Україна не в змозі самостійно забезпечити свій соціально-економічний розвиток за власні кошти і має потребу в залученні іноземного фінансування. Таким чином, створення високої інвестиційної привабливості є одним із пріоритетних державних завдань, від ефективності якого залежить забезпечення стабільності національної економіки та її майбутній соціально-економічний розвиток [5, 6].

Розглядаючи фактори, що сформували поточну інвестиційну привабливість в Україні, варто почати з інституціональних чинників. Перш за все, повномасштабна війна призвела до політичної нестабільності в Україні, що створює невизначеність серед інвесторів. В Україні також були спроби вдосконалити бізнес-законодавство, але нинішня ситуація призводить до збільшення можливостей для корупції та шахрайства, крім того, війна зумовила посилення державного втручання в економіку з метою забезпечення національної безпеки, що негативно впливає на бізнес-середовище. Що стосується інвестиційної політики держави, то український

уряд активно працює над залученням іноземних інвестицій через фіскальні стимули та спрощення регуляторних процедур. І звичайно, що менталітет і ставлення народу до влади впливає на сприйняття держави як не дуже надійного партнера для інвестицій, адже люди не мовчать про проблеми корупції [7].

Наступний чинник – економічний. Важливо зазначити, що стан економіки у воєнний час може змінюватися дуже швидко через вплив зовнішніх подій та геополітичних чинників. На даний момент війна призвела до спаду економічної активності, а саме зниження темпів зростання ВВП. Високий рівень інфляції та недостатній розвиток ринкової інфраструктури, а також невідпрацьований механізм страхування іноземних інвестицій створили несприятливі умови для активізації інвестиційної діяльності в країні. Зниження виробництва, втрата робочої сили та руйнування інфраструктури суттєво вплинули на економічний розвиток. Звичайно, війна негативно впливає на фондовий та фінансовий ринки. Інвестори реагують на нестабільність і ризики, які виникають в умовах війни, що призводить до падіння цін на акції та нестабільності ринку. Війна також вплинула на ринок праці, в тому числі на зміну заробітної плати та наявність робочої сили [7, 8].

На інвестиційну привабливість України під час війни також суттєво впливає низка соціально-психологічних чинників. По-перше, кваліфікаційний рівень робочої сили опинився під загрозою через значний відтік досвідчених працівників за кордон та втрату кваліфікації внаслідок обмежених можливостей для навчання та розвитку. Війна впливає на соціальний розвиток країни, призводячи до зниження рівня життя, зростання безробіття та зниження довіри до влади. Відчуження людей від політичних процесів і відсутність у них можливості впливати на державні рішення породжує нестабільність і непорозуміння між владою та населенням. Все це сприяє низькому рівню інвестиційної привабливості країни [8].

Не менш важливим чинником є інфраструктура. Україна є перспективною країною, оскільки її географічне розташування сприяє інвестиційним потокам завдяки близькості до Європи та Центральної Азії, а також сухопутним кордонам з 8 країнами. Тож країна дійсно має гарне геополітичне розміщення та володіє великою кількістю природних ресурсів, але, на жаль, транспортна інфраструктура, така як дороги, порти та залізниці на сході країни та аеропорти, які є дуже важливими для логістики та транспортування товарів, були обмежені та окуповані. Також протягом кількох місяців були проблеми з електроенергією.

Також на запитання «Чи продовжите ви інвестувати в Україну під час війни?» тільки 55% голосів Європейської Бізнес Асоціації було віддано за відповідь «Так». Чому не більше? Асоціація вбачає такі негативні чинники в інвестиціях в Україну, як війна, корупція, слабка судова система, зниження купівельної спроможності та логістичні виклики. Генеральні директори також зазначили серед найбільш негативних факторів проблеми тіньової економіки, пошкодженого майна, трудової міграції, валютних обмежень, цін на енергоносії, неефективної системи оподаткування, частих змін в

законодавстві, незрозумілої процедури мобілізації [9, 10].

На наступному рисунку 2 зображено то, як Європейська Бізнес Асоціація оцінила інвестиційний клімат в Україні. Майже 90% вважають, що на перше півріччя 2022 року інвестиційний клімат України не є сприятливим. Більше того, на запитання «Чи буде вигідно новим інвесторам вкладати кошти в Україну?» 57% голосів було віддано за відповідь «Ні», а 31% обрали «Важко відповісти».

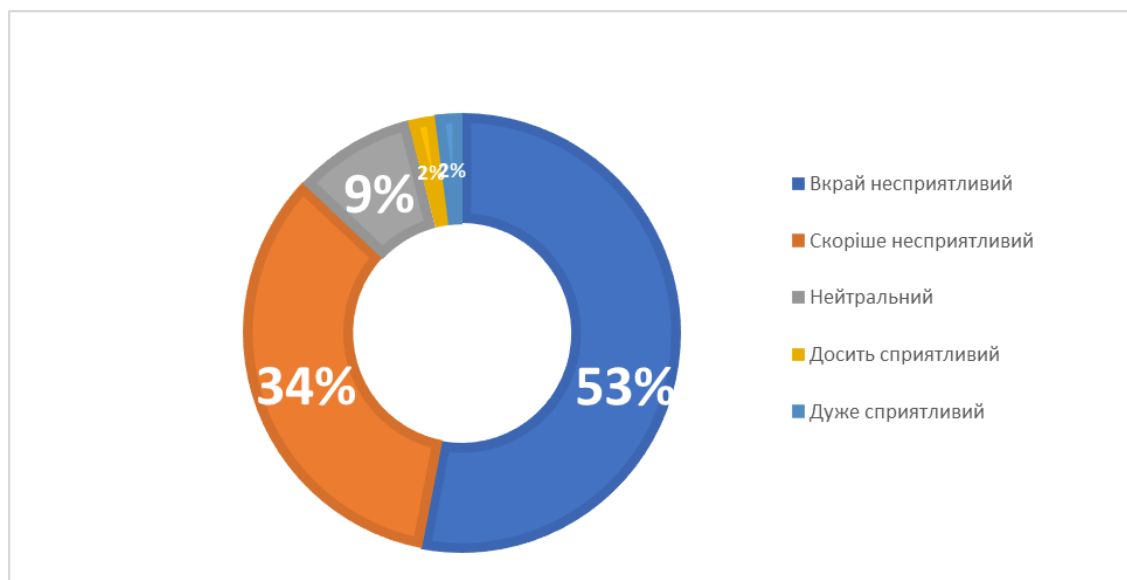

Рисунок 2. – Оцінка інвестиційного клімату України від Європейської Бізнес-Асоціації.

Джерело: [9,10].

Таким чином всі вище наведені факти свідчать про те, що на даний момент є дуже важливим проведення урядом України низки заходів, які будуть зосереджені на поліпшенні інвестиційної привабливості держави.

Тож розглянемо першочергові завдання, які можуть посприяти покращенню інвестиційної привабливості України:

Найперше завдання для залучення іноземних інвестицій - це страхові компанії зі спеціалізованими установами, що діють під юрисдикцією Світового банку. Це може допомогти покращити фінансово-економічну ситуацію в країні. Держава не може зупиняти економічний розвиток, оскільки це може призвести до дефолту. Вже у вересні 2022 року Міністерство економіки України та Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (MIGA) оголосили про майбутню співпрацю для покращення інвестиційного клімату, а уряд домовився з MIGA про запуск механізму страхування інвестицій під час військових дій [11, с.49].

Наступне завдання полягає в інтеграції країни. Дедалі більша інтенсивність інтеграції України до ЄС створює додаткові можливості для інвесторів, яким потрібен доступ до європейського ринку. До того ж, очікується, що відновлення України привабить сотні мільярдів доларів від урядів, міжнародних фінансових установ та приватного сектору [12]. Але

корупція, особливо в судовій системі, залишається проблемою, тому необхідно покращити політичну стабільність країни.

Іншою вагомою частиною для приваблення закордонних інвестицій є привабливе фіскальне законодавство. Державна політика має стати більш прозорою, стабільною, має відновитися довіра до судової системи, потрібно виправляти ситуацію з монополізацією ринків олігархами тощо [13]. Подолання цих системних проблем є вкрай необхідним і потребує вжиття конкретних і негайних заходів, інакше вони ще більше гальмуватимуть процес залучення міжнародних інвестицій в Україну.

Також важливо розглянути можливість партнерства з міжнародними фінансовими організаціями у воєнний час. Задля забезпечення економічної стабільності з міжнародними фінансовими організаціями можна укласти угоди, які будуть корисними для отримання фінансової підтримки та проведення реформ, а також співпрацювати з ними для встановлення порядку дій щодо відновлення та стабілізації економіки в умовах збройного конфлікту [14,с.5]. Крім того, варто розробляти програми та заходи для залучення іноземних інвесторів, створювати інструменти фінансової підтримки економіки, а також сприяти міжнародному співробітництву у сфері безпеки.

Крім того, лібералізація зовнішньої торгівлі та залучення іноземного капіталу є важливими інструментами розвитку міжнародного співробітництва та покращення інвестиційної привабливості України [15,с.92]. Усунення торговельних бар'єрів сприяє розвитку міжнародної торгівлі. Ці заходи здатні допомогти сформувати сприятливий інвестиційний клімат, посилити економічні зв'язки зі світовими лідерами та сприяти загальному економічному зростанню. Однак слід враховувати, що лібералізація повинна бути поєднана з дієвими заходами урядового контролю для запобігання негативних наслідків та забезпечення сталого економічного зростання.

Загалом, перспективи таких змін включають збільшення надходжень міжнародних інвестицій в Україну. На рисунку 1 узагальнено показано який мають вплив міжнародні інвестиції на економіку приймаючої країни.

Пропонується зробити наступні висновки. На даний момент Україна має дійсно поганий інвестиційний клімат. Країна може визначити систему розвитку інвестиційної привабливості такими шляхами: партнерство з міжнародними інституціями, інтеграція в ЄС, вдосконалення фіскального законодавства, партнерство з міжнародними фінансовими організаціями та лібералізація зовнішньої торгівлі. Це посприє сталому економічному зростанню та підвищенню якості життя населення.

Рисунок 3. – Вплив іноземних інвестицій.

Джерело: складено автором на основі [16].

Список використаних джерел

1. Ферлій В.В.. Сутність поняття «Інвестиційна привабливість підприємства» та його види. Ефективна економіка. 2010. №7.
2. Федоров Г. О. Інвестиційна діяльність в Україні: історико-правовий аналіз. Право і суспільство. 2019. № 4. ст.230-236.
3. Усов М. А.. Сутність інвестиційної привабливості, як напрям залучення інвестиційних ресурсів. Ефективна економіка. 2018. №8.
4. Мінфін: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/>
5. Юдіна. С. В., Пирогов С. О. Вплив іноземних інвестицій на економічний розвиток країни. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. №18. ст.152-157.
6. Стефанків О. М., Данилишин В. І. Інвестиційна привабливість економіки України. Ефективна економіка. 2014. №5.
7. Мошляк І. О. Інвестиційний клімат в Україні та напрями його покращення. Вчені записки Університету «КРОК». 2019. №2 (54).
8. Інтернет ресурс: [Фінансово-економічні наслідки війни](#)
9. Індекс інвестиційної привабливості України. Європейська бізнес асоціація.
10. Інтернет ресурс: <https://eba.com.ua/indeks-investytsijnoyi-pryvablyvosti-ukrayiny-vidnovyvsya-do-kovidnogo-znachennya/>
11. Тофан І.М. Проблематика залучення інвестицій та їх податкового

супроводу в Україні. Український економічний часопис. 2023. №1. ст.48-51.

12. Іноземний інтернет ресурс: <https://www.state.gov/reports/2023-investment-climate-statements/ukraine>

13. Інтернет ресурс: <https://voxukraine.org/derzhavna-polityka-maye-butyo-ostrivtsem-stabilnosti-vijna-ne-pryvid-rozganyaty-inflyatsiyu-chy-spustoshuvaty-byudzheth>

14. Різник Д. Інвестиційна діяльність в Україні після повномасштабного вторгнення в Україну. Економіка та суспільство. 2023. №48.

15. Розинська Н. М. Роль іноземних інвестицій у розвитку економіки України. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2023. № 1086.

16. Маркевич К. Л. Позиціонування прямих іноземних інвестицій у системі економічної безпеки України. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2014. № 3. Ст.91-104.

УДК:339.96

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ІННОВАЦІЙ НА ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

Новік І.О.

**кандидат економічних наук, доцент,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»**

Сахно А.С.

**бакалавр міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»**

Харків, Україна

Зв'язок інновацій і експортно-імпоротної діяльності підприємств є дуже важливим і може значно впливати на конкурентоспроможність та успіх підприємства на міжнародних ринках. Ось деякі ключові аспекти цього зв'язку:

1. Підвищення конкурентоспроможності. Інновації дозволяють підприємствам розробляти продукти та послуги, які виокремлюють їх на міжнародних ринках. Інноваційні рішення можуть бути новими технологіями, процесами, дизайном або стратегіями, що дозволяють підприємствам вирізнятися від конкурентів.

2. Розширення ринків. Інновації можуть допомогти підприємствам створювати продукти або послуги, які відповідають потребам різних географічних ринків. Це може сприяти розширенню експортних можливостей і здійсненню бізнесу на нових ринках.

3. Диференціація продукції. Інновації дозволяють підприємствам створювати унікальну продукцію або послуги, які важко копіювати конкурентам. Це робить їх більш цікавими для іноземних споживачів і може створити підставу для вивчення нових ринків.

4. Оптимізація виробництва та логістики. Інновації можуть поліпшити

ефективність виробництва та логістичні процеси, що дозволяє підприємствам зменшувати витрати та підвищувати якість своєї продукції. Це робить їх більш конкурентоспроможними на міжнародних ринках.

5. Залучення іноземних інвестицій. Інновації можуть бути привабливими для іноземних інвесторів, які бажають інвестувати в підприємства з перспективними технологіями та ринковим потенціалом.

6. Відповідність стандартам і вимогам. Інновації можуть допомогти підприємствам відповідати стандартам та вимогам іноземних ринків, що є важливим для отримання доступу до цих ринків і збереження репутації.

Зв'язок інновацій та експортно-імпоротної діяльності підприємств підкреслює важливість інноваційного підходу до розвитку бізнесу на міжнародних ринках. Інновації можуть бути ключовим фактором для успішної експансії та збільшення міжнародної присутності підприємств.

Основними зовнішніми ринками для експорту продукції, виробленої в Україні, є країни СНД (Молдова, Вірменія, Грузія, Узбекистан) та країни Європи (Німеччина, Італія, Польща, Великобританія, Кіпр, Словаччина, Латвія). Більшість підприємств експортують свою продукцію до країн СНД, і частина підприємств також займається експортом товарів на ринки багатьох країн, як ближнього, так і далекого зарубіжжя.

На ринках СНД половина підприємств (51%) знаходять партнерів завдяки особистим зв'язкам. Інші підприємства виходять на закордонні ринки завдяки участі у семінарах та виставках, через Інтернет, а також через бізнес-асоціації.

Аналіз продукції, яка експортується, показав, що більшість підприємств-експортерів (82,1%) експортують продукцію, яка також продається на внутрішньому ринку, і лише 35,7% виготовляють спеціальну адаптовану продукцію для експорту. При цьому більшість підприємств-експортерів продають готову продукцію за кордон, тоді як 14% експортують сировину, а 24% – напівфабрикати. Ця тенденція свідчить про те, що Україна на світовому ринку виступає не тільки як постачальник сировини.

Найбільший обсяг імпорту серед будівельних матеріалів припадає на вироби з пластмаси та гуми. Також спостерігається зростання імпорту покривельних матеріалів та матеріалів для підлоги, сходів та стель.[1]

У сегменті облицювальної цегли основна частина імпорту належить Польщі та Білорусі, це пояснюється більш низькою вартістю порівняно з німецькою продукцією. Попит на продукцію вищої якості із більшими вимогами та високими доходами задовольняється імпортом з Німеччини, Бельгії та Фінляндії.

Аналіз ринку імпорту будівельних матеріалів показує, що найбільш перспективним є імпорт наступних видів продукції: лінолеуми завширшки більше 2 метрів, з якісним кольоровим покриттям. В Україні щороку виробляється близько 3 мільйонів квадратних метрів лінолеуму на загальну суму в 2 мільйони гривень.

Україна має значний потенціал у виробництві будівельних матеріалів, але не може повністю забезпечити себе всіма видами таких матеріалів.

Останні роки відзначаються значним попитом на будівельні матеріали, що обумовлено значними фінансовими інвестиціями з боку різних бюджетів і власних коштів підприємств та населення. Серед факторів, що впливають на результати діяльності окремих підприємств галузі, варто відзначити зростання цін на енергоносії, що обмежує можливості підприємств у подальшому розвитку, модернізації, впровадженні нових виробничих систем та інжинірингових проєктів. [3]

Для пом'якшення негативного впливу зростання цін на газ у собівартості продукції підприємства значно збільшують інвестиції у нові технології за рахунок зменшення прибутку, щоб підвищити конкурентоспроможність продукції та зберегти ринки збуту. Також вживаються заходи для зниження енерговитрат, включаючи споживання газу.

Основними характерними рисами, які значно впливають на результати виробництва більшості підприємств, є відсутність системи оптового продажу продукції, що є одним з головних чинників, які створюють нестабільність роботи підприємств. Сезонність виконання будівельних підрядницьких контрактів призводить до сезонності використання виробничих потужностей підприємств у цій галузі економічної діяльності.

Держава завжди відігравала важливу роль у координації торговельних відносин та реалізації імпорту. Для досягнення цієї мети використовувалися інструменти тарифного та нетарифного регулювання. Ці засоби були чітким виявом близькості торговельних відносин між державами.

Якщо держава бажала розвивати відносини з певною країною, то застосовувалася політика вільної торгівлі, яка передбачала зняття обмежень на торгівлю. У разі потреби обмежити обсяги торгівлі, використовувався протекціонізм. Для контролю та регулювання імпорту існують різні методи оцінки ефективності, які включають визначення прибутковості імпорту порівняно з витратами на власне виробництво. [2]

Різке та кардинальне змінення торговельних пріоритетів призвело до загострення кризових явищ у країні та створило нестабільність в економічній ситуації. У сфері торгівлі Україна намагається одночасно переорієнтувати свій експорт та імпорт. Важливо відзначити, що переорієнтація імпорту відбувається швидше, ніж переорієнтація експорту. Це призводить до того, що обсяги імпорту перевищують обсяги експорту, що в свою чергу призводить до значного дефіциту платіжного балансу та високого рівня заборгованості, а також до залежності від кредитів зовнішніх інвесторів.

У сфері торгівлі Україна веде спроби одночасно переорієнтувати свої експортні та імпортні напрямки. Ці зміни в імпортних напрямках відбуваються швидше, ніж зміни в експорті, і, в результаті, обсяги імпорту перевищують обсяги експорту. Це призводить до виникнення значного дефіциту в платіжному балансі та високого рівня заборгованості, а також до залежності від зовнішніх інвесторів і кредитів. [4]

Перспективи розвитку імпортного комплексу України існують, проте все залежить від того, яким чином Україна скористається цими можливостями. У нашій країні виникає дилема між збільшенням обсягів

імпорту та впровадженням імпортозаміщення.

Збільшення імпорту лише погіршить ситуацію з дефіцитом платіжного балансу та збільшить обсяги державного зовнішнього боргу. Стратегія імпортозаміщення вже застосовувалася в Україні, але не завжди системно. Впровадження імпортозаміщення передбачає розвиток виробництва товарів, які раніше імпортувалися, що зменшує потребу в імпорті, зменшує дефіцит в платіжному балансі та обсяги зовнішнього державного боргу.

Інновації та експортно-імпортна діяльність є двома ключовими аспектами, які суттєво впливають на розвиток підприємств у сучасному світі. Спільний шлях цих явищ визначається взаємодією між технологічними та організаційними інноваціями, що забезпечують конкурентоспроможність підприємства на міжнародному ринку.

Інновації є ключовим чинником, який формує експортний потенціал підприємств. Розробка нових продуктів, вдосконалення технологій та впровадження управлінських інновацій дозволяють компаніям стати лідерами у своїй галузі. Новітні рішення забезпечують високу якість продукції, ефективність виробництва та здатність адаптуватися до змін у вимогах споживачів. Це, в свою чергу, привертає увагу іноземних ринків.

Однією з переваг інновацій є їхній потенціал створення унікальних продуктів або послуг, що робить підприємства більш конкурентоспроможними на міжнародному ринку. Інновації дозволяють підприємствам відкривати нові ринки, займати ніші та створювати імідж інноваційного бренду.

Висновки: експорт і імпорт стають ефективними інструментами розвитку завдяки впровадженню інновацій. Експорт дозволяє підприємствам отримати доступ до нових ринків, де їхні інноваційні вироби можуть зустріти попит і забезпечити стабільний ріст прибутковості. З іншого боку, імпорт інновацій з інших країн може збагатити внутрішній інноваційний потенціал підприємства та сприяти його конкурентоспроможності.

Успішна експортно-імпортна стратегія базується на постійному циклі інновацій, що включає в себе дослідження та розробку, впровадження нових технологій, а також взаємодію з партнерами та конкурентами на міжнародному рівні. Забезпечення стійкої конкурентоспроможності вимагає постійного аналізу ринкових тенденцій, сприяння інноваційним ініціативам та розвитку глобальної мережі співпраці.

Підсумовуючи можна сказати, що успішне поєднання інновацій та експортно-імпортної діяльності є стратегічно важливим для розвитку підприємств у глобальному бізнес-середовищі. Це не лише забезпечує стійкість індивідуальних компаній, але і сприяє економічному зростанню національних економік в цілому.

Список використаних джерел

1. Електронний ресурс: Експортна діяльність. Режим доступу: ІННОВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ | Підприємництво та інновації (ei-journal.in.ua)

2. Електронний ресурс: Імпорт та експорт в підприємстві. Режим доступу: 231767788.pdf (core.ac.uk)

3. Електронний ресурс: Підприємства та взаємодії . Режим доступу: core.ac.uk/download/pdf/324236829.pdf

4. Електронний ресурс: Торгівельні пріоритети України в бізнесі . Режим доступу: Фінансовий механізм управління експортно-імпоротною діяльністю інноваційних систем (Iprnu.ua)

УДК 330.322.54

**АКТИВІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ПІСЛЯ
ЗАКІНЧЕННЯ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ**

**Цибульська Е. І., к. е. н., доц., доцент кафедри економіки та права
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»**

**Лічман С. С., магістрант факультету «Бізнес-управління»
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»
Харків, Україна**

На сьогодні ми повинні розуміти, яку велику роль займають інвестиції в існуванні вітчизняної економіки, коли унаслідок повномасштабної війни в Україні станом на січень 2023 р., прямих збитків зазнали щонайменше 109 великих і середніх підприємств різних форм власності, а загальна сума збитків оцінюється в 13 млрд дол. [1]. За оцінкою експертів, 19 (17 %) приватних та державних підприємств з-поміж великих та середніх зруйновано повністю, ще 90 (83 %) пошкоджено частково. Унаслідок таких руйнацій, посилилися ризики для трудової діяльності, добробуту працездатного населення та членів їхніх родин. Згідно з офіційною статистикою, станом на 1 січня 2023 р., статус безробітного мали 186,5 тис. осіб за наявності 21,2 тис. одиниць вакансій. Відповідно, на одне вакантне місце претендувало майже дев'ять офіційно зареєстрованих шукачів роботи [2,3]. Притік інвестицій в країну допоможе відбудувати пошкоджену інфраструктуру, підприємства та буде сприяти створенню нових робочих місць. Іноземні інвестиції будуть сприятимуть передачі нових знань та технологій в українську економіку, покращенню менеджменту, підвищенню якості продукції та конкурентоспроможності. Тому активізація інвестиційної діяльності є досить актуальним завданням для українського уряду після закінчення воєнного конфлікту.

Високому притоку інвестицій в економіку України на сьогодні перешкоджають деякі фактори:

- повномасштабне вторгнення;
- політична нестабільність;
- високий рівень корупції у владних структурах;
- низький рівень довіри до владних структур.

Уряд повинен приділити особливу увагу політичній та економічній

стабільності, зниженню бюрократичних перешкод та спрощенню процедур заснування та ведення бізнесу. Чим більш сприятливий бізнес-клімат, тим більше іноземних інвесторів буде зацікавлено в розміщенні своїх інвестицій у країні. Звичайно, проблема залучення іноземного капіталу у вітчизняну економіку є важливим питанням практично для всіх урядів, а в ситуації під час війни і після війни ця проблема стоїть особливо гостро і залучення іноземного капіталу найбільш необхідно в умовах зниження економічного потенціалу і бюджетних доходів країни. Надходження до бюджету країни з основних секторів економіки. Багато країн цивілізованого світу заявили про свій намір брати участь у відновленні України та фінансуванні сектора національної економіки. В перші роки війни в Україні зросла підтримка з боку європейських країн. Це додає впевненості інвесторам, але в той же час залучення іноземного капіталу є одним з необхідних завдань для української влади, оскільки необхідна працююча модель вітчизняної економіки [4,5].

Економічне обґрунтування заходів, які можуть підвищити привабливість інвестицій в країну:

1. Покращення бізнес-клімату. Уряд повинен приділити особливу увагу політичній та економічній стабільності, зниженню бюрократичних перешкод та спрощенню процедур заснування та ведення бізнесу. Чим більш сприятливий бізнес-клімат, тим більше іноземних інвесторів буде зацікавлено в розміщенні своїх інвестицій у країні [6].

2. Підтримка інфраструктури. Інфраструктура має велике значення для розвитку бізнесу. Інвестиції у покращення транспортної, енергетичної, комунікаційної та соціальної інфраструктури можуть привернути більше інвесторів. Забезпечення якісної і зручної інфраструктури стимулює ефективність діяльності підприємств і зростання економіки в цілому.

3. Фінансова підтримка. Забезпечення доступу до фінансових ресурсів для підприємств є важливим для їх розвитку та залучення інвестицій. Розробка ефективних програм кредитування та стимулювання діяльності стартапів може підвищити інтерес інвесторів [6].

4. Розвиток знань та інновацій. Розробка продуктивної робочої сили та забезпечення доступу до передових технологій і наукових досліджень є важливим для економічного зростання. Інвестиції в освіту, науково-дослідні центри та інноваційні галузі можуть привернути інвесторів, зацікавлених у розвитку та використанні передових технологій [6].

5. Забезпечення прав інвесторів. Надання гарантій щодо захисту прав та інтересів інвесторів є важливим фактором для їхнього зацікавлення в розміщенні капіталу в країні.

Війна в Україні ще не закінчилася, але уряд країни здійснив ряд заходів щодо активізації інвестиційної діяльності в Україні. Так Міністерство економіки України підписало договір з найбільшою в світі інвестиційною компанією з управління активами BlackRock про надання послуг із супроводу Фонду розвитку України (UDF). Основна мета створення фонду – залучення приватного та публічного капіталу для реалізації масштабних бізнес-проектів в Україні [7]. Його ймовірний обсяг складатиме \$10 млрд [8].

Спеціалізований фонд для України має мобілізувати приватний капітал для відновлення економіки України. Механізм роботи фонду розкриває керуючий директор Black Rock М. Вирволл:

- Фонд надаватиме фінансування інвесторам та консультуватиме їх стосовно якісних проєктів в Україні;
- уряд України надаватиме широку підтримку та, можливо, буде міноритарним власником фонду;
- проєкт має орієнтуватися не лише на поствоєнне відновлення, а й на світові тренди, такі як кліматичні зміни. Це дасть можливість йому залучати кошти довгостроково та на постійній основі;
- Фонд координуватиметься з індустріальною політикою українського уряду, орієнтованою на певні перспективні галузі [8].

Робота Фонду розвитку України буде ґрунтуватися на програмах підтримки України від урядів країн та міжнародних фінансових інституцій. Приватний капітал доповнюватиме ці програми. Планується за допомогою приватного капіталу залучити на відновлення Української економіки до 2032 р. фінансові ресурси в обсязі 350 млрд. дол. В такі ключові сектори економіки, як енергетика, виробництво, інфраструктура, інформаційні технології [7]. Для залучення в українську економіку іноземних інвесторів вже створено унікальну електронну платформу Advantage Ukraine, на якій зібрано понад 500 інвестпроектів та можливостей у 10-ти галузях економіки. Кожен потенційний інвестор, зареєструвавшись на платформі, отримує вичерпну інформацію про можливості інвестування, конкретні проєкти та вигоди, які матиме від вкладання в економіку України [9].

Таким чином, інвестиції мають важливе значення в Україні на сучасному етапі, коли вітчизняна економіка досить сильно зруйнована. Інвестиції допоможуть відбудувати вітчизняну економіку та її інфраструктуру після закінчення воєнного конфлікту, залучити капітал для впровадження новітніх технологій, будуть сприяти розширенню існуючих бізнесів, створенню нових бізнес-структур, нових робочих місць, а це в свою чергу зменшить безробіття в країні та дасть можливість українській економіці швидко розвиватися та підвищити свій потенціал. Потрібна низка заходів з боку держави для підвищення інвестиційної привабливості країни та активізації інвестиційної діяльності в повоєнний час:

- успішне завершення воєнного конфлікту;
- організація ефективної роботи спеціалізованого Фонду розвитку України (UDF) з боку уряду;
- подальший розвиток електронної платформи Advantage Ukraine (електронний банк інвестиційних проєктів в 10 галузях економіки України);
- розробка ефективних програм кредитування та стимулювання діяльності стартапів;
- нормативно-правове забезпечення пільгового оподаткування підприємств, які здійснюють інвестиційну діяльність.

Такі заходи з боку уряду будуть сприяти активізації інвестиційних процесів у вітчизняній економіці в повоєнний час, а це в свою чергу

допоможе їй скоріше інтегруватися в Європейський простір.

Список використаних джерел

1. Збитки, завдані українському бізнесу внаслідок російської агресії, оцінюються в \$13 млрд. KSE. 2023. 26 січ. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-zavdani-ukrayinskomu-biznesu-vnaslidok-rosiyskoyi-agresiyi-otsinyuyutsya-v-13-mlrd/>.
2. Безробіття в Україні в період повномасштабної війни. CID. 2023. 14 лют. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viyny>.
3. Офіційний сайт Міністерства Фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi>.
4. Інвестиційна діяльність в Україні після повномасштабного вторгнення в Україну. Економіка та суспільство. 2023. №48, С.56–71.
5. Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 № 93/96 - ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/93/96-vp>.
6. Караван, Н. А. Класифікація інвестицій та обґрунтування вибору критеріїв їх ефективності. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 1, С.13–17.
7. Коваленко О. Історичний момент: найбільша інвестиційна компанія світу допоможе Україні. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/naybilsha-v-sviti-investkompaniya-blackrock-dopomozhe-vidnoviti-ukrajinu-12246471>.
8. Шевчук С. «Розумне» закінчення війни, 5–10 років на повноцінний запуск та \$10 млрд інвестицій. BlackRock показала перші деталі спеціального фонду для України. Як він працюватиме. URL: <https://forbes.ua/money/rozumne-zakinchennya-viyni-5-10-rokiv-na-povnotsinniy-zapusk-ta-10-mlrd-investitsiy-blackrock-pokazala-pershi-detali-spetsialnogo-fondu-dlya-ukraini-yak-vin-pratsyuvatime-06072023-14664>.
9. Інвестиції в Україну та відновлення економіки. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=62bfd716-8665-4a4c-9e2d-6325ba53b3c8&title=InvestitsiiVUkrainuTaVidnovlenniaEkonomiki>.

УДК 338.1

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР УСПІХУ СУЧАСНИХ КОМПАНІЙ

Косінцева П. Ю., аспірантка
Український державний університет
залізничного транспорту,
Харків, Україна

Процес глобалізації, технологічний прогрес та швидкий потік інформації призводять до того, що компанії-конкуренти часто схожі одна на одну з точки зору використовуваних ресурсів, співпраці з постачальниками, способів взаємодії з клієнтами тощо. Виявляється, що традиційні джерела успіху, такі як продукт, технологічний процес і доступ до фінансових

ресурсів, поступаються місцем нематеріальним ресурсам компанії, які стають вирішальними з точки зору конкуренції.

Дійсно, з поширенням і комерціалізацією виробничих факторів зростає значення таких факторів як індивідуальність та унікальність, які шукають у нематеріальних ресурсах. Інтелектуальний капітал стає найціннішим ресурсом будь-якої організації. Дослідники та експерти стверджують, що зараз це ключовий фактор інновацій, зростання та успіху в бізнесі.

Найбільш поширеними компонентами інтелектуального капіталу є: людський капітал (знання, навички, особисті якості та досвід людей, які працюють в організації); організаційний капітал (управлінська структура і відносини всередині організації); ринковий капітал (відносини з клієнтами, навколишнім середовищем, імідж компанії в оточенні тощо).

Ступінь усвідомлення важливості інтелектуального капіталу залежить від виду діяльності та галузі, в якій працює компанія. Концепція інтелектуального капіталу передбачає відхід від концентрації уваги на фінансових та матеріальних ресурсах організації, натомість більша увага приділяється нематеріальним ресурсам, таким як знання та досвід мотивованих і відданих співробітників, репутація компанії та потенціал розвитку самої компанії. Точна ідентифікація складових інтелектуального капіталу дозволяє краще зрозуміти його сутність і вжити заходів для збільшення його потенціалу, тим більше, що всі складові інтелектуального капіталу тісно пов'язані між собою і його сила походить від інтеграції та взаємодії різних елементів. Для ефективної роботи людського капіталу необхідний організаційний капітал, оскільки ринковий капітал без підтримки людського та організаційного капіталу не призведе до зростання інтелектуального капіталу. Навіть найкращий бренд чи торгова марка не принесуть успіху компанії, якщо її працівники не розвиватимуть свої навички або якщо в компанії відсутня правильна організаційна структура чи інноваційна інфраструктура. Впровадження концепції управління інтелектуальним капіталом в компанії – складний процес, який вимагає не тільки значних фінансових ресурсів, але й належної компетентності та готовності до розвитку та змін.

Основним бар'єром на шляху впровадження та розвитку інтелектуального капіталу в компанії є специфіка його складових. Цей капітал базується на активах, які важко піддаються кількісній оцінці, що, з одного боку, є перевагою в конкурентній боротьбі, але, з іншого боку, створює труднощі в ефективному управлінні ним. Крім того, інвестиції в нематеріальні ресурси передбачають витрати в короткостроковій перспективі, і лише в довгостроковій перспективі вони дають можливість отримати прибуток. Це призводить до зниження поточної прибутковості, що не завжди добре сприймається інвесторами, зацікавленими в короткострокових прибутках. Варто також відзначити існування додаткового бар'єру, пов'язаного з управлінням інтелектуальним капіталом, а саме це його захист, бо існуюче законодавство в багатьох країнах ще недостатньо розвинене, щоб забезпечити безпеку утримуваних нематеріальних ресурсів.

СЕКЦІЯ 12. МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА

УДК 338.48.1

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ В УМОВАХ ПРИСКОРЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Корнієнко О. М. к.е.н., доцент, доцент кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу

Цвілій С. М. к.е.н., доцент, доцент кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу

**Національний університет «Запорізька політехніка»
Запоріжжя, Україна**

Світова практика показала, що туризм, як соціальне явище, має значний вплив на економіку багатьох розвинених країн і є однією з найбільш прибуткових галузей. Туризм є невід'ємною частиною економічного розвитку кожної країни, є найважливішим фактором економічної стабільності. Щорічно у світі відбувається майже мільярд туристичних поїздок.

Основні проблеми, які були і залишаються в наш час актуальними в цій сфері, є реалізація концепції сталого розвитку в туристичній галузі. Для досягнення цієї мети необхідно забезпечити ефективну природоохоронну діяльність, підвищити професійний рівень персоналу в індустрії туризму відповідно до вимог сталого розвитку, забезпечити на належному рівні туристичну інфраструктуру тощо [1].

Сучасний стан туристичної галузі України та перспективи її інтеграції до Європейського Союзу є дуже актуальним питанням на сьогоднішній день, оскільки повномасштабна війна, що почалася в лютому 2022 року, докорінно змінила всю туристичну галузь України та поставила туристичну галузь про новий вектор розвитку, який базується на безпеці подорожей туристів та новому форматі розвитку туризму в Україні в напрямку євроінтеграції [2].

Оскільки туризм є одним із найприбутковіших і наймасштабніших секторів світової економіки, він може бути чудовим інструментом для просування принципів сталого розвитку та ефективного забезпечення його економічних, соціальних та екологічних аспектів.

Деякі аспекти сталого розвитку підприємств індустрії туризму України відображено в працях таких вітчизняних вчених як Дем'яненко С., Кузьміч І., Любіцевої О., Мальської М., Недзвецької О., Паньків Н., Роїк О., Скрипник М., Черчик Л. та ін., а також зарубіжних – Seballos-Lascuráin H., Honey M., Steck B., Schönherr S., Peters M., Kušcer K.

Зазначимо, що поняття «сталий розвиток туризму» та «сталий туризм» були запропоновані на міжнародній конференції зі сталого туризму в Лансароте (Іспанія), 1995 р.

В статті 6 Закону України «Про туризм» (від 15.09.1995 р., N 324/95-ВР)

зазначено, що «Держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності» [3].

Концепцію сталого туризму, яка є складовою загальної концепції сталого розвитку, що була проголошена ООН в документі «Порядок денний на XXI століття», прийнятому на Міжнародній конференції у Ріо-де-Жанейро в 1992 р.

Комісія Європейського Союзу з питань сталого туризму розробила Стратегію сталого та конкурентного європейського туризму, яка була затверджена Європейською Комісією [4]. У ній в якості головної мети, проголошено «підвищення конкурентоспроможності європейського туризму шляхом забезпечення сталості та доступності, визначено пріоритетні напрямки діяльності» [5].

Сталий розвиток туристичної сфери полягає у врахуванні його поточних та майбутніх економічних, соціальних та екологічних наслідків її діяльності, задовольняючи зростаючі потреби туристів, галузі, довкілля, громади [6].

Згідно Концепції сталого розвитку, в основі сталого туризму покладено ознаку «сталості» яка означає, що наслідки туризму для довкілля будуть безпечними та нешкідливими як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі [7].

Європейська інтеграція України є найважливішою сучасною тенденцією, яка має потужний вплив на процеси реформування туристичної галузі в умовах війни. Особливістю євроінтеграції України є те, що окрім вступу до ЄС Україна має захистити внутрішній туристичний ринок, що в період післявоєнного відновлення буде важкою задачею через брак коштів та велику конкуренцію світового туристичного ринку [8].

Війна гальмує процес євроінтеграції України, але вона не може вплинути на технологічний розвиток. Особливостями розвитку туризму в Україні мають бути зосередженими на залученні цифрових туристів та цифровій трансформації туристичних і гостинних організацій. Тенденції туризму все більше свідчать про зростання попиту в тих туристичних організаціях, де розвинена цифрова система. Туристи все частіше використовують безконтактні технології, цифрові інструменти для подорожей, цифрові гаманці, платежі, туристи обирають аеропорти з впровадженими новітніми технологіями (біометрична посадка та оплата), цікавими новинками мають стати автівки з дистанційним керуванням, має стати туристичною перевагою України й наявність комплексної туристичної страховки.

Високий рівень розвитку туризму в Україні є необхідною складовою частиною формування сучасної національної економіки. За роки незалежності в Україні також досягнуто певних результатів у міжнародному туризмі. Так, у 1997 році у місті Стамбул на II Генеральній Асамблеї ВТО Україну було прийнято до дійсних членів цієї міжнародної міжурядової організації. 20 жовтня 1997 року на 12-й сесії Генеральної асамблеї (ГА) ВТО, що відбулася у місті Стамбулі (Туреччина), Україна стала дійсним

членом цієї організації на підставі Доручення Кабінету Міністрів України (КМУ) від 16.10.1997 № 20593/45; доручення КМУ від 15.06.1999 № 11575/45 і доручення КМУ від 04.10.1999 (Вовк, 2018).

Вже у вересні 1999 р. на тринадцятій сесії Генеральної Асамблеї ЮНВТО (Сантьяго, Чилі) нашу країну було обрано до Виконавчої Ради ЮНВТО. З травня 2000 р. надзвичайний і повноважний посол України в Королівстві Іспанія та Князівстві Андорра здійснює відповідні функції постійного представника України при Всесвітній туристичній організації. На цій же сесії Генеральної Асамблеї ЮНВТО вчено-науково-виробничий комплекс «Туризм, готельне господарство, економіка та право» (м. Київ) вступив до Ділової Ради (ДР) ЮНВТО.

Громадяни України з того часу здійснили 42,6 млн. поїздок до країн ЄС. Найпопулярнішим напрямом була Польща, яка дозволила і тимчасове працевлаштування (КМУ, 2011). Процес зближення України та ЄС прискорився, зв'язки зміцнились. І в економічній, і в політичній, і в правовій сферах відбулися зміни, які, на наш погляд, вже зробили процес незворотнім. Він ще більше наблизився до переходу у процес набуття членства.

Першочерговими завданнями України є активна робота з імплементації Директиви ЄС від 13.06.1990 № 90/314/ЄЕС про організовані туристичні подорожі, відпочинок з повним комплексом послуг та комплексні турне; внесення змін до Закону України «Про туризм» (1995); розробка технічного регламенту «Про організовані туристичні подорожі, відпочинок з повним комплексом послуг та комплексних турне» відповідно до Директиви Ради ЄС від 13.06.1990 № 90/314/ЄЕС; розробка національних стандартів до технічного регламенту «Про організовані туристичні подорожі, відпочинок з повним комплексом послуг та комплексних турне»; встановлення постійного діалогу з метою спільного представлення туристичних можливостей України, організація та проведення тренінгів, відповідних конференцій, засідань за круглим столом, семінарів із залучення експертів ЄС у держави-члени ЄС [9].

Співпраця з Європейським Союзом сприятиме підтримці туристичної галузі України, що окреслює подальші перспективи синергійного використання організаційних, фінансових, інвестиційних та кадрових ресурсів з метою підвищення економічної ефективності української туристичної галузі. З огляду на це, через Спецпредставництво України при ЄС Держтурадміністрація України подала заявку на включення України до перспективних програм співробітництва в туристичній галузі, зокрема фінансової та технічної допомоги, а також інвестиційних проектів ЄС. Це мало б якісний вплив на розвиток туристичної сфери України, сприяло б соціально-економічному та культурному розвитку України [10].

Виходячи з вищесказаного, можна зробити наступні висновки: Українські підприємства індустрії туризму не тільки витримали початок повномасштабної війни в Україні, а й почали швидкими темпами відроджуватися, реалізуюючи Європейські стандарти якості до всього національного законодавства. В умовах активних євроінтеграційних процесів, що відбуваються в Україні, та у зв'язку з необхідністю

впровадження в життя Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом необхідною є тісна співпраця між Україною та Європейською спільнотою щодо впровадження в законодавство України окремих положень актів законодавства ЄС, директив, регламентів, рішень Ради ЄС. Підтримка держав-членів Європейського Союзу є вкрай необхідною та важливою для туристичної галузі України.

Список використаних джерел

1. Соловій, І. П., Дубовіч, І. А., Горбач, С. В. (2023) Сучасні проблеми реалізації концепції сталого розвитку в туристичній галузі України. *Східна Європа: Економіка, бізнес та управління*. Випуск 2 (39). 2023. С. 72–77. DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.39-12>.
2. Дребот, О. І., Бабікова, К. О. (2021). Організаційно-економічний механізм розвитку рекреаційного туризму в контексті Євроінтеграції. *Агроекологічний журнал*. № 2. С. 78–86.
3. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 р., № 324/95-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text>.
4. Agenda for a sustainable and competitive European tourism: Communication from the Commission of the Communities (Brussels, 19.10.2007). URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52007DC0621>.
5. Лебедев, І. В. (2018) Сталий розвиток туризму: досвід Європейського Союзу і завдання для України. *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць за ред.: М. І. Зверякова (голов. ред.) та ін.* Одеса : Одеський національний економічний університет. 2018. № 3 (67). С. 162–173.
6. Sustainable Development. World Tourism Organization. URL : <https://www.unwto.org/ru/node/79>
7. Зінько, Ю.А., Рутинський, М.Й., Кудла, Н. Є. Навчальний посібник зі сталого розвитку. URL : http://www.dobrobut-hromad.org/wp-content/uploads/2016/01/Staly_rozvytok_Karpat.pdf.
8. Омельчак, Г. В. (2023) Особливості інноваційного розвитку туризму України в умовах війни та євроінтеграції. *Сталий розвиток економіки*. № 1 (46), 2023. С. 106–109. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-46-14>.
9. Худавердієва, В. А. (2022). Міжнародний туризм як чинник європейської інтеграції України: історія, сучасний стан і перспективи розвитку. *Південний архів (історичні науки)*, (39), 35–43. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2022-39-5>.
10. Чернега, О. М. (2022). Трансформація туристичної галузі під час війни в Україні через цифрові технології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Економіка. № 6. С. 43–50.

УДК 338.486

**СТРАТЕГІЧНІ ПАРТНЕРСЬКІ ВІДНОСИНИ В СФЕРІ ТУРИЗМУ В
КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

Шаповаленко Д.О., к.е.н., доцент ХНУМГ ім. О.М. Бекетова

Сохань А.С., здобувач освіти НУМГ ім. О.М. Бекетова

Фесенко О.М., здобувач освіти ХНУМГ ім. О.М. Бекетова

Харків, Україна

Становлення стратегічних партнерських відносин у сфері туризму в контексті регіонального розвитку є надзвичайно актуальним питанням з огляду на необхідність відновлення та забезпечення сталого розвитку вітчизняної економіки. Туризм є важливим фактором економічного зростання регіонів, створюючи нові робочі місця та залучаючи інвестиції. Стратегічні партнерства в туристичній галузі дозволяють регіонам спільно розвивати унікальні туристичні пропозиції, обмінюватися досвідом та ресурсами для збільшення конкурентоспроможності. В умовах зростаючої конкуренції на туристичному ринку, створення стратегічних альянсів дозволяє регіонам ефективно вирішувати спільні виклики, такі як реклама, інфраструктурні покращення та сталість природних ресурсів. Такі партнерства сприяють взаємовигідним обміном ідеями та інноваціями, сприяючи сталому розвитку туристичної галузі та регіональної економіки в цілому.

Процес створення стратегічних партнерських відносин у сфері туризму тісно пов'язана з поняттям регіонального маркетингу. Метою регіонального маркетингу є створення конкурентних переваг у порівнянні з іншими регіонами з метою підвищення рівня задоволеності споживачів. Термін «регіональний маркетинг» є відносно новим і тісно пов'язаним з поняттям «маркетинг продукту». Він стосується дій, спрямованих на вирішення проблем, з якими стикається регіон та його територіальні одиниці.

Концепція маркетингу в будь-якому бізнесі допомагає сформувати відповідні уявлення про важливість зростання та ефективні стратегії управління ним [1]. Знання різних маркетингових інструментів значно підвищує потенціал для зростання і розвитку у сфері маркетингу. Маркетинг як функція управління дозволяє організувати не лише використання маркетингових інструментів, але й загальний процес управління розвитком. У контексті існуючих соціально-економічних проблем в країні можна виділити наступні важливі аспекти регіонального маркетингу (рис. 1).

Мета регіонального маркетингу полягає у визнанні унікальних активів певної території, створенні додаткових переваг та зміцненні існуючих сильних сторін для залучення економічних суб'єктів до регіону, що в кінцевому підсумку сприятиме підвищенню загального добробуту місцевого населення [2]. Регіональна стратегія просування регіону має охоплювати такі важливі сфери, як просування іміджу регіону, маркетинг його визначних пам'яток та інфраструктури, мобілізація підтримки з боку мешканців, політиків та організацій, а також реалізація ефективних рекламних та

комунікаційних стратегій. Водночас, дуже важливо працювати над формуванням цілісного уявлення про регіон, використовуючи чітку регіональну маркетингову стратегію, ефективно розповсюдження інформації та комунікацію з цільовими аудиторіями, а також послідовні дії, орієнтовані на цільову аудиторію.

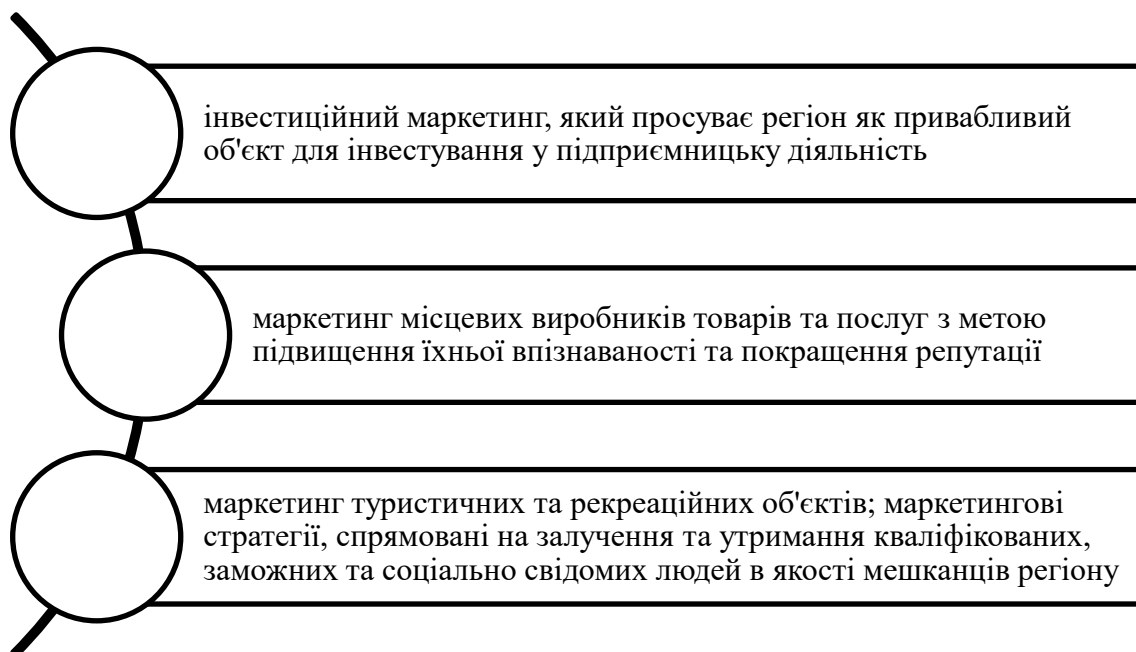

Рисунок 1. – Напрями регіонального маркетингу

За останні кілька десятиліть серед підприємств різних секторів економіки, в тому числі і представників готельно-ресторанної бізнесу, спостерігається помітна тенденція до персоналізації маркетингових стратегій з метою налагодження відносин співпраці між постачальниками товарів чи послуг та їхніми клієнтами. Партнерство виступає як форма співпраці, що приносить взаємну вигоду та встановлює привілейовані зв'язки між двома сторонами. Ці зв'язки будуються протягом певного періоду часу між виробником і споживачем на основі послуг, що надаються кожному споживачеві, враховуючи їхні специфічні вимоги, і сприяють формуванню сильного почуття прихильності та лояльності до виробника.

В сфері готельно-ресторанного бізнесу концепція партнерського маркетингу передбачає, що він охоплює дії, спрямовані на встановлення, підтримання та посилення тісної співпраці з клієнтами та туристами. Це передбачає зобов'язання підприємства щодо персоналізованого обслуговування кожного окремого споживача, враховуючи його особливі вимоги та якості. Ідея партнерського маркетингу ґрунтується на розумінні того, що набагато складніше залучити нових клієнтів, ніж підтримувати лояльність існуючих. Отже, наявність партнерських відносин гарантує, що підприємство готельно-ресторанної сфери може підтримувати фінансову стабільність, мінімізувати ризики та мати потенціал для збільшення доходів і прибутків в довгостроковій перспективі в умовах мінливого середовища.

Як зазначено у роботі [3], ідея партнерських відносин між

підприємствами, що надають послуги в туристичній сфері, та споживачами цих послуг дещо відрізняється від традиційного поняття маркетингу. Традиційний маркетинг побудований на ідеї, що підприємства готельно-ресторанної сфери визначають і надають споживачам цінність у формі того, що вони сприймають як «продукт». Обмін конкретними цінностями відбувається під час взаємодії між виробниками та споживачами. Згідно з ідеєю маркетингу взаємовідносин, саме споживачі туристичних послуг беруть на себе основну відповідальність за визначення цінності, яку вони прагнуть отримати. Покупець і продавець туристичної послуги спільно створюють цінність, а не тільки продавець надає цінність покупцеві. Вони ділять між собою загальну цінність, яку отримують. Також підкреслюються важливість маркетингу взаємовідносин з важливими ринковими партнерами та внутрішнього маркетингу, який передбачає розповсюдження відповідних маркетингових принципів серед усіх працівників організації. Крім того, в рамках маркетингу партнерських відносин важливо підтримувати соціальну відповідальність щодо питань етики, екології, захисту прав споживачів та інтересів суспільства в цілому [4]. Тому маркетингові зусилля сучасних представників готельно-ресторанного бізнесу зосереджені на розвитку довготривалих, вигідних зв'язків з усіма важливими особами та групами, пов'язаними з підприємством.

Таким чином, становлення стратегічних партнерських відносин у сфері туризму є критично важливим елементом для регіонального розвитку. Туризм визнається ключовим фактором економічного зростання регіонів, створюючи нові робочі місця та залучаючи інвестиції. Стратегічні партнерства дозволяють регіонам спільно розвивати туристичні пропозиції, обмінюватися ресурсами та досвідом для підвищення конкурентоспроможності. Умови зростаючої конкуренції вимагають від регіонів ефективного вирішення спільних викликів, таких як реклама та інфраструктурні покращення. За допомогою партнерств відбувається обмін ідеями та інноваціями, сприяючи сталому розвитку туристичної галузі та регіональної економіки в цілому. Такий підхід дозволяє регіонам ефективно використовувати свій потенціал у туристичному секторі та досягати тривалої економічної стійкості.

Список використаних джерел

1. Взаємозв'язок суб'єктів маркетингу партнерських відносин URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=74089>.
2. Партнерський маркетинг: що це таке і як працює URL: <https://apix-drive.com/ua/blog/marketing/partnerskij-marketing-sho-ce-take>
3. Стрій Л.О. Маркетингове управління на рубежі XXI століття: системне дослідження: Монографія. Одеса: Астропринт, 2000. 304 с.
4. Лилик І. Маркетингові дослідження: кейси та ситуаційні вправи. Практикум. К. : КНЕУ. 2010. 313 с.

УДК 338

**ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВАМИ
ГОТЕЛЬНО–РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ**

Шаповаленко Д.О., к.е.н., доцент, ХНУМГ ім. О.М. Бекетова

Лучковський О.І., здобувач освіти ХНУМГ ім. О.М. Бекетова

Бурлуцький В.М., здобувач освіти ім. О.М. Бекетова

Харків, Україна

Інформаційні технології в управлінні готельно–ресторанним бізнесом стають все більш актуальними завдяки зростанню конкуренції та змінам в споживчих уподобаннях. Впровадження сучасних програмних рішень для управління бронюваннями, обліку складських запасів та взаємодії з клієнтами сприяє ефективнішій роботі підприємства. Аналіз даних через інформаційні системи дозволяє зрозуміти попит споживачів, оптимізувати меню та пристосовувати послуги під їхні вимоги. Це також сприяє підвищенню рівня обслуговування та забезпечує зручний контроль над фінансовими процесами. Впровадження цифрових інструментів для маркетингу та комунікації дозволяє підприємствам залучати нових клієнтів та зберігати існуючих, збільшуючи їхню лояльність. Таким чином, використання інформаційних технологій у готельно–ресторанній справі стає необхідністю для досягнення конкурентних переваг та відповіді на змінювані умови ринку.

Більшість відомих компаній в сфері гостинності вже успішно впровадили локальні та глобальні комп'ютерні мережі у свої управлінські операції [1]. Існують системи програмних засобів, що дозволяють вирішувати виробничі питання на сучасному рівні з використанням широкого спектру управлінських технологій, інтегрованих у найскладніші корпоративні системи. Найбільш бажаною для компанії є ситуація, коли всі ці логічні компоненти інтегровані в один програмний комплекс, який спирається на універсальне сховище даних [2]. Така схема дозволяє різним підрозділам компанії спілкуватися, обмінюватися даними та співпрацювати один з одним. Завдяки об'єднанню всіх підрозділів підприємства в єдину інформаційну систему, кожен користувач має змогу отримувати переваги не лише від власних дій, а й від зусиль своїх колег. Таким чином, досягається синергетичний результат, коли окремі особи отримують від системи значно більший обсяг інформації порівняно з тим, що було отримано спочатку [3].

Використання інформаційних технологій у діяльності підприємств готельно–ресторанної справи має як переваги, так і недоліки. Основними перевагами є:

- 1) підвищення ефективності комунікації з партнерами;
- 2) автоматизація різних процесів, включаючи бронювання номерів, замовлення послуг, облік платежів тощо, для зменшення витрат у діяльності підприємства;
- 3) зменшення кількості часу, що витрачається на виконання адміністративних завдань;

4) оптимізація процедур збору та оцінки інформації про ринок і конкурентів;

5) підвищення ефективності та точності прийняття рішень у різних сферах, таких як маркетинг, дослідження нових ринків, планування продажів і закупівель, контроль логістики та транспортування товарів;

6) надання швидкого та зручного доступу до інформації щодо цін, тарифів, правил та умов діяльності в туристичній галузі;

7) підвищення здатності оперативно адаптуватися до кон'юнктури туристичного ринку за рахунок використання сучасних інформаційно-аналітичних інструментів.

Тим не менш, використання інформаційних технологій має і певні недоліки. Наприклад, з впровадженням і підтримкою інформаційних систем можуть виникати різні проблеми, пов'язані зі значними витратами, зокрема, з їхнім впровадженням і підтримкою. Це також може викликати занепокоєння щодо безпеки даних. Крім того, технічні збої можуть призвести до втрати важливої інформації та спричинити затримки в господарських процесах, що потенційно може призвести до втрати довіри з боку бізнес-партнерів, клієнтів. Крім того, проблеми можуть виникнути через відсутність стандартизованих практик та неефективну комунікацію з іншими системами. Нарешті, можуть виникнути труднощі з інтерпретацією та аналізом даних.

Завдяки використанню інформаційних технологій в управлінні підприємств готельно-ресторанної справи покращується їх здатність ефективно контролювати та пристосовуватися до змін на ринку, а отже, підвищується їх конкурентоспроможність. Тим не менш, дуже важливо враховувати внутрішні фактори та зовнішній вплив при прийнятті управлінських рішень, оцінці та виборі життєздатного бізнес-підходу, а також раціоналізації ефективної виробничої структури та організації діяльності. Для того, щоб ефективно управляти бізнесом на нестабільних ринках, необхідно виконати певні вимоги. Ці вимоги передбачають створення інформаційної бази, розробку методик, алгоритмів і моделей, які дозволяють збирати своєчасну інформацію для підтримки прийняття оперативних рішень.

Існує багато програмних продуктів, які допомагають автоматизувати завдання збору, оцінки та управління даними, що стосуються діяльності підприємств готельно-ресторанної справи [4, 5]:

1. SAP – програмне рішення, яке оптимізує управління бізнес-процесами, фінансовою діяльністю, продажами та логістикою. Дозволяє менеджерам та керівникам підрозділів вести облік замовлень і платежів, відстежувати стан запасів та оцінювати фінансову діяльність. Інструмент APS, що надається корпорацією SAP, називається mySAP Supply Chain Management, який інтегрує в собі як розширені функції планування ланцюгів поставок, так і управління ними. Поточне ядро ERP можна легко інтегрувати з цим інструментом. Використовуючи оптимізатори, що надаються mySAP SCM, керівники та менеджери можуть покращити декілька елементів, включаючи розподіл замовлень, ланцюги поставок, графіки та маршрути

транспортування, планування замовлень з урахуванням актуальних обмежень та оптимізацію операцій. Для виконання оптимізаційних розрахунків використовуються різні методи, включаючи лінійне програмування, змішане дискретне програмування, методи декомпозиції, евристичні методи, алгоритми розподіленої інформації на основі поширення обмежень, табличний пошук, генетичні алгоритми та багато іншого.

2. Oracle – це комплексний програмний пакет з різноманітним набором інструментів для контролю бізнес-операцій, управління фінансами, продажами та логістикою. Ви маєте можливість управляти запасами, вести облік замовлень і платежів, а також аналізувати фінансову інформацію. Управління логістикою може використовувати Oracle, щоб допомогти бізнесу контролювати маршрути доставки, відстежувати статуси замовлень та управляти запасами.

Oracle CRM – це програмний пакет, розроблений корпорацією Oracle, який включає низку додатків, призначених для планування, виконання та оцінки маркетингових кампаній (Oracle Marketing), вдосконалення процедур продажів (Oracle Sales), вивчення взаємовідносин з клієнтами та історії обслуговування (Oracle Service), інструменти для спілкування з клієнтами (Oracle Call Center) та інтернет-додатки для електронної комерції.

3. Microsoft Dynamics – це програмне рішення, яке впорядковує бізнес-операції, такі як продажі, логістика та управління фінансами, шляхом автоматизації. З його допомогою можна вести облік замовлень і платежів, відстежувати запаси та аналізувати фінансову діяльність. Microsoft Dynamics використовується для зберігання та обробки даних про клієнтів і контрагентів, контролю замовлень і контрактів, а також для регулювання виробництва і постачання товарів.

4. TradeGecko – це платформа для управління запасами та продажами, яка працює за допомогою хмарних технологій. Її можна використовувати для зберігання інформації про замовлення та платежі, відстежування стану запасів та аналізу фінансову діяльність. Програмне забезпечення має можливість управляти замовленнями та бронюваннями клієнтів, необхідними запасами продуктів, а також зберігати інформацію про замовлення клієнтів.

5. HubSpot – це комплексна CRM-платформа, яка спрощує управління клієнтською базою, маркетингом та продажами завдяки автоматизації. З її допомогою можна вести облік замовлень і платежів, а також оцінювати вплив маркетингових кампаній і створювати плани продажів. Крім того, HubSpot пропонує ресурси для автоматизації управління електронною поштою, соціальними мережами та контентом. Програмний продукт також пропонує можливість підключення до інших сервісів, таких як Salesforce, Slack та Google Analytics, для покращення управління підприємств готельно-ресторанного комплексу.

6. Trello – програмне забезпечення для управління проектами, яке дає можливість створювати дошки із завданнями та контролювати їх виконання. Координація доставки товарів, контроль замовлень і бронювань та управління документообігом може виявитися корисною.

7. Tableau – це програмне забезпечення для візуалізації даних, що дозволяє досліджувати інформацію з різних джерел і створювати графіки, таблиці та діаграми. Збір та аналіз статистичних даних щодо особливості діяльності підприємств сфери гостинності може бути корисним. Багато компаній у різних галузях використовують інструмент Tableau для вивчення та представлення даних, у тому числі у сфері готельно–ресторанного бізнесу. Tableau дозволяє компаніям швидко та ефективно досліджувати великі обсяги даних та приймати рішення на їх основі [35].

8. Asana – програма для управління проектами та завданнями, яка дозволяє генерувати завдання та проекти, призначати відповідальних за їх виконання та відстежувати їх просування. Управління транспортним ланцюжком та забезпечення своєчасної доставки товарів також може бути корисним.

Тому впровадження інформаційних технологій (ІТ) має вирішальне значення для ефективного управління діяльністю підприємствами готельно–ресторанного комплексу для забезпечення високого рівня їх конкурентоспроможності та високої якості задоволення потреб клієнтів.

Список використаних джерел

1. Боженко О. М. Інформаційне забезпечення управління потенціалом підприємства. Наукові записки. Економічні науки. 2016. № 2(53). С. 189–197.

2. Шайгородський І., Гудзь С. Використання інформаційних технологій у зовнішньоекономічній діяльності підприємств. Проблеми економіки та управління підприємствами. 2019. № 43. С. 83–89.

3. Довгань Л. Є., Малик І. П. Тенденції та проблеми розвитку сфери інформаційних технологій в Україні: кадрові аспекти. Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2017. № 14. URL: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.14.2017.108718>

4. E-Commerce Advantages and Disadvantages in 2021. URL: <https://www.thomasnet.com/articles/materials-handling/e-commerce-advantages-and-disadvantages-in-2021/>

5. Zsidisin G. A., Smith M. H. Information systems for global trade management: a study of current usage and future adoption. International Journal of Physical Distribution & Logistics Management. 2017. Vol. 47, no. 1. Pp. 1–27.

6. Chen D. The Knowledge Economy, the KAM Methodology and World Bank Operations. World Bank. October 2005 URL: http://siteresources.worldbank.org/KFDLP/Resources/KAM_Paper_WP.pdf

СЕКЦІЯ 13 ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 352/353:006.027

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ І ГРОМАД В УКРАЇНІ: МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ISO

Маматова Т.В., д.держ.упр., професор, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування,

НТУ «Дніпровська політехніка»

Чикаренко І.А., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри державного управління і місцевого самоврядування,

НТУ «Дніпровська політехніка»

Дніпро, Україна

В умовах глобальних і локальних кризових явищ об'єднуючим всеохопним планом, що спрямований на зміцнення миру та процвітання, викорінення бідності та захист планети, стають Цілі сталого розвитку 2023 (далі – ЦСР), які визнані в усьому світі як такі, що мають важливе значення для майбутнього сталого розвитку нашого світу. Цей план дій закликає до участі всі верстви суспільства, включаючи місцеві та національні органи влади, бізнес, промисловість та окремих осіб. Щоб бути успішним, цей процес вимагає консенсусу, співпраці та інновацій.

Міжнародна організація зі стандартизації (далі – ISO) опублікувала понад 22 000 міжнародних стандартів і пов'язаних з ними документів, які представляють собою всесвітньо визнані керівні принципи і рамки, засновані на міжнародній співпраці. Створені на основі консенсусу, вони забезпечують міцну основу, на якій можуть процвітати інновації, і є важливими інструментами, що допомагають урядам, промисловості та споживачам сприяти досягненню кожної з ЦСР [1]. Застосування переважної більшості стандартів ISO сприяє прогресу у досягненні відповідних ЦСР. Інформацію щодо кількості стандартів ISO, які мають безпосереднє відношення до кожної ЦСР станом на 01.12.2023 р. подано у табл. 1.

Таблиця 1

Кількість стандартів ISO, які мають безпосереднє відношення до кожної ЦСР (станом на 01.12.2023 р.)

Ціль сталого розвитку	Кількість стандартів ISO, які мають безпосереднє відношення до ЦСР	Рейтинг за чисельністю стандартів ISO
1. Подолання бідності	394	14
2. Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства	606	12
3. Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці	3 652	2
4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої	650	11

Ціль сталого розвитку	Кількість стандартів ISO, які мають безпосереднє відношення до ЦСР	Рейтинг за чисельністю стандартів ISO
якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх		
5. Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат	242	16
6. Забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією	725	9
7. Забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх	1 128	8
8. Сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх	2 887	4
9. Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям	14 581	1
10. Скорочення нерівності	668	10
11. Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів	2 843	5
12. Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва	3 230	3
13. Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками	1 451	6
14. Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку	400	13
15. Захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття	1 210	7
16. Сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях	250	15
17. Зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку	18	17

Джерело: складено авторами за матеріалами [1; 2].

Найбільша кількість стандартів – 14 581 – спрямована на досягнення прогресу за ЦСР 9 «Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям». До першої п'ятірки за рейтингом також входять: ЦСР 3 «Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці» (3 652 стандартів, рейтинг 2); ЦСР 12 «Забезпечення переходу до раціональних моделей

споживання і виробництва» (3 230 стандартів, рейтинг 3); ЦСР 8 «Сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх» (2 887 стандартів, рейтинг 4); ЦСР 11 «Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів» (2 843, рейтинг 5).

Серед міжнародних стандартів ISO, які роблять найбільший внесок у досягнення ЦСР та можуть бути рекомендовані для впровадження органами публічного управління визначимо такі: ISO 37101:2016 (Сталий розвиток у громадах – система управління сталим розвитком – вимоги з рекомендаціями щодо використання) [3]; ISO 26000:2010 (Настанови щодо соціальної відповідальності) [4]; ISO 20121:2012 (Системи управління сталістю подій. Вимоги з настановами щодо використання) [5]; ISO 18091:2019 (Настанови щодо застосування ISO 9001:2000 у суб'єктах місцевого самоврядування) [6].

Таблиця 2

Міжнародні стандарти ISO, застосування яких сприятиме сталому розвитку громад і територій через спрямування на більшу чисельність ЦСР

Стандарт	Назва та наявність ДСТУ	ЦСР
ISO 37101:2016	Sustainable development in communities. Management system for sustainable development. Requirements with guidance for use. Сталий розвиток у громадах – система управління сталим розвитком – вимоги з рекомендаціями щодо використання (ДСТУ ISO 37101:2019)	 <p>16 цілей</p>
ISO 26000:2010	Guidance on social responsibility Настанови щодо соціальної відповідальності (ДСТУ ISO 26000:2019)	 <p>16 цілей</p>
ISO 20121:2012	Event sustainability management systems. Requirements with guidance for use ДСТУ відсутній	 <p>11 цілей</p>
ISO 18091:2019	Quality management systems. Guidelines for the application of ISO 9001 in local government ДСТУ ISO 18091:2020 Системи управління якістю. Настанови щодо застосування ISO 9001:2000 у суб'єктах місцевого самоврядування	 <p>4 цілі</p>

Джерело: складено авторами за матеріалами [3-7].

ISO 37101:2016 встановлює вимоги до системи управління сталим розвитком у громадах, включаючи міста, з використанням інтегрованого підходу, з метою забезпечення узгодженості з політикою сталого розвитку громад. Впровадження системи управління сталим розвитком у громадах забезпечує: управління сталим розвитком та сприяння підвищенню смартизованості та стійкості (fostering sustainability and resilience) в громадах, враховуючи територіальні обмеження, на які вона поширюється; підвищення внеску громад у досягнення очікуваних результатів сталого розвитку; оцінювання результатів діяльності громад у досягненні цілей сталого розвитку, а також досягнутого ними рівня смартизованості та стійкості; виконання зобов'язань щодо дотримання вимог [3].

ISO 26000:2010 надає настанови для всіх типів організацій, незалежно від їхнього розміру чи географічного розташування, щодо: концепцій, термінів та визначень, пов'язаних із соціальною відповідальністю; передумов, тенденцій та характеристик соціальної відповідальності; принципів та практик, пов'язаних із соціальною відповідальністю; основних аспектів та ключових питань соціальної відповідальності; інтеграція, впровадження та просування соціально відповідальної поведінки в організації та, через її політику і практику, у сфері її впливу визначення зацікавлених сторін та залучення їх до співпраці; інформування про зобов'язання, результати діяльності та інші відомості, пов'язані з соціальною відповідальністю [4].

Необхідно акцентувати на тому, що в описі стандарту на сайті ISO також зазначено, що ISO 26000:2010 не є стандартом на системи менеджменту, його призначення – допомогти організаціям зробити свій внесок у сталий розвиток. Стандарт має на меті заохотити їх вийти «за межі обов'язкового дотримання законодавства» (to go beyond legal compliance), визнаючи, водночас, що дотримання законодавства є основним обов'язком будь-якої організації та невід'ємною частиною їхньої соціальної відповідальності [4]. Таким чином, використання настанов зазначеного стандарту має сприяти як формуванню загального розуміння у сфері соціальної відповідальності, так і доповненню інших інструментів та ініціатив у сфері соціальної відповідальності замість замінювати їх.

Саме ISO 26000:2010 визначає категорію сталий розвиток (sustainable development) як «розвиток, який задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [8, 2.23]. При тому визначення сталого розвитку має такі уточнення: це поєднання цілей високої якості життя, здоров'я та процвітання із соціальною справедливістю та збереженням здатності Землі підтримувати життя в усьому його розмаїтті. Ці соціальні, економічні та екологічні цілі є взаємозалежними і взаємодоповнюючими. Сталий розвиток можна розглядати як спосіб вираження масштабніших очікувань (the broader expectations) суспільства в цілому.

ISO 20121:2012 встановлює вимоги до системи управління сталістю

подій для будь-якого типу подій або діяльності, пов'язаної з ними, та надає настанови щодо дотримання цих вимог [5]. За даним стандартом термін «подія» (event) має достатньо широке значення – заплановане зібрання з визначеним часом та місцем, де можна здобути досвід та/або обмінятися певними ідеями/повідомленнями/інформацією (experience is created and/or a message is communicated) [9, 3.8].

Важливим є те, що настанови ISO 20121:2012 спрямовує на «управління покращеною сталістю» (впродовж усього циклу управління подією, де термін «цикл управління подією» (event management cycle) розглядається як «етапи та види діяльності щодо події (3.8) (включаючи залучені продукти та послуги), починаючи від дослідження, розроблення концепції та планування і закінчуючи реалізацією, аналізом та діяльністю після завершення події» [9, 3.9].

Для органів публічного управління, є відповідальними за сталий розвиток територій і громад та інших заінтересованих сторін ключовим є термін, який також вводиться стандартом ISO 20121:2012, а саме, «провідна роль» (stewardship), що розуміється як «відповідальність за сталий розвиток, яку поділяють усі ті, чії дії впливають на екологічні показники, економічну діяльність та соціальний прогрес, що відображається як ціннісна орієнтація та практичний досвід окремих осіб, організацій, громад та компетентних органів влади» [9, 3.20].

Одним з найбільших викликів, що стоять перед суспільством сьогодні, є необхідність розвивати та підтримувати довіру громадян до своїх урядів та їхніх інституцій. Вирішуючи це завдання, органи місцевого самоврядування мають своєю місією сприяння розбудові соціально відповідальних та сталих територіальних громад а socially responsible and sustainable local community) [10]. Саме на це спрямовують настанови міжнародного стандарту ISO 18091:2019, у передмові до якого розробники зазначають, що саме досягнення та підтримка високого рівня якості діяльності органів місцевого самоврядування у взаємодії з національною та регіональною політикою в узгоджений, послідовний і сумісний спосіб може забезпечити стале економічне процвітання та соціальний розвиток на місцевому рівні.

Міжнародний стандарт ISO 18091:2019 та відповідний ідентичний національний стандарт України містять у додатку «Інструмент самооцінювання» на основі 39 показників управління публічними політиками, які згруповані за чотирма напрямками, що віддзеркалюють аспекти Цілей сталого розвитку: інституційний розвиток для належного урядування; сталий економічний розвиток; всебічний соціальний розвиток; сталий екологічний розвиток. Як зазначено у публікації «Стандарт ISO 18091 допомагає місцевому самоврядуванню забезпечити сталий розвиток» [11], органи місцевого самоврядування можуть використовувати цей інструмент для оцінки свого прогресу в досягненні 17 Цілей сталого розвитку ООН та забезпечення безперервності адміністративної діяльності, необхідної для підтримки впровадження ЦСР на місцевому рівні.

Актуалізується потреба подальшого поширення інформації щодо

можливості застосування визначених нами міжнародних стандартів задля удосконалення процесів діяльності органів публічного управління та відповідної апробації й практичних впроваджень. Реалізація комплексу відповідних заходів, проєктів і програм сприятиме підвищенню ефективності на основі заощадження ресурсів, прийняття рішень на основі фактичних даних, підвищити рівня залученості мешканців до управління на місцевому рівні та інтегруванню ЦСР у місцевий контекст.

Список використаних джерел:

1. Sustainable Development Goals. *ISO* : *web-site*. URL: <https://www.iso.org/sdgs.html>
2. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
3. ISO 37101:2016. Sustainable development in communities. Management system for sustainable development. Requirements with guidance for use. *ISO* : *web-site*. URL: <https://www.iso.org/standard/61885.html>
4. ISO 26000:2010. Guidance on social responsibility. *ISO* : *web-site*. URL: <https://www.iso.org/standard/42546.html>
5. ISO 20121:2012. Event sustainability management systems. Requirements with guidance for use. *ISO* : *web-site*. URL: <https://www.iso.org/standard/54552.html>
6. ISO 18091:2019. Quality management systems. Guidelines for the application of ISO 9001 in local government. *ISO* : *web-site*. URL: <https://www.iso.org/standard/72808.html>
7. Класифікатори та тематичні каталоги. *БУДСТАНДАРТ Online* : *веб-сайт*. URL: <https://online.budstandart.com/ua/catalog>
8. ISO 26000:2010(en). Guidance on social responsibility. *ISO* : *web-site*. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso:26000:ed-1:v1:en>
9. ISO 20121:2012(en). Event sustainability management systems – Requirements with guidance for use. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso:20121:ed-1:v1:en>
10. ISO 18091:2019. Quality management systems – Guidelines for the application of ISO 9001 in local government. *ISO* : *web-site*. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso:18091:ed-2:v1:en>
11. Gasiorowski-Denis E. ISO 18091 standard brings sustainable development to local government. *ISO* : *web-site*. 26.03.2019. URL: <https://www.iso.org/news/ref2378.html>

УДК 351

ЦИФРОВЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ: ПЕРШІ РЕЗУЛЬТАТИ ПРОГРАМИ ЄС ТА УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Скляр І.В.,

аспірант Національного технічного університету

«Дніпровська Політехніка»

Дніпро, Україна

Загальна цифровізація життя суспільства на сьогодні є загальновідомим та доволі потужним трендом, який колись зародився у приватному секторі, а сьогодні став важливою складовою системи публічних послуг. У світлі цього постійно зростає роль державних та наддержавних публічних інституцій у питанні регулювання й супроводження цього процесу. Враховуючи геополітичний вибір України, досвід та практика ЄС у питанні цифровізації потребує належного врахування на шляху нашої інтеграції.

В межах ЄС на сьогодні вже є певна кількість відповідних законів, що регулюють цифрову сферу, наприклад, «Про цифрові ринки» (Digital Markets Act), «Про цифрові послуги» (Digital Services Act), «Про керування даними» (Data Governance Act), «Про Дані» (Data Act) тощо. Є й більш загальні документи, які закладають основи розвитку цифровізації: як то «Європейська декларація про цифрові права та принципи цифрового десятиліття» [1]. Декларація проголошує непохитність загальних принципів ЄС та їх розповсюдження й на цифрову сферу життя суспільства, де самі технології є лише інструментом задля розширення можливостей підприємств та фізичних осіб у людиноцентричному стійкому та процвітаючому цифровому суспільстві.

Як спосіб реалізації даної Декларації започатковано програму «Політика Цифрового Десятиліття 2030», метою якої є зафіксувати цифрові амбіції ЄС на наступне десятиріччя в конкретній-вимірюваній формі та надати інструмент для контролю за виконанням цього плану й внесення відповідних змін на шляху реалізації [2]. Каркасом програми є чотири напрями: навички, інфраструктура, держава та бізнес, в рамках яких і визначені конкретні цілі розвитку. За напрямом держави проголошено: досягнення надання 100 % публічних сервісів, наявність у 100 % громадян доступу до медичних записів (e-Health), 100 % громадян повинні мати цифрові документи (digital ID). На момент старту програми 75 % громадян та 82 % бізнесів мали доступ та можливість отримати необхідні їм публічні сервіси онлайн, при чому в розрізі країн членів ЄС ці показники є досить неоднорідними [3].

Варто зазначити, що згідно програми загальний 10-річний цикл розбитий на декілька проміжних етапів: щорічно відбувається замір основних показників (KPI) та готується «Звіт про стан Цифрового Десятиліття» (Report on the state of the Digital Decade), що включає в себе інформацію про прогрес на шляху до поставленої мети та рекомендації для країн членів; раз на два роки країни-члени ЄС переглядають свої дорожні карти реалізації програми на основі попередньо опублікованих звітів. Таким чином, можна

стверджувати, що програма включає чітко визначений та доволі суворий механізм по вимірюванню основних показників, їх контролю та прийняттю відповідних рішень задля виправлення ситуації.

Перший «Звіт про стан цифрового десятиліття» був опублікований 27 вересня 2023 р.[4]. Так, у сфері публічних сервісів прослідковується прогрес у досягненні загальної мети у 100 % покритті: 77 % публічних послуг цифровізовано для громадян й 84 % для бізнесів, 72 % мають доступ до своїх медичних даних у цифровому вигляді й 78 % громадян ЄС вже наразі мають цифрові документи (Digital ID). Отже, бачимо що за рік відбулось наближення показників до цільових значень.

Водночас неоднорідність розвитку цифрових сервісів визначається як на рівні країн, так і на рівні органів влади – 88 % всіх публічних сервісів центральних урядів вже надаються онлайн, регіональні та локальні органи влади досягли рівня 76 % та 62 % відповідно. Як зазначається у звіті дана непропорційність пов'язана не з диспропорцією фінансування, його обсяг є достатнім для всіх рівнів [4]. Саме критичним є дотримання принципу «Один раз» (Once-Only principle), який є одним із основних на якому будується цифрова держава. Його суть полягає в тому, що громадяни та бізнеси повинні подавати стандартну інформацію про себе один раз, далі ці відомості повинні бути автоматично поширені між відповідними органами, що надають публічні послуги. Вважаємо, що дотримання цього принципу є актуальним й для України, адже на сьогоднішній день ми маємо велику кількість непов'язаних між собою реєстрів, які адмініструються різними організаціями і відповідно, щоб отримати певну публічну послугу потрібно кожного разу надавати основні відомості про себе з нуля. Це призводить до збільшення часу надання послуги та понижує рівень її привабливості для громадянина або бізнесу.

У звіті наголошується на необхідності інвестицій саме в передові цифрові розробки, що базуються на штучному інтелекті та великих даних (big data), адже публічна послуга онлайн як цілісний продукт повинна також відповідати викликам часу, тільки перенос послуг з офлайн в онлайн вже буде недостатнім для досягнення загальної мети програми [4]. Водночас існує необхідність в інвестиціях у цифровізацію публічної сфери не тільки відносно послуг, але й загалом, включаючи внутрішні процеси та системи публічних інституцій, щоб вся система публічного управління цілісно й гармонійно стояла на цифрових рейках. На нашу думку, таке бачення є актуальним й для України, адже все ще мають місце певні диспропорції в цифровізації внутрішньої та зовнішньої частин публічних послуг.

Критичним моментом у досягненні повної цифровізації публічних послуг є 100 % дотримання принципів цифрового десятиліття, а конкретно доступності та недискримінації публічних послуг для всіх груп населення. Вважаємо, що в цьому питанні досить важливим є взаємодія між всіма напрямками програми Цифрового Десятиріччя. Інклюзивність публічної послуги забезпечується не тільки її дизайном як таким, але й наявністю у осіб, що її надають або отримують, по-перше, відповідних навичок, а по-

друге, наявністю і доступністю необхідної інфраструктури. Остання повинна забезпечувати зручний, безперервний та безпечний доступ до необхідних даних. До основних точок росту, що відзначаються у звіті та, на наш погляд, релевантні для України, є необхідність підвищення навичок використання цифрових інструментів серед громадян старшого віку, підняття рівня усвідомленості всього населення про доступність певних публічних послуг в цифровому форматі [4].

Отже, ЄС впевнено рухається на шляху цифровізації всіх сфер життя суспільства. Задля забезпечення успішності цієї трансформації та досягнення поставлених цілей інституції ЄС запроваджують нові законодавчі акти та програмні документи. Публічні установи та їх взаємодія з громадянами й бізнесом шляхом надання публічних послуг є важливою складовою цих трансформаційних змін. Вважаємо, що подальше вивчення й адаптація досвіду таких програм як «Політика Цифрового Десятиліття 2030» в національній публічній сфері є важливою складовою, що забезпечить підґрунтя для розвитку української держави загалом, так і досягнення поставленої євроінтеграційної мети.

Список використаних джерел

1. Declaration on European Digital Rights and Principles. *Shaping Europe's digital future*. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/declaration-european-digital-rights-and-principles#Declaration> (дата звернення: 13.12.2023).

2. Europe's Digital Decade. *Shaping Europe's digital future*. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/europes-digital-decade> (дата звернення: 13.12.2023).

3. Policy Programme: a Path to the Digital Decade - factsheet. *Shaping Europe's digital future*. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/policy-programme-path-digital-decade-factsheet> (дата звернення: 13.12.2023).

4. 2023 Report on the state of the Digital Decade. *Shaping Europe's digital future*. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2023-report-state-digital-decade> (дата звернення: 13.12.2023).

СЕКЦІЯ 14 МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА, МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

УДК 614.894

МЕТОД «5-ЧОМУ?» У ВИЗНАЧЕННІ ПРИЧИН ВІДМОВИ ВІД ВИКОРИСТАННЯ ЗІЗОД

Голінько В.І., д.т.н., професор кафедри охорони праці та цивільної
безпеки

Чеберячко С.І., д.т.н., професор кафедри охорони праці та
цивільної безпеки

Кравченко Б.Д., аспірант кафедри охорони праці та цивільної
безпеки

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
Дніпро, Україна

Беззаперечно респіратори, як засоби індивідуального захисту органів дихання (ЗІЗОД), відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки та захисту від шкідливих забруднень у повітрі. Однак, попри це, трапляються ситуації коли люди відмовляються використовувати респіратори. Тому вкрай важливо розібратись чому не обирається той чи інший ефективний захисний засіб.

Для аналізу інциденту відмови від використання респіраторів, визначення причинно-наслідкових зв'язків його виникнення, застосовується метод «5-Чому?». Найбільш популярним цей метод став у 70-х роках після публікації і поширення інформації про виробничу систему Toyota. Сам метод був розроблений в 40-х роках засновником компанії Toyota - Сакіші Тойода (Sakichi Toyoda) [1].

Він спрямований на виявлення кореневих причин проблеми. Процес включає в себе послідовне питання «Чому?» та використання його не менше п'яти разів для того, щоб глибше розібратися у суті проблеми (рис. 1).

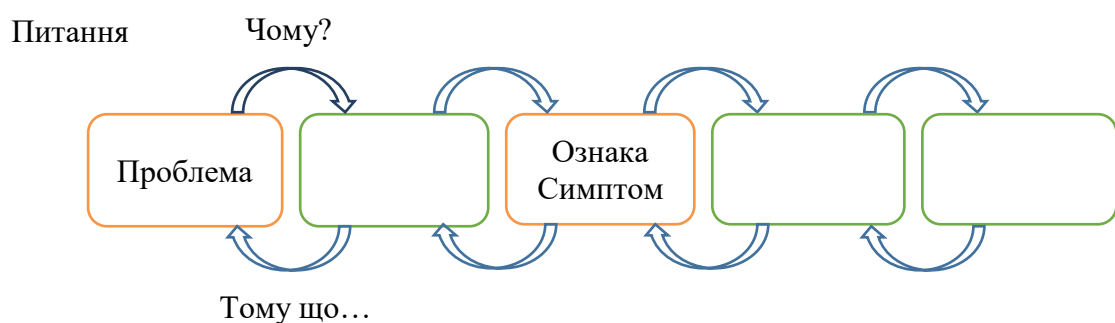

Рисунок 1 – Суть методу «5-Чому?»

Це питання задається до тих пір поки не буде знайдена відповідь на поставлену проблему. Кожне питання формує основу для наступного питання. Як правило, для отримання ключової причини проблеми достатньо п'яти разів, але обмежень у кількості питань немає. У разі відсутності чіткого

пояснення взаємозв'язку проміжної ознаки з проблемою/інцидентом треба повернутись до попереднього кроку [2].

Для реалізації цього метода та визначення безпосередньої причини інциденту, що лежить в основі проблеми, потрібно:

- чітко визначити проблему/інцидент, що аналізується;
- знайти компетентних осіб, освічених щодо проблеми/інциденту;
- оцінити подробиці проблеми/інциденту;
- задати питання «Чому сталася ця проблема/інцидент?» і визначити попередню причину;
- питати «Чому?», повторюючи цей крок, щоб ідентифікувати наступні рівні причин;
- прагнути досягти причини на глибині не менше п'яти рівнів, щоб отримати повний обсяг проблеми;
- записувати кожну відповідь та питання для кожного рівня аналізу у спеціальній формі (рис. 2) – це допоможе отримати структурований підхід;
- аналізувати проміжні результати ознак проблеми відповідаючи на питання «Яким чином це вплинуло на виникнення проблеми/інциденту?»;
- після п'ятого «Чому?» ідентифікувати кореневу причину/першопричину або ключовий фактор, що призвів до проблеми/інциденту – факторів, що викликали інцидент; дію/бездіяльність, яка сприяла цьому або появі нещасного випадку; умови, які слід виконувати для вирішення проблеми тощо);
- розробити конкретні заходи або рекомендації для вирішення кореневої причини та уникнення проблеми/інциденту в майбутньому;
- встановити систему моніторингу для відстеження ефективності запропонованих заходів, проводити періодичну оцінку ситуації;
- виділити уроки, які можна вивчити з аналізу, і внести їх у план навчання та процес постійного вдосконалення;
- забезпечити ефективну комунікацію результатів аналізу всім зацікавленим сторонам, які можуть бути впливовими на вирішення проблеми.

Цей чеклист може служити загальним напрямком для ефективного застосування методу «5-Чому?» при аналізі причин виникнення проблеми/інциденту і пошуку оптимальних рішень.

Також при використанні цього методу треба застосовувати факти замість припущень, відрізняти причини від симптомів, оцінювати процеси, а не людей, давати точні відповіді, задаватись питаннями стосовно доказів встановлених причин, проводити аналогії з подібними інцидентами, науково/логічним обґрунтуванням, перевіряти наявність будь-яких інших причин. Рекомендується не робити поспішних висновків, намагатись бути об'єктивним, завжди перевіряти – усунення причини зможе запобігти повторенню інциденту.

Прикладом застосування методу «5-Чому?» може бути відмова працівників використовувати в робочий час протипилові респіратори. Якщо задати питання «Чому сталася ця проблема?» та послідовно повторювати цей

крок, ідентифікуємо наступні рівні причини:

1) питання: «Чому працівники відмовляються від використання респіраторів?», відповідь: «Тому що, тривалий час працювати в них дуже складно і незручно».

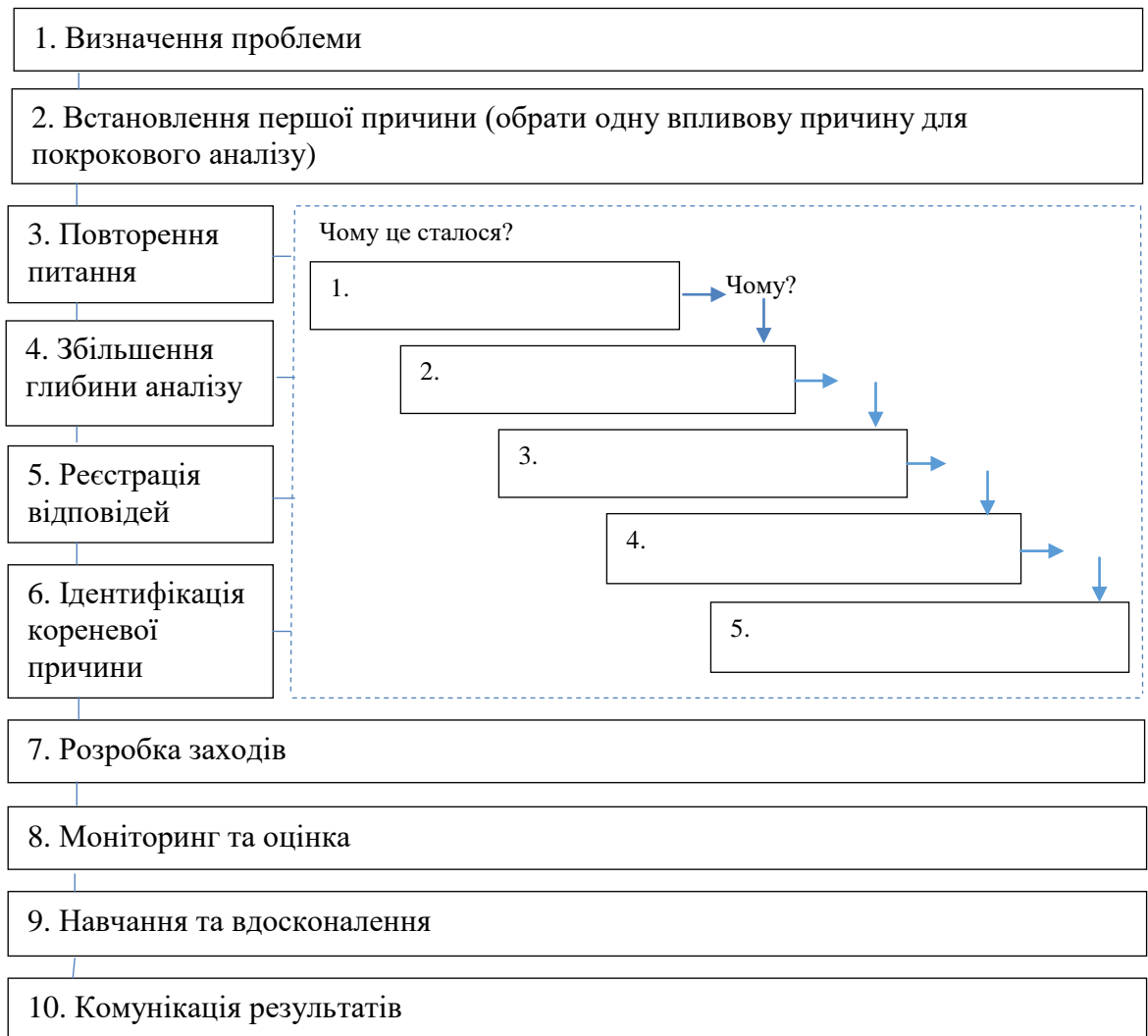

Рисунок 2 – Чеклист методу «5-Чому?»

2) питання: «Чому працювати в них дуже складно і незручно?», відповідь: «Тому що при використанні з'являється додаткове навантаження на працівників».

3) питання: «Чому з'являється додаткове навантаження на працівників в респіраторі?», відповідь: «Тому що значно зростає опір диханню фільтра, який впливає на працездатність людини».

4) питання: «Чому значно зростає опір диханню фільтра?», відповідь: «Тому що при виборі респіратора не враховано умови праці».

5) питання: «Чому при виборі респіратора не враховано умови праці?», відповідь: «Тому що не було своєчасно здійснено навчання відповідальних осіб щодо вимог з вибору ЗІЗОД».

Тобто, першопричиною/кореневою причиною відмови працівників

використовувати в робочий час протипилові респіратори є відсутність навчання відповідальних осіб з питань вибору ЗІЗОД.

Наступним етапом є розробка заходів для уникнення проблеми та запобігання повторному її виникненню – це є проведення навчання персоналу з питань вибору і експлуатації ЗІЗОД відповідно до ДСТУ EN 529:2006 [3].

Отже, метод «5-Чому?» являється ефективним інструментом для виявлення кореневих причин виникнення інцидентів/проблем. Аналізуючи причини на глибині не менше п'яти рівнів, можна ідентифікувати ключові фактори та розробити конкретні заходи для їх усунення. А використання запропонованого чеклиста методу «5-Чому?» сприятиме систематизації аналізу, допоможе уникнути пропусків у вивченні кореневих причин проблеми/інциденту та ефективно розробити заходи для їх усунення.

Список використаних джерел

1. Правило «5 чому» від засновника компанії Toyota, Сакіті Тойода. ALL about Life. 27.02.2023. URL: <https://www.alife.com.ua/pravylo-5-chomu-vid-zasnovnyka-kompaniyi-toyota-sakiti-tojoda/>

2. Zosym Махум. Методика 5 Чому (5 Whys metod). URL: <https://www.maxzosim.com/5-whys/>.

3. ДСТУ EN 529:2006. Засоби індивідуального захисту органів дихання. Рекомендації щодо вибору, використання, догляду і обслуговування. Настанова (EN 529:2005, IDT), затверджені Наказом Держспоживстандарту України від 29.06.2006. № 179. URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=54667.

УДК:339.94

THE FIGHT AGAINST FRAUD IS ONE OF THE DIRECTIONS OF MANAGING THE INTERNATIONAL ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS

Novik I.O.

associate professor, candidate of economic sciences

National Technical University

"Kharkiv Polytechnic Institute"

Kharkiv, Ukraine

Today, fraud is one of the most acute issues regarding the economic security of business. Modern business is faced with various challenges and threats almost every day, one of the most serious of which is fraud.

In connection with the growth of information technologies and the globalization of the market, this problem, in my opinion, is the most relevant at the moment. The fight against fraud becomes a mandatory area of managing the economic security of business, as insufficient measures in this direction can lead to serious financial losses and psychological pressure on the enterprise.

The term "fraud" means the intentional actions of one or more persons among management and senior management personnel, employees or a third party in which deception is used to obtain an unfair or illegal advantage. False financial reporting is based on intentional distortions, including omission of amounts or disclosures in financial statements, with the aim of misleading users [1].

Fraud can take many forms, including financial fraud schemes, data theft, production of counterfeit goods, and many others. It is important to understand that fraudsters are always looking for new methods and ways to achieve their goals. Therefore, companies need to constantly take measures to protect their assets.

One of the reasons why the fight against fraud is necessary is to preserve the financial stability of the enterprise. Fraudsters can cause significant financial losses, and this can put a business at risk of bankruptcy. Anticipation, detection and prevention of fraud are key components of risk management and ensuring business stability.

Businesses must build effective control and monitoring systems to identify potential threats and detect potential fraud. Internal audits, risk analysis and the use of modern technologies help in this process. By analyzing data and using innovative approaches, enterprises can detect anomalies and track malicious activities.

To effectively combat fraud, businesses should also work with professional consultants and legal experts. This will help you create protection strategies and effectively respond to situations where fraudsters try to cause harm.

It should be noted that fraud can be committed not only by third parties, but also by employees.

The most common types of fraud by company employees are as follows [2]:

- forgery or falsification of documents;
- carrying out operations with controlled companies;
- collusion with customers or suppliers;
- artificial price inflation;
- use of the rollback system;
- use of bogus suppliers or intermediaries;
- invoicing for unfinished work or undelivered goods;
- illegal write-off of property;
 - using the company's employees, equipment, materials or resources for personal purposes;
 - application of computer crime technologies;
 - use of cash for other purposes;
 - violations regarding the payment of wages;
 - transfer of clients to other companies.

To avoid these problems, it is necessary to carefully select personnel and conduct conversations with them.

The fight against fraud is becoming an extremely important direction of managing the economic security of business in the modern world. The rise of fraud in all its forms, including computer attacks, financial manipulation, phishing and other types of fraud, poses serious threats to businesses and their financial stability.

To effectively combat these threats, businesses must use a variety of programs and tools to protect their information, resources, and assets. They must build monitoring systems, use anti-virus and anti-spam software, and install access control systems and anti-spam software for e-mail. It is also important to work with professional consultants and experts in the field of information security and develop fraud protection strategies.

List of references

1. Аудит – Рядська В. В. – 3.3 Поняття помилки та шахрайства <https://subj.ukr-lit.com/audit-ryadska-v-v-3-3-ponyattya-pomilki-ta-shaxrajstva/>
2. Хамига Ю.Я. Фінансове шахрайство: критерії ідентифікації та напрями мінімізації. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», 2020. 308 с.

УДК:338.2

ВПЛИВ ВВЕДЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ НА ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ

**Лепський Р. С., аспірант
кафедри економіки бізнесу
і міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
Посохов І.М.,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки бізнесу
і міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
Харків, Україна**

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Введення воєнного стану може бути необхідним в умовах військового конфлікту або інших надзвичайних ситуацій і є вимушеною мірою реакції на зовнішні або внутрішні чинники. Воєнний стан безумовно впливає на всі

аспекти функціонування держави, але першочергово розглянемо особливості протікання економічних процесів

Важливо розуміти економічні ризики несе за собою введення даного стану:

- зниження внутрішньої та зовнішньої інвестиційної активності;
- зменшення виробництва та зріст витрат;
- переорієнтація споживчих витрат;
- зміна торговельних відносин;
- збільшення боргів.

Найбільш вразливими до впливу чинників такого характеру являються малі підприємства та ФОП, в першу чергу через низьку ресурсну базу, яка суттєво залежить від перелічених чинників. В свою чергу підприємства середнього та великого бізнесу мають можливість підтримувати конкурентоспроможність в тому числі за рахунок переорієнтації на виконання державних замовлень, отримання контрактів з урядом, що в свою чергу дає можливість проводити короткострокове та середньострокове планування з урахуванням ризиків.

Слід розуміти що повністю спрогнозувати ризики та передбачити чинники їх запобігання неможливо і система планування залишається умовно нестабільною та залежною, тому потребує більш детального дослідження кожного з аспектів свого функціонування.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>

УДК:338.2

РИЗИКИ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

**Лепський Р. С., аспірант
кафедри економіки бізнесу
і міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
Посохов І.М.,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки бізнесу
і міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
Харків, Україна**

На протязі тисяч років історії людства і розвитку цивілізації одним з невід'ємних її аспектів стало ведення війни. Важливо розуміти, що це не

означає, що війна є необхідною або неминучою частиною життя суспільства, особливо сучасного.

Війна є крайнім методом вирішення будь-яких конфліктних ситуацій і може бути спровокована з різних причин: політичних, релігійних, економічних, соціокультурних, історичних, психологічних, задля самозахисту.

На відміну від різноманіття причин для початку війни, її наслідки в переважній більшості однотипні – збитки, основні з яких:

- людські жертви;
- фізичні жертви (матеріальні);
- внутрішнє переміщення людей та бізнесу;
- економічні втрати;
- екологічні наслідки;
- травми, фізичні та психологічні вади

Одним з пріоритетів держави в стані війни є забезпечення функціонування економіки що дає змогу фінансування війни, здобуття і поповнення матеріальних ресурсів. Враховуючи світову глобалізацію економіки, міжнародний бізнес є невід'ємною частиною економіки, який сприяє руху товарів, послуг, капіталу технологій та інформації. Безумовно, ведення бізнесу в умовах війни є своєрідним викликом для підприємств та корпорацій і несе за собою ризики. Отже метою наукового дослідження є аналіз ризиків які виникають внаслідок ведення державою війни. Якісно проведений аналіз дає можливість вибудовувати стратегію ведення економічної діяльності з певним рівнем точності прогнозування ризиків та ризик-менеджменту.

Ризик – це ймовірність події чи групи споріднених випадкових подій, що спричиняють збитки об'єкту, який володіє даним ризиком [1].

Одними з головних ризиків є *політичні ризики*. Вони несуть за собою ймовірність впливу політичних конфліктів та нестабільності на бізнес. Ці ризики потребують детального дослідження в розрізі впливу змін у владі, санкцій, ризику на відчуження майна або активів [1; 2; 3-8].

Економічні ризики першочергово пов'язані з високою ймовірністю економічної нестабільності в країні. Для розуміння ситуації необхідно досліджувати чинники які мають глобальний та локальний вплив. Першочергово такими чинниками являються валютні коливання, гіперінфляція, падіння внутрішнього валового продукту, нестабільність фінансового ринку [9; 10; 11].

Безпекові та фізичні ризики під якими розуміється можливість зіштовхнутися із загрозами фізичної безпеки, загрозою якої можуть стати зовнішні фактори – саботаж, військові дії, тероризм та інші. Метою дослідження цих ризиків є вивчення заходів безпеки які вживають компанії та їх вплив на діяльність підприємств [12].

Юридичні ризики несуть в собі ймовірність змін законів, правових актів та методів їх регуляції. Їх дослідження допоможе аналізувати вплив на юридичну структуру бізнесу та його обов'язки.

Соціокультурні ризики, прикладом яких може бути втрата об'єму споживачів, зміни в споживчому попиті та актуальність продукту чи послуги загалом та інші види ризиків.

Наразі яскравим, хоч і сумним прикладом для більш глибокого аналізу є приклад війни в Україні. Дослідження на основі реальної ситуації в режимі реального часу дають повну картину дій і реакцій відповідно до ситуації яка складається і є базою для прогнозування відповідних дій в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Посохов І. М. “Управління ризиками у підприємстві: навчальний посібник”: 2 вид. \ І. М. Посохов. – Харків : НТУ «ХП», 2020. – 220 с.

2. Посохов І. М. Теоретичні та практичні аспекти управління ризиками корпорацій : монографія / І. М. Посохов. – Харків : ПВПП "СЛОВО", 2014. – 499 с.

3. Міжнародні економічні відносини: бакалаврський курс : навч. посібник. Ч. 1 / І. М. Посохов [та ін.] ; ред. кол.: І. М. Посохов [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. інт". – Харків : Іванченко І. С., 2018. – 606 с.

4. Міжнародні економічні відносини: бакалаврський курс : навч. посібник. Ч. 2, т. 1 / І. М. Посохов [та ін.] ; ред. кол.: І. М. Посохов [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків : Іванченко І. С., 2019. – 762 с.

5. Міжнародні економічні відносини: бакалаврський курс : навч. посібник. Ч. 2, т. 2 / С. І. Архієреєв [та ін.] ; ред. кол.: І. М. Посохов [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків : Іванченко І. С., 2020. – 702 с.

6. Посохов І. М. Показник якості як основоположний елемент рівня конкуренції в міжнародній торгівлі / І. М. Посохов, О. В. Петриченко // Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я = Information technologies: science, engineering, technology, education, health : тези доп. 30-ї міжнар. наук.-практ. конф. MicroCAD–2022, [19-21 жовтня 2022 р.] / ред. Є. І. Сокол. – Харків : НТУ "ХП", 2022. – С. 593.

7. Посохов І. М. Проблеми та перспективи економічної інтеграції України в ЄС / І. М. Посохов, Є. О. Проскуріна // Актуальні питання науки, освіти та суспільства в умовах сучасних викликів = Current issues of science, education and society in the conditions of modern challenges : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кременчук, 27 грудня 2022 р. : у 2 ч. Ч. 2. – Полтава : Сидоренко А. В., 2022. – С. 45-48.

8. Посохов І. М. Реінженіринг у міжнародному бізнесі / І. М. Посохов, С. Ю. Лукіна // Вісник Національного технічного університету "ХП" (економічні науки) = Bulletin of the National Technical University "KhPI" (economic sciences) : зб. наук. пр. – Харків : НТУ "ХП", 2023. – № 3. – С. 3-7.

9. Посохов І. М. Сучасні міжнародні стандарти ризик-менеджменту / І. М. Посохов, О. О. Ходирева, Г. Ю. Кабиш // Сучасні тенденції розвитку світової економіки : зб. матеріалів 9-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 26 травня

2017 р. – Харків : ХНАДУ, 2017. – Т. 2. – С. 77-78.

10. Посохов І. М. Проблеми та перспективи економічної інтеграції України в ЄС / І. М. Посохов, Є. О. Проскуріна // Актуальні питання науки, освіти та суспільства в умовах сучасних викликів = Current issues of science, education and society in the conditions of modern challenges : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кременчук, 27 грудня 2022 р. : у 2 ч. Ч. 2. – Полтава : Сидоренко А. В., 2022. – С. 45-48.

11. Посохов І. М. Вплив глобалізаційних процесів в світі на економіку України / І. М. Посохов, М. Є. Рябко // Актуальні питання сучасної економіки : матеріали 15-ї Всеукр. наук. конф. за міжнар. участю, [15 листопада 2023 р.] / відп. ред. О. О. Непочатенко ; Уман. нац. ун-т садівництва. – Умань : УНУС, 2023. – С. 266-268.

12. Посохов І. М. Ключові ризики бізнесу в умовах міжнародної економічної інтеграції [Електронний ресурс] / І. М. Посохов, А. Ю. Кабиш, П. А. Падалка // Ризики в системі сучасних міжнародних економічних відносин: виклики та можливості : матеріали наук.-практ. конф., 26-27 листопада 2020 р. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2020. – С. 49-52.